

**Vihkiminen ja rangaistus – avioliittolain muutoksen vaikutukset
Suomen evankelis-luterilaisen kirkon avioliittosäätelyyn,
virkamiesoikeuteen ja tosiasialliseen kurinpitokäytäntöön**

Oikeutieteen maisterintutkielma

Tutkielman tekijä: ON Wiking Vuori

Tutkielman ohjaaja: apulaisprofessori Ida Koivisto

Helsingin yliopisto

Oikeustieteellinen tiedekunta

Elokuu 2019

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Oikeustieteellinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Oikeustieteen maisterin koulutusohjelma	
Tekijä – Författare – Author Wiking Vuori			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Vihkiminen ja rangaistus – avioliittolain muutoksen vaikutukset Suomen evankelis-luterilaisen kirkon avioliittosääntelyyn, virkamiesoikeuteen ja tosiasialliseen kurinpitokäytäntöön			
Oppiaine/Opintosuunta – Läroämne/Studieinriktning – Subject/Study track Hallinto-oikeus			
Työn laji – Arbetets art – Level Maisterintutkielma	Aika – Datum – Month and year Elokuu 2019	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages IX + 85 sivua	
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Avioliittolaki muuttui 1.3.2017 siten, että myös samaa sukupuolta olevien vihkiminen avioliittoon tuli mahdolliseksi. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vastusti avioliittolain muutosta ja on sen muutoksen jälkeen ilmoittanut kantanaan, ettei kirkon sisäinen lainsäädäntö mahdollista samaa sukupuolta olevien vihkimistä tai siunaamista kirkollisesti avioliittoon. Kirkon sisällä kuitenkin osa papistosta on kirkon virallisesta kannasta huolimatta vihkinyt samaa sukupuolta olevia avioliittoon ja siunannut niitä. Tähän kirkon johto on reagoinut rangaistustoimenpiteillä.</p> <p>Tutkimuksessa selvitetään lainopillisesti, miten kirkon sisäistä lainsäädäntöä pitäisi muuttuneessa tilanteessa tulkita; salliiko vai kieltääkö kirkkolaki ja -järjestys samaa sukupuolta olevien avioliiton ja kuinka selvää tällainen sääntely on? Edelleen tutkimuksessa selvitetään lainopillisesti, mikä on kirkon papiston virkamiesoikeudellinen asema ja vastuu muuttuneessa tilanteessa; mitä papisto saa tai sen pitää tehdä, mitä se puolestaan ei saa tehdä ja mitkä ovat kirkon mahdollisuudet puuttua papiston toimintaan. Lopuksi tutkimuksessa selvitetään myös empiirisen oikeustutkimuksen avulla, minkälaisen ratkaisukäytännön samaa sukupuolta olevia pareja vihkivien ja siunaavien pappien osalta tuomiokapitulit ovat 1.3.2017-31.1.2019 ottaneet.</p> <p>Tutkimuksen keskeisenä tutkimustuloksena on, ettei kirkon johdon esittämä tulkinta avioliittolain muutoksen vaikutuksista kirkon sisäiseen oikeuteen voida pitää kestäväenä ja että ylipäättensä tälle tulkinnalle on löydettävissä vain vähän oikeudellisia perusteita. Tämä vaikuttaa myös siihen, mitkä ovat edellytykset rangaista niitä pappeja, jotka vihkivät ja siunaavat samaa sukupuolta olevia pareja. Empiirisessä tutkimuksessa keskeinen havainto on, että vain pieni osa vihkimisistä ja siunaamisista on edennyt tuomiokapitulien käsittelyyn ja että muodollisesta tiukkuudesta huolimatta kurinpitolinja vaikuttaa passiiviselta ja välttelevältä.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Avioliittolaki, kirkko, kirkko-oikeus, samaa sukupuolta olevien vihkiminen, kirkon virkamiesoikeus			
Ohjaaja tai ohjaajat – Handledare – Supervisor or supervisors Apulaisprofessori Ida Koivisto			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helda			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällys

Lähteet	IV
1. Johdanto, kysymyksenasettelu ja tutkimuksen toteutus.....	1
1.1. Aluksi.....	1
1.2. Tutkimuksen tausta.....	2
1.2.1. Avioliittolain muuttuminen 1.3.2017.....	2
1.2.2. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon johdon toiminta avioliittolain muuttumisen yhteydessä.....	5
1.2.3. Samaa sukupuolta olevien parien kirkolliset vihkimiset ja siunaamiset sekä niistä seuranneet kurinpidolliset toimet.....	8
1.2.4. Tutkimuksen yhteiskunnallinen relevanssi ja aikaisempi tutkimus	10
1.3. Tutkimuskysymykset ja hypoteesi	11
1.4. Sovellettavat metodit.....	13
1.5. Tutkimuksen toteuttaminen ja tutkielman rakenne.....	15
2. Samaa sukupuolta olevien parien oikeus kirkolliseen vihkimiseen	17
2.1. Avioliiton solmiminen yleisesti	17
2.2. Kirkkolainsäädännöstä yleisesti.....	20
2.2.1. Kirkon oikeuden ja opin välinen suhde	20
2.2.2. Perus- ja ihmisoikeudet.....	21
2.2.3. Suomen kirkkolakijärjestelmä	23
2.2.4. Kirkon lainsäädäntöjärjestelmä ja kirkkoa sitova lainsäädäntö	25
2.3. Kirkolliseen avioliittoon vihkimistä koskeva sääntely	26
2.4. Näkökulmia samaa sukupuolta olevien parien oikeudesta kirkolliseen vihkimiseen	29
2.5. Johtopäätökset.....	32
3. Virkamiesoikeudellisen kurinpidon rajat samaa sukupuolta olevien parien vihkimiskysymyksessä	36
3.1. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virkamiesoikeudellinen kurinpitojärjestelmä	36
3.1.1. Pappisvirka ja papin virka sekä papiksi vihkiminen ja papin virkaan ottaminen	36
3.1.2. Pappisvirasta pidättäminen ja pappisviran menettäminen	38
3.1.3. Hallintokantelu	40
3.1.4. Virkamiesoikeudelliset seuraamukset	41
3.1.5. Tuomiokapitulien toimivalta ja suhde toisiinsa	43
3.2. Virkamiehen vastuu ja itsenäisyys suhteessa työnantajaviranomaiseen	45
3.3. Tasapuolisen kohtelun vaatimus hallinnossa ja virkamiesten välinen tasavertaisuus	48

3.4. Epäselvän oikeustilan vaikutus teon rangaistavuuteen.....	51
3.5. Johtopäätökset.....	56
4. Tuomiokapitulien ratkaisukäytäntö samaa sukupuolta olevien parien vihkimisissä ja siunaamisissa	58
4.1. Johdanto ja tutkimusaineiston kuvaus	58
4.1.1. Yleistä	58
4.1.2. Tutkimusaineiston kuvaus	59
4.2. Merkittävät havainnot aineistosta	68
4.2.1. Asiamäärät ja asioiden vireilletulotapa	68
4.2.2. Vireillä olevat asiat ja asioiden käsittely	69
4.2.3. Kanteluihin otettu ratkaisukäytäntö	71
4.2.4. Kirkkolain 5 luvun 3 §:n mukaisiin kurinpitoasioihin otettu ratkaisukäytäntö	71
4.2.5. Vastaesitysten ja päätökseen tyytymättömien esittämät perustelut.....	72
4.3. Johtopäätökset.....	72
5. Lopuksi.....	76
5.1. Keskeiset tutkimustulokset.....	76
5.2. <i>Quo vadis, ecclesia?</i>	79
Liitteet	84
Liite 1 Aineistotilaus.....	84
Liite 2 Taulukko 1. Tuomiokapituleilta tilatun aineiston jaottelu päätöstyypeittäin	85
Liite 3 Taulukko 2. Tuomiokapituleilta tilatun aineiston jaottelu ratkaisun lopputuloksen mukaan.....	85

Lähteet

Kirjallisuus

Niklas Bruun – Olli Mäenpää – Kaarlo Tuori, Virkamiesten oikeusasema. Kustannusosakeyhtiö Otava 1995.

Pekka Hallberg, Oikeusturva (PL 21 §). Teoksessa Perusoikeudet. Alma Talent Oy 2004 (päivittyvä verkkojulkaisu).

Matti Halttunen – Pirjo Pihlaja – Risto Voipio, Kirkkolainsäädäntö 2008. Kirkkolain, kirkkojärjestyksen ja kirkon vaalijärjestyksen kommentaari. Kirjapaja 2008.

Jaakko Husa – Anu Mutanen – Teuvo Pohjolainen, Kirjoitetaan juridiikkaa. Ohjeita oikeustieteellisten kirjallisten töiden laatijoille. Talentum 2008.

Eila Helander, Selvitys Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vihkioikeudesta luopumisesta ja avioliittoon vihkimisen merkityksestä kirkon identiteetille. Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2017.

Ari Hirvonen, Mitkä metodit. Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17, 2011.

Urpo Kangas, Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. Talentum 2013.

Anssi Keinänen – Ulla Vääänen, Empiirinen oikeustutkimus – Mitä ja milloin. Teoksessa Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edilex 2016.

Kirkollisten toimitusten kirjan ensimmäinen osa. Teoksessa Kirkkokäsikirja I-III. Kirjapaja 2008.

Pekka Koskinen, Rikosoikeuden yleiset opit ja rikosvastuun perusteet. Teoksessa Rikosoikeus. Alma Talent Oy 2013 (verkkojulkaisu).

Seppo Koskinen – Heikki Kulla, Virkamiesoikeuden perusteet. Talentum Pro 2016.

Esko M. Laine, Pappislupaus, pappisvala ja papin velvollisuudet reformaatiosta 1900-luvulle. Päiväämätön artikkeli Akavan kirkollisten ammattiliittojen sivulla ([https://www.akiliitot.fi/liitteet/514/2/papin_rooli_ennen_ja_nyt_\(nootitettu_uusin\).pdf](https://www.akiliitot.fi/liitteet/514/2/papin_rooli_ennen_ja_nyt_(nootitettu_uusin).pdf)).

Aappo Laitinen, Yhdenvertaisuusperiaate Suomen evankelis-luterilaisen kirkon oikeudessa (maisterintutkielma). Edilex 2017.

Pekka Leino, Kirkkolaki vai Laki kirkosta. Hallinto-oikeudellinen tutkimus kirkon oikeudellista normeista ja niiden synnystä. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2002.

Pekka Leino, Kirkon oikeudelliset normit. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2005.

Sami Mahkonen, Johdatus perheoikeuden historiaan. Suomen Lakimiesliiton Kustannus Oy 1978.

Alister E. McGrath, Kristillisen uskon perusteet. Johdatus teologiaan. Kirjapaja 1996.

Olli Mäenpää, Hallinto-oikeus. Alma Talent Oy 2003 (päivittyvä verkkojulkaisu).

Liisa Nieminen, Perus- ja ihmisoikeudet ja perhe. Talentum 2013.

Pauli Ståhlberg – Juha Karhu, Suomen vahingonkorvausoikeus. Talentum 2013.

Ilkka Rautio, RL 40: Virkarikokset ja julkisyhteisön työntekijän rikokset. Teoksessa Rikosoikeus. Alma Talent Oy 2013.

Kati Tervo-Niemelä, Kutsumuksen imu ja työn todellisuus. Pappien, teologien ja kanttoreiden suhde työhön, työhyvinvointi ja suhtautuminen ajankohtaisiin kysymyksiin Kirkon akateemisten jäsentutkimuksessa 2018. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 58, 2018.

Virallislähteet

Hallituksen esitykset

HE 23/1993 vp	Hallituksen esitys eduskunnalle kirkkolaiksi
HE 309/1993 vp	Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta
HE 1/1998 vp	Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi
HE 200/2000 vp	Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi virallistetusta parisuhteesta
HE 121/2003 vp	Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kirkkolain muuttamisesta
HE 14/2008 vp	Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi vihkimisoikeudesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi
HE 41/2012 vp	Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kirkkolain muuttamisesta
HE 19/2014 vp	Hallituksen esitys eduskunnalle yhdenvertaisuuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi
HE 65/2015 vp	Hallituksen esitys eduskunnalle eräiksi avioliittolain muutoksen edellyttämiksi lainmuutoksiksi
HE 232/2016 vp	Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sairausvakuutuslain ja elatustukilain 6 ja 8 §:n muuttamisesta sekä eräiksi muiksi avioliittolain muutokseen liittyviksi laeiksi

Valiokuntamietinnöt

HaVM 17/2012 vp	Hallintovaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi kirkkolain muuttamisesta.
LaVM 14/2014 vp	Lakivaliokunnan mietintö kansalaisaloitteesta eduskunnalle avioliittolain, rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain ja transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain muuttamisesta (KAA 3/2013 vp)
SuVM 2/2014 vp	Suuren valiokunnan mietintö kansalaisaloitteesta eduskunnalle avioliittolain, rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain ja transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain muuttamisesta (KAA 3/2013 vp)

Lakialoitteet

LA 2/2012 vp	Lakialoite avioliittolain muuttamisesta, rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 1 luvun kumoamisesta sekä
--------------	---

transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain 2 §:n 2 ja 3 momentin kumoamisesta

M 10/2013 vp

Kansalaisaloite eduskunnalle avioliittolain, rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain ja transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain muuttamisesta

Muut virallislähteet

Lakivaliokunnan pöytäkirja 9/2013

Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 121/2014

Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 129/2014

Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 161/2018

Eduskunnan kirjelmä 41/2014 vp

Eduskunnan kirjelmä kansalaisaloitteesta eduskunnalle avioliittolain, rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain ja transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain muuttamisesta (KAA 3/2013 vp)

Kirkolliset virallislähteet

Kirkkohallitus

Kirkkohallituksen yleiskirje 5/2011 (Kirkon hallitusohjelmatavoitteet)

Kirkkohallituksen kirje 4/2016 kirkolliskokoukselle (Oikeudellinen selvitys avioliittolain muutoksen vaikutuksista)

Kirkkohallituksen kirje 5/2016 kirkolliskokoukselle (Keskustelumalli ja siihen liittyvä aineisto tueksi keskusteluihin avioliitosta eri tavalla ajattelevien välillä)

Kirkolliskokous

Kirkolliskokouksen edustaja-aloite 2/2015 (Uusi avioliittolaki)

Kirkolliskokouksen edustaja-aloite 3/2016 (Selvityksen tekeminen avioliittoon vihkimisestä luopumisesta)

Kirkolliskokouksen edustaja-aloite 1/2017 (Kirkon avioliittokäsityksen laajentaminen)

Kirkolliskokouksen lakivaliokunnan mietintö 4/2007 kirkkohallituksen esityksestä nro 2/2006, joka koskee kirkkolain, kirkkojärjestyksen ja kirkon vaalijärjestyksen virkamiesoikeudellisten säännösten muuttamista

Kirkolliskokouksen lakivaliokunnan mietintö 2/2009 piispainkokouksen esityksestä 1/2008, joka koskee kanttorinviran kelpoisuutta, ja kirkkohallituksen esityksestä 5/2008, joka koskee kirkkolain, kirkkojärjestyksen sekä kirkon vaalijärjestyksen virkamiesoikeudellisten säännösten muuttamista

Kirkolliskokouksen yleisvaliokunnan mietintö 3/2015 edustaja-aloitteesta 2/2015

Kirkolliskokouksen yleisvaliokunnan mietintö 3/2016 edustaja-aloitteesta 3/2016

Kirkolliskokouksen pöytäkirja täysistunnosta 5.11.2015 klo 10.30

Kirkolliskokouksen täysistunnon pöytäkirja 10.11.2016 klo 14.30

Kirkolliskokouksen täysistunnon pöytäkirja 18.5.2018 klo 9.34

Piispainkokous

Piispainkokouksen kirje 1/2016 kirkolliskokoukselle (Piispainkokouksen selonteko avioliittolain muutoksen johdosta)

Piispainkokouksen pöytäkirja 1/2017

Oikeustapaukset

Korkein hallinto-oikeus

KHO 2001:13

KHO 2011:56

KHO 2018:74

Korkein oikeus

KKO 2001:9

KKO 2009:38

Hallinto-oikeudet

Helsingin HAO 11.2.2019 (19/0101/2).

Pohjois-Suomen HAO 13.6.2019 (19/0272/2).

Ulkomaiset lähteet

Svenska kyrkan, Kyrkostyrelsens skrivelse 2009:6. Vigsel och äktenskap.

Svenska kyrkan, Kyrkomötets protokoll torsdagen den 22 oktober 2009.

Muut lähteet

Ilta-Sanomat: Ei sukupuolineutraalia avioliittolakeja (17.6.2011). <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000000408721.html>. Viitattu 10.2.2019.

Kotimaa24: Sukupuolineutraali avioliittolaki voi vaikeuttaa Kd:n hallitusneuvotteluja (12.5.2011). <https://www.kotimaa24.fi/artikkeli/sukupuolineutraali-avioliittolaki-voi-vaikeuttaa-kdn-hallitusneuvotteluja/>. Viitattu 10.2.2019.

Yle: Homojen avioliitosta nousee jälleen poliittinen väantö (27.6.2011). <https://yle.fi/uutiset/3-5381995>. Viitattu 10.2.2019.

Tahdon2013-kampanjan tiedote 18.3.2013: Kampanjastarttia vietetään koko maassa! <http://www.tahdon2013.fi/uutiset/kampanjastarttia-vietetaan-koko-maassa/>. Viitattu 10.2.2019.

Tahdon2013-kampanjan tiedote 13.12.2013: Aloite luovutettiin eduskunnan puhemiehelle. <http://www.tahdon2013.fi/uutiset/aloite-luovutettiin-eduskunnan-puhemiehelle/>. Viitattu 10.2.2019.

Piispa Irja Askolan Facebook-päivitys 25.6.2014 kuulemisestaan eduskunnan lakivaliokunnassa: <https://www.facebook.com/piispa.irja.askola/posts/keskustelu-avioliittolain-muutoksesta-käy-vilkkaana-hyvä-niin-tässä-oma-panoksen/681290148612927/>. Viitattu 16.2.2019.

Seurakuntalainen 8.10.2014: Jukka Keskitalo muistuttaa kirkon kannasta. Avioliittolakia ei tule muuttaa. <https://www.seurakuntalainen.fi/uutiset/jukka-keskitalo-muistuttaa-kirkon-kannasta-avioliittolakia-ei-tule-muuttaa/>. Viitattu 16.2.2019.

Kirkko ja Kaupunki 1.6.2016: Oikeustieteen professori: Kirkolla on velvollisuus vihkiä samaa sukupuolta olevat. <https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/oikeustieteen-professori-kirkolla-on-velvollisuus-vihkia-samaa-sukupuolta-olev-1>. Luettu 23.2.2019.

Kirkko ja Kaupunki 24.10.2016: Professori Urpo Kangas: kirkkohallituksen avioliittoselvitys on ”keittiöjuridiikka”. <https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/professori-urpo-kangas-kirkkohallituksen-avioliittoselvitys-on-keittiojuridiikka-1>. Viitattu 23.2.2019.

Yle 21.12.2018: Kirkko jakaa varoituksia homoparien vihkimisestä. Emeritusprofessori: ”Kirkko kuvittelee, että se voi toimia suomalaisen yhteiskunnan sisällä omilla säännöillään”. <https://yle.fi/uutiset/3-10563663>. Viitattu 23.2.2019.

Sateenkaaripapit-verkkosivusto: <https://sateenkaaripapit.wordpress.com>. Viitattu 19.2.2019.

Kirkkohallituksen tiedote 18.12.2018: Kirkon ennakoitu jäsenosuus vuoden vaihteessa on pyöreät 70 %. <https://evl.fi/uutishuone/tiedotearkisto/-/items/item/24622/Kirkon+ennakoitu+jasenosuus+vuoden+vaihteessa+on+pyoreat+70+->. Viitattu 23.2.2019.

Kotimaa24 27.2.2019: Kaksi vuotta uutta avioliittolakia. Ainakin 61 pappia on vihkinyt tai siunannut sateenkaaripareja. <https://www.kotimaa24.fi/artikkeli/kaksi-vuotta-uutta-avioliittolakia-ainakin-61-pappia-on-vihkinyt-tai-siunannut-sateenkaaripareja/>. Viitattu 25.5.2019.

Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin tiedote 18.6.2019: Oulun hiippakunnan tuomiokapituli hakee valituslupaa korkeimmalta hallinto-oikeudelta. <https://www.oulunhiippakunta.fi/ajankohtaista/oulun-hiippakunnan-tuomiokapituli-hakee-valituslupaa-korkeimmalta-hallinto-oikeudelta/>. Viitattu 25.6.2019.

Kirkkohallituksen tilasto: Koko henkilöstön lukumäärä tehtäväryhmittäin vuosina 2008-2017.

Tilastokeskus, Suomen virallinen tilasto, Siviilisäädyn muutokset: https://www.stat.fi/til/ssaaty/2018/ssaaty_2018_2019-06-18_tie_001_fi.html. Viitattu 25.7.2019.

Tutkimuksen aineisto

Espoon hiippakunnan tuomiokapituli 12.12.2017, § 213
Espoon hiippakunnan tuomiokapituli 15.3.2018, § 45
Espoon hiippakunnan tuomiokapituli 14.6.2018, § 124 ja § 125

Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 13.9.2017, § 2
Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 21.3.2018, § 10

Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli 15.3.2018, § 33
Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli 14.6.2018, § 46 ja § 47

Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli 18.10.2017 (kaksi päätöstä, ei pykälänumerointia)
Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli 20.12.2017, § 13 ja § 14
Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli 20.6.2018 § 21 ja § 22

Mikkelin hiippakunnan tuomiokapituli 11.12.2018, § 390

Oulun hiippakunnan tuomiokapituli 3.10.2017, § 11
Oulun hiippakunnan tuomiokapituli 9.8.2018, § 19
Oulun hiippakunnan tuomiokapituli 5.10.2018, § 5, 21 ja 40

Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli 18.4.2018, § 147

Toimistosihtööri Päivi Nurmela sähköposti 8.2.2019 (Espoon hiippakunta)

Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin lähettämä listaus hallintodiarista

Lakimiesasessori Riikka Ryökäksen sähköposti 14.2.2019 (Kuopion hiippakunta)

Lakimiesasessori Jyri Klemolan sähköposti 8.5.2019 (Mikkelin hiippakunta)

Hiippakuntapastori Outi Uusimäen sähköposti 12.2.2019 (Oulun hiippakunta)

Notaari Linus Stråhlmanin sähköposti 15.2.2019 (Porvoon hiippakunta)

Lakimiesasessori Jorma Juutilaisen sähköposti 6.2.2019 (Tampereen hiippakunta)

Lakimiesasessori Matti Mäkisen sähköposti 19.2.2019 (Turun arkkihiippakunta)

1. Johdanto, kysymyksenasettelu ja tutkimuksen toteutus

1.1. Aluksi

Avioliittolaki muuttui 1.3.2017 siten, että myös samaa sukupuolta olevat henkilöt voivat mennä naimisiin keskenään. Tästä lähtien olen seurannut kirkon luottamushenkilönä uudistuksen käytännön vaikutuksia Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Avioliitosta käyty keskustelu on kokemukseni mukaan toiminut areenana laajemmalle kirkon identiteetistä ja roolista käytävälle keskustelulle; keskustelua ei käydä vain siitä, kenet voi vihkiä. Sen sijaan keskustelua käydään myös siitä, miten kirkko ymmärtää historiansa, perinteensä ja oppinsa, erityisesti suhteessa nykyajan kysymyksiin. Samalla keskustelu on raskasta niille, joita kysymys kirkon avioliitto-opetuksesta henkilökohtaisesti koskee.

Olen osallistunut tähän keskusteluun toistaiseksi kirkon luottamushenkilönä, toisin sanoen poliittisena toimijana. Samalla keskustelua käydessäni ja tässäkin tutkimuksessa analysoitavia päätöksiä tehdessäni mielessäni on itänyt halu osallistua keskusteluun myös oikeustieteilijänä, tutkimuksellisesta näkökulmasta. Tähän oikeustieteen maisterintutkielma tarjoaa oivan työkalun. Toivon, että tämä tutkielma voi maisteriksi valmistumisen lisäksi edistää myös kirkon sisäistä ja rakentavaa keskustelua siitä, miten samaa sukupuolta oleviin kihlapareihin tulisi suhtautua.

Tutkijana on tärkeää tuoda esiin sidonnaisuutensa. Kuten edellä totesin, olen osallistunut tutkimusaiheeni ympärillä käytyyn keskusteluun poliittisena toimijana Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa niin Helsingin hiippakuntavaltuuston varapuheenjohtajana kuin Helsingin seurakuntayhtymässä Roihuvuoren seurakuntaneuvoston jäsenenä ja Helsingin yhteisen kirkkovaltuuston jäsenenä. Olen myös osaltani ollut muovaamassa tutkimusaineistoa osallistumalla yhden tämän tutkimuksen aineistona olevan Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin kurinpitopäätöksen ratkaisemiseen läsnäolo- ja puheoikeutettuna hiippakuntavaltuuston varapuheenjohtajana. Olen myös osallistunut aktiivisesti tähän päätökseen liitetyn eriävän mielipiteen muotoiluun. Kirkkopoliittisesti ja teologisesti ajattelen siten, että luterilaisen kirkon tulisi mahdollisimman pikaisesti tehdä selkeä päätös siitä, että samaa sukupuolta olevat parit vihitään avioliittoon. Ehdottomasti tulisi välttää tilannetta, jossa kirkon oman päätöksenteon halvaantumisen vuoksi kirkko joutuisi hallinto-oikeuden ja muiden kirkon ulkopuolisten viranomaisten ajopuuksi asiassa.

Nämä lähtökohdat ja sidonnaisuudet todettuani pyrin pitäytymään tässä tutkimuksessa tutkijan roolissa.

Tutkimuksen toteuttamisen mahdollistamisesta kiitän Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tuomiokapituleja hyvästä yhteistyöstä aineiston keräämisessä. Kiitos myös tutkimuksen ohjanneelle apulaisprofessori Ida Koivistolle.

1.2. Tutkimuksen tausta

1.2.1. Avioliittolain muuttuminen 1.3.2017

Avioliittolain (234/1927), sellaisena kuin se oli laissa 411/1987, 1 §:n mukaan nainen ja mies, jotka ovat sopineet menevänsä avioliittoon keskenään, ovat kihlautuneet. Säännös ilmentää avioliittolaissa jo sen säätämisen aikaan ollutta ajatusta, jonka mukaan avioliitto oli nimenomaisesti miehen ja naisen, kahden eri sukupuolta olevan henkilön välinen perheen perustava liitto.

Avioliittolakia alun perin säädettäessä huomioon ei otettu romanttisessa ja seksuaalisessa suhteessa keskenään eläviä samaa sukupuolta olevia pareja. Tämä johtui luonnollisesti siitä, että yhteiskunta asennoitui erittäin kielteisesti samaa sukupuolta olevien väliseen rakkauteen, kiintymykseen ja seksuaalisuuteen.¹ Lain säätämisaikaan samaa sukupuolta olevien seksuaaliset suhteet oli kriminalisoitu rikoslaissa ja homoseksuaalisuuteen suhtauduttiin psyykkisenä sairautena. Yhteiskunnan asenteet ovat muuttuneet vähitellen. Samaa sukupuolta olevien välisten seksuaalisuhteiden kriminalisointi poistettiin rikoslaista vuonna 1971 ja vuonna 1998 rikoslaista poistettiin erityisesti samaa sukupuolta olevien väliseen seksuaaliseen tekoon kehottamisen kriminalisointi. Homoseksuaalisuus poistettiin sairausluokituksesta vuonna 1981, ja asenneilmasto on tämän jälkeen kehittynyt samaa sukupuolta olevien parisuhteille myönteisemmäksi. Vuonna 2001 säädettiin laki rekisteröidystä parisuhteesta (950/2001), joka mahdollisti samaa sukupuolta olevien

¹ Käytän tässä tutkimuksessa homoseksuaalisista suhteista toistuvasti ilmaisuja, joiden kantana on ”samaa sukupuolta olevien”. Nykyaikaisen lainsäädännön aikana en koe tarpeelliseksi korostaa lainsäädännön liitännäisyyttä ihmisten seksuaalisuuteen käyttämällä ilmaisuja ”homoparit” (joka on myös puhekielinen) tai ”homoseksuaalisuus”-sanasta johdannaista termejä. Toistosta huolimatta ilmaisu ”samaa sukupuolta olevien” tuo nähdäkseni parhaiten esiin sen, mistä asiassa on kysymys. Samalla se välttää homoseksuaalisuuteen toisinaan liitetyn sukupuolittavan ymmärryksen, jossa termin on katsottu ensisijaisesti käsittävän miesten välisen seksuaalisuuden ja termin ”lesbo” ja sen johdannaisten on katsottu viittaavan naisten väliseen seksuaalisuuteen.

parisuhteiden virallistamisen ja takasi pääsääntöisesti vastaavat oikeudet kuin avioliittolaissa oli annettu aviopareille. Kuitenkaan rekisteröity parisuhde ei taannut puolisoille oikeutta adoptioon eikä yhteiseen sukunimeen.²

Rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain säätämisen jälkeen keskustelu samaa sukupuolta olevien parien oikeudellisesta asemasta ja oikeudesta avioliittoon jatkui. Aihe oli esillä myös eduskuntavaaleja 2011 edeltäneessä keskustelussa. Suomen evankelis-luterilainen kirkko otti hallitusohjelmatavoitteissaan ehdotettuun lakimuutokseen kielteisen kannan todeten, että kirkon käsityksen mukaan avioliitto on miehen ja naisen välinen liitto.³ Eduskuntavaalien jälkeen kysymys avioliittolain muuttamisesta sukupuolineutraaliksi nousi esiin hallitusneuvotteluissa. Neuvotteluihin osallistuneesta kuudesta puolueesta ainoastaan kristillisdemokraatit suhtautuivat avioliittolain muuttamiseen kielteisesti. Neuvottelujen tuloksena muodostetun valtioneuvoston hallitusohjelmaan ei kuitenkaan sisältynyt tavoitetta avioliittolain muuttamisesta vaalikaudella 2011–2015.⁴

Alexander Stubb ja 75 muuta kansanedustajaa jättivät 8.2.2012 eduskunnan käsiteltäväksi lakialoitteen, jonka tarkoituksena oli muuttaa avioliittolakia, rekisteröidystä parisuhteesta annettua lakia ja transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annettua lakia (563/2002) siten, että avioliitto olisi mahdollinen myös samaa sukupuolta olevien henkilöiden välillä. Lakialoitteessa korostettiin, että lakimuutokset koskisivat siviilivihkimistä ja että uskonnollisilla yhdyskunnilla säilyisi edelleen oikeus päättää itse uskonnollisen vihkimisen lisäedellytyksistä.⁵ Lakialoitteen tausta liittyy edellä todettuun hallitusneuvottelutilanteeseen, jossa avioliittolain muutosta ei ollut otettu hallitusohjelmaan. Neuvottelutuloksesta johtuen muut hallituspuolueet kuin kristillisdemokraatit sopivat edistävänsä samaa sukupuolta olevien oikeutta avioliittoon lakialoitteen kautta.⁶ Lakivaliokunta, jonne aloite täysistunnosta lähetettiin, päätti kokouksessaan 27.2.2013, ettei

² HE 200/2000 vp, s. 1, 4.

³ Kirkkohallituksen yleiskirje 5/2011 17.2.2011, s. 2.

⁴ Ilta-Sanomat: Ei sukupuolineutraalia avioliittolakia (17.6.2011). <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000000408721.html>. Luettu 10.2.2019 ; Kotimaa24: Sukupuolineutraali avioliittolaki voi vaikeuttaa Kd:n hallitusneuvotteluja (12.5.2011). <https://www.kotimaa24.fi/artikkeli/sukupuolineutraali-avioliittolaki-voi-vaikeuttaa-kdn-hallitusneuvotteluja/>. Luettu 10.2.2019.

⁵ LA 2/2012 vp, s. 1–3.

⁶ Yle: Homojen avioliitosta nousee jälleen poliittinen väantö (27.6.2011). <https://yle.fi/uutiset/3-5381995>. Luettu 10.2.2019.

se ryhdy käsittelemään aloitetta.⁷ Lakialoitetta ei ehditty käsitellä eduskunnassa, vaan se raukesi vaalikauden päättyessä 21.4.2015.

Lakivaliokunnan käsittelemättä jättämistä tarkoittavan päätöksen jälkeen 19.3.2013 aloitettiin allekirjoitusten kerääminen Tahdon2013-nimellä tunnettuun kansalaisaloitekampanjaan.⁸ Aloitteen sisältö vastaa keskeisiltä osiltaan edellä käsiteltyä kansanedustajien vuoden 2012 lakialoitetta; aloitteessa esitettiin muutettavaksi avioliittolakia, rekisteröidystä parisuhteesta annettua lakia ja transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annettua lakia. Edelleen esityksessä katsottiin, ettei sillä puututtaisi uskonnollisten yhdyskuntien oikeuteen määrätä kirkollisen vihkimisen ehdoista ja muodoista ja että uskonnollisilla yhdyskunnilla, mukaan luettuna evankelis-luterilaisella kirkolla olisi jatkossakin itsenäinen oikeus päättää, vihkisivätkö ne samaa sukupuolta olevia pareja avioliittoon.⁹ Aloite keräsi yli 166 000 allekirjoitusta ja se jätettiin eduskunnan käsiteltäväksi 13.12.2013.¹⁰

Kansalaisaloitteen johdosta antamassaan mietinnössä lakivaliokunta ehdotti, että kansalaisaloitteeseen sisältyvät lakiehdotukset hylättäisiin. Valiokunta perusteli ehdotustaan useilla periaatteellisilla ja käytännöllisillä syillä, joihin sisältyi mm. viranomaisten tietojärjestelmien muutostarpeita. Uskonnollisten yhdyskuntien osalta valiokunta totesi, että aloitteen hyväksyminen ei velvoittaisi uskonnollisia yhdyskuntia muuttamaan vihkimiskäytäntöjään. Valiokuntakäsittelyn aikana uskonnolliset yhdyskunnat olivat ilmaisseet huolensa uskonnon- ja sananvapautensa asemasta, jos muutos toteutettaisiin ja pitäneet vaarana, että niitä kohtaan esitettäisiin syrjintäväitteitä, mikäli ne pitäytyisivät perinteisessä avioliitto-opetuksessaan.¹¹ Mietintöön sisältyi yksi vastalause. Myös vastalauseessa korostettiin, että lainmuutos ei millään tavalla vaikuta uskonnollisten yhdyskuntien oikeuteen päättää vihkimisen ehdoista.¹²

⁷ Lakivaliokunnan pöytäkirja 9/2013, 3 §.

⁸ Tahdon2013-kampanjan tiedote 18.3.2013: Kampanjastarttia vietetään koko maassa!
<http://www.tahdon2013.fi/uutiset/kampanjastarttia-vietetaan-koko-maassa/>. Luettu 10.2.2019.

⁹ M 10/2013 vp, s. 1, 5.

¹⁰ Tahdon2013-kampanjan tiedote 13.12.2013: Aloite luovutettiin eduskunnan puhemiehelle.
<http://www.tahdon2013.fi/uutiset/aloite-luovutettiin-eduskunnan-puhemiehelle/>. Luettu 10.2.2019.

¹¹ LaVM 14/2014 vp, s. 10–13.

¹² LaVM 14/2014 vp, s. 18–19.

Eduskunnan täysistunto päätti 28.11.2014 äänin 92–105 ottaa kansalaisaloitteen käsittelyn pohjaksi vastalauseeseen sisältyvän lakiehdotuksen. Työjärjestyksen mukaisesti asia lähetettiin suureen valiokuntaan.¹³ Suuri valiokunta yhtyi eduskunnan asiassa tekemään päätökseen.¹⁴ Eduskunnan täysistunto hyväksyi lakiehdotuksen avioliittolain muuttamisesta 12.12.2014 pidetyssä täysistunnossa äänin 101–90.¹⁵ Lisäksi täysistunto hyväksyi lausuman, jossa edellytettiin hallituksen viipymättä ryhtyvän valmistelemaan esitystä muiksi tarpeellisiksi lainmuutoksiksi avioliittolain muuttumisen johdosta.¹⁶ Lausuman mukaisesti hallitus antoi vuosina 2015–2016 eduskunnan käsiteltäväksi kaksi lakiesitystä. Toinen esityksistä koski perhesuhdelainsäädäntöä ja toinen sosiaaliturvalainsäädäntöä. Keskeisiltä osin lakiehdotuksissa ehdotettiin poistettavaksi uusien parisuhteiden rekisteröintimahdollisuus ja mahdollistettiin jo rekisteröityjen parisuhteiden muuttaminen ilmoituksella avioliitoksi. Sosiaaliturvalainsäädännössä ehdotettiin muutettavaksi mm. vanhempainrahasäännöksiä sekä avoliiton määritelmää.¹⁷

Avioliittolain muutos tuli voimaan liitännäislakeineen 1.3.2017.

1.2.2. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon johdon toiminta avioliittolain muuttumisen yhteydessä

Kuten edellä on todettu, Suomen evankelis-luterilainen kirkko suhtautui avioliittolain muutokseen kielteisesti, mikä ilmenee esimerkiksi kirkon hallitusohjelmataavoitteista eduskuntavaaleihin 2011. Tämä kanta perustuu kirkon pitkäaikaiseen opetukseen avioliitosta miehen ja naisen välisenä liittona. Tämä käsitys pohjautuu Raamattuun (tai paremminkin sen tulkintaan) ja siihen perustuvaan kirkon tunnustukseen. Perinteisessä raamatuntulkinnassa avioliitto ymmärretään osaksi Jumalan luomistyötä. Kirkon opetus avioliitosta on ilmaistu viimeisten vuosikymmenten aikana useissa kirkon laatimissa asiakirjoissa, joista kirkko pitää tärkeimpinä Katekismuksessa eli evankelis-luterilaisen kirkon kristinopissa sekä Kirkkokäsikirjassa ilmaistuja kannanottoja.¹⁸

¹³ Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 121/2014, päiväjärjestyksen asia 7.

¹⁴ SuVM 2/2014 vp, s. 1.

¹⁵ Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 129/2014, päiväjärjestyksen asia 7.

¹⁶ Eduskunnan kirjelmä 41/2014 vp, s. 1.

¹⁷ HE 65/2015 vp, Esityksen pääasiallinen sisältö; HE 232/2016 vp, Esityksen pääasiallinen sisältö.

¹⁸ Kts. kirkon avioliittokannasta esim. kirkolliskokouksen yleisvaliokunnan mietintö 3/2015, s. 3.

Käsiteltäessä kansalaisaloitetta avioliittolain muuttamiseksi eduskunnan lakivaliokunta kuuli asiasta myös evankelis-luterilaisen kirkon edustajia. Kirkon edustajina kuultiin Helsingin hiippakunnan piispa Irja Askolaa, Helsingin hiippakunnan emerituspiispa Eero Huovista ja Kirkkohallituksen kansliapäällikkö Jukka Keskitaloa (Keskitalo on sittemmin siirtynyt Oulun hiippakunnan piispaksi). Valiokunnan mietinnöstä ei ilmene suoraan, mitä mainitut kuultavat ovat valiokunnalle lausuneet. Mietinnössä viitataan kuitenkin siihen, että evankelis-luterilainen kirkko on arvioinut, että avioliittolain muutostilanteessa sillä olisi kolme vaihtoehtoa: vain eri sukupuolta olevien parien vihkimisen jatkaminen, kirkkolain säännösten muuttaminen niin, että kaikki parit vihittäisiin tai vihkioikeudesta luopuminen.

¹⁹ Kansliapäällikkö Keskitalo lienee suhtautunut lakimuutokseen kielteisesti ja tuonut esiin edellä todetun kirkon vakiintuneen avioliittokäsityksen, mikä on pääteltävissä hänen muista samaan aikaan antamistaan lausunnoista. ²⁰ Ainakin piispa Askola on kuitenkin ilmeisesti esittänyt puheenvuoron, joka on suhtautunut kansalaisaloitteeseen myönteisesti. Askola on puheenvuorossaan tuonut esille, että mielipiteet kirkon sisällä ovat jakautuneet suhteessa homoseksuaalisuuteen ja samaa sukupuolta olevien parien avioliittoon. Hän on myös asettunut sille kannalle, että kirkon tulee saada päättää itse kannastaan samaa sukupuolta olevien avioliittoon. ²¹

Avioliittolain muutoksen tultua hyväksytyksi kirkon suhtautumista uuteen tilanteeseen on käsitelty kirkolliskokouksessa toistuvasti. Itse pääasiasta ei kuitenkaan ole vielä tehty päätöstä, vaan sen sijaan on käsitelty mm. laintulkintaa ja kirkon teologiaa. Ensimmäinen aloite kirkolliskokoukselle aiheesta tehtiin 30.3.2015. Aloitteessa aloitteentekijät esittivät, että kirkolliskokous käynnistää seuraavalle vaalikaudelle (2016–2020) ulottuvan prosessin, jonka tavoitteena olisi arvioida uuden avioliittolain merkitystä kirkolle, tukea kunnioittavaa ja avointa keskustelua perheestä ja avioliitosta, osoittaa kirkon arvostavan samaa sukupuolta olevien parisuhteita ja näiden parien lapsia sekä edistää luterilaisen avioliitto- ja perhekäsityksen tutkimusta. ²² Aloite lähetettiin kirkolliskokouksen yleisvaliokuntaan, joka antoi siitä marraskuussa 2015 mietintönsä. Mietinnössä valiokunta esitti, että

¹⁹ LaVM 14/2014 vp, s. 1, 10.

²⁰ Seurakuntalainen 8.10.2014: Jukka Keskitalo muistuttaa kirkon kannasta. Avioliittolakia ei tule muuttaa. <https://www.seurakuntalainen.fi/uutiset/jukka-keskitalo-muistuttaa-kirkon-kannasta-avioliittolakia-ei-tule-muuttaa/>. Viitattu 16.2.2019.

²¹ Piispa Irja Askolan Facebook-päivitys 25.6.2014 kuulemisestaan eduskunnan lakivaliokunnassa: <https://www.facebook.com/piispa.irja.askola/posts/keskustelu-avioliittolain-muutoksesta-kay-vilkaana-hyva-niin-tassa-oma-panoksen/681290148612927/>. Viitattu 16.2.2019.

²² Kirkolliskokouksen edustaja-aloite 2/2015.

kirkolliskokous antaisi Kirkkohallituksen tehtäväksi laatia oikeudellinen selvitys avioliittolain muutoksen vaikutuksista kirkon asemaan ja että piispainkokouksen tehtäväksi annettaisiin antaa selvitys kirkon avioliittokäsityksestä, jokaisen ihmisen luovuttamattomasta ihmisarvosta ja papin velvollisuuksista. Edelleen valiokunta esitti, että asia lähetettäisiin Kirkkohallitukselle, jotta Kirkkohallitus valmistelisi avioliitosta ja perheestä eri tavoin ajatteleville keskustelumallin, jonka pohjalta eri tavalla ajattelevat voisivat ymmärtää toistensa näkemyksiä. Edelleen valiokunta esitti, että kirkolliskokous pyytäisi Kirkkohallitusta ryhtymään toimiin avioliitto- ja perhekäsitystä koskevan tutkimuksen edistämiseksi.²³ Kirkolliskokous päätti asiasta valiokunnan esityksen mukaan.

24

Piispainkokous antoi aloitteessa pyydetyn selvityksen kirkon avioliittokäsityksestä kirkolliskokoukselle 31.8.2016. Piispainkokouksen selvitys käsittelee luterilaista ihmiskäsitystä, avioliiton historiaa, luterilaista avioliittokäsitystä ja kirkon nykyistä avioliitto-opetusta, kirkollisen vihkimisen sääntelyä, samaa sukupuolta olevien parien kohtaamista seurakunnassa sekä kirkon elämistä erilaisten avioliittokäsitysten kanssa.²⁵

Kirkkohallitus antoi kirkolliskokouksen edellyttämän oikeudellisen selvityksen tiedoksi kirkolliskokoukselle 18.10.2016. Oikeudellisessa selvityksessä käsitellään voimassa olevaa avioliiton sääntelyä avioliittolaissa ja kirkon omissa säädöksissä, kysymystä papin suorittaman samaa sukupuolta olevan parin kirkollisen vihkimisen oikeudellisesta pätevyydestä, vihkijän oikeudellisia velvoitteita ja vastuita sekä valtion suhtautumista kirkon itsensä asettamiin kirkollisen vihkimisen ehtoihin.²⁶ Samoin 18.10.2016 annettiin tiedoksi kirkolliskokoukselle Kirkkohallituksen laatima kunnioittavan keskustelun malli tueksi keskusteluun avioliitosta eri tavalla ajattelevien välillä.²⁷

Kirkolliskokous kävi 12.5.2016 lähetekeskustelun aloitteesta, jossa toivottiin Kirkkohallituksen selvittävän, tulisiko kirkon luopua oikeudestaan vihkiä ihmisiä avioliittoon ylipäättänsä.²⁸ Aloitteen johdosta kirkolliskokouksen yleisvaliokunta antoi

²³ Kirkolliskokouksen yleisvaliokunnan mietintö 3/2015, s. 21.

²⁴ Kirkolliskokouksen pöytäkirja täysistunnosta 5.11.2015 klo 10.30.

²⁵ Piispainkokouksen kirje 1/2016 kirkolliskokoukselle.

²⁶ Kirkkohallituksen kirje 4/2016 kirkolliskokoukselle, s. 1.

²⁷ Kirkkohallituksen kirje 5/2016 kirkolliskokoukselle, s. 1–2.

²⁸ Kirkolliskokouksen edustaja-aloite 3/2016.

8.11.2016 mietinnön, jossa se piti perusteltuna, että myös vihkimisoikeudesta luopuminen selvitetään osana muuta avioliittolain muutoksesta johtuvaa selvitystyötä. Valiokunta esitti, että asia lähetetään piispainkokouksen valmisteltavaksi yhteistyössä Kirkkohallituksen kanssa.²⁹ Kirkolliskokouksen täysistunto päätti asiasta valiokunnan kannan mukaan.³⁰

Piispainkokous päätti alkuvuodesta 2017 edellä mainitun aloitteen johdosta pyytää professori emerita Eila Helanderia tekemään vihkimisoikeudesta luopumisen vaikutuksia koskevan selvityksen.³¹ Professori Helander luovutti selvityksensä piispainkokoukselle syyskuussa 2017. Selvityksessään Helander totesi, että kirkolla ei ole syytä luopua oikeudestaan vihkiä ihmisiä avioliittoon. Tämän lisäksi Helander esitti avioliittokysymykseen kompromissiratkaisua, jonka mukaan kirkko pitäytyisi nykyisessä avioliitto-opetuksessaan, mutta hyväksyisi, että kirkon sisällä on toinen teologisesti perusteltu toimintamalli, johon voi sisältyä samaa sukupuolta olevien parien vihkiminen ja siunaaminen.³²

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous ei ole toistaiseksi tehnyt virallista päätöstä sen suhteen, miten se suhtautuu samaa sukupuolta olevien parien vihkimiseen tai siunaamiseen. Koko kirkon tasoinen virallinen ratkaisu edellyttäisi todennäköisesti kirkkolain ja kirkkojärjestyksen muuttamista tai kirkon oppia koskevaa muuta päätöstä. Näiden päätösten tekeminen edellyttää kirkolliskokouksen myötävaikutusta ja niihin sovelletaan kolmen neljäsosan määränemmistöä.

1.2.3. Samaa sukupuolta olevien parien kirkolliset vihkimiset ja siunaamiset sekä niistä seuranneet kurinpidolliset toimet

Samalla, kun kirkon viralliset päätöksentekelimet ovat toimineet ja harkinneet kysymystä samaa sukupuolta olevien parien kohtelusta seurakunnissa, osa kirkon papeista on suorittanut samaa sukupuolta olevien parien avioliittoon vihkimisiä ja siunaamisia kirkon virallisesta kannasta huolimatta. Tämän toiminnan osalta järjestäytyneimmin voidaan viitata Sateenkaaripapit-verkkosivustoon, jossa oli helmikuussa 2019 ilmoitettu nimet ja yhteystiedot 71 papille, jotka ovat julkisesti ilmoittaneet olevansa valmiita vihkimään ja

²⁹ Kirkolliskokouksen yleisvaliokunnan mietintö 3/2016, s. 5–6.

³⁰ Kirkolliskokouksen täysistunnon pöytäkirja 10.11.2016 klo 14.30.

³¹ Piispainkokouksen pöytäkirja 1/2017, § 7.

³² Helander 2017, Tiivistelmä.

siunaamaan samaa sukupuolta olevia aviopareja. Näiden henkilöiden on lisäksi ilmoitettu toimivan yhteyshenkilöinä alueellaan laajemmalle vihkijäjoukolle.³³ Vertailun vuoksi todettakoon, että kirkon palveluksessa oli 2108 seurakuntapappia vuonna 2017.³⁴ Kummankin ryhmän osalta on kuitenkin todettava, että määrät ovat näitä suurempia; voidaan olettaa olevan useampia pappeja, jotka vihkivät samaa sukupuolta olevia pareja ja vastaavasti Kirkkohallituksen tilastosta ilmenevät ainoastaan kirkon virassa olevat papit, eivät esimerkiksi järjestöissä tai kokonaan muissa töissä työskentelevät papit. Papiston asenne samaa sukupuolta olevien parien vihkimistä kohtaan on muuttunut 2000-luvulla suopeammaksi. Vuonna 2018 joka toinen pappi kannatti samaa sukupuolta olevien parien kirkollista vihkimistä ja vain joka neljäs vastusti.³⁵ Jo tällä hetkellä on siten nähtävissä, että kirkon johto ja sen käytännön työtä tekevien välillä on kysymyksen suhteen merkittävä ristiriita.

Papiston valvonnasta vastaavat tuomiokapitulit ovat reagoineet samaa sukupuolta olevien parien kirkollisiin vihkimisiin kurinpitotoimilla.³⁶ Eri tuomiokapitulit ovat antaneet alaisilleen papeille erilaisia rangaistuksia. Esimerkiksi Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli on antanut alaiselleen papille kantelun johdosta ”vakavan moitteen” samaa sukupuolta olevien avioparien vihkimisestä ja siunaamisesta.³⁷ Vastaavasti esimerkiksi Oulun hiippakunnan tuomiokapituli on antanut samaa sukupuolta olevan parin vihkineelle papille menettelystä varoituksen.³⁸ Jo pienellä tarkastelulla voidaan siten havaita, että samankaltaisesta menettelystä annetaan erilaisia seuraamuksia riippuen siitä, minkä hiippakunnan tuomiokapitulin alainen kyseinen pappi on.

Osa varoituksen saaneista papeista on tehnyt tuomiokapitulin päätöksestä kirkollisvalituksen hallinto-oikeuteen. Tämän työn valmistumiseen mennessä (elokuu 2019) kaksi valitusta on ratkaistu hallinto-oikeudessa ja niistä ainakin toinen on etenemässä korkeimpaan hallinto-

³³ Sateenkaaripapit-verkkosivusto: <https://sateenkaaripapit.wordpress.com>. Viitattu 19.2.2019.

³⁴ Kirkkohallitus: Koko henkilöstön lukumäärä tehtäväryhmittäin vuosina 2008-2017.

³⁵ Tervo-Niemelä 2018, s. 121–122.

³⁶ Kurinpitomenettelyä koskevat säännökset on kumottu kirkkolakiin tehdyllä lainmuutoksella 1008/2012. Uudistuksen yhteydessä tarkoituksena on ollut ottaa terminologisesti käyttöön muita virkamieslakeja vastaavat termit ja yhdenmukaistaa kirkkolainsäädäntöä muun virkamieslainsäädännön kanssa (HE 41/2012 vp, s. 1). Tässä tutkimuksessa ilmaisulla ”kurinpito” ja sen johdannaisilla viitataan kokoavana käsitteenä kirkkolain (1054/1993) 5 luvun 3 §:n sääntelyyn pappisvirasta pidättämisestä ja pappisviran menettämisestä sekä 6 luvun 26 §:n, 50–51 §:n, 56–57 §:n ja 59 §:n sääntelyyn papistoon kohdistettavista työnantajan virkamiesoikeudellisista sanktioista.

³⁷ Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 13.9.2017, § 2.

³⁸ Oulun hiippakunnan tuomiokapituli 3.10.2017, § 11.

oikeuteen. Oletettavaa myös on, että tulevat hallinto-oikeusratkaisut etenevät vastaavasti korkeimpaan hallinto-oikeuteen.³⁹

Samalla, kun tuomiokapitulit ovat antaneet rangaistuksia samaa sukupuolta olevia pareja vihkineille papeille, on julkisuudessa esitetty myös kirkon virallisesta linjasta poikkeavia näkökantoja siihen, miten oikeustilaa on avioliittolain jälkeen tulkittava. Esimerkiksi professori Urpo Kangas on ottanut voimakkaasti kantaa julkisuudessa kirkon virallista kantaa vastaan ja kutsunut sitä ”keittiöjuridiikaksi”.⁴⁰ Kangas on esittänyt jopa kannan, että kirkolla on velvollisuus vihkiä samaa sukupuolta olevat parit avioliittolain muuttumisen jälkeen ja että kirkon täytyisi nimenomaisesti päättää, että se vihki avioliittoon vain eri sukupuolta olevia pareja, mikäli se haluaisi tästä velvollisuudestaan poiketa. Kangas on esittänyt näkemyksensä julkisuuden lisäksi myös Kirkkohallitukselle antamassaan asiantuntijalausunnossa.⁴¹

1.2.4. Tutkimuksen yhteiskunnallinen relevanssi ja aikaisempi tutkimus

Kirkko-oikeus on ylipäätään Suomen oikeustieteessä vähän tutkittu hallinto-oikeuden osa. 2000-luvun tutkimuksesta voidaan mainita lähinnä Pekka Leinon teokset Kirkkolaki vai laki kirkosta: hallinto-oikeudellinen tutkimus kirkon oikeudellisesta normeista ja niiden synnystä (2002), Kirkko ja perusoikeudet (2003) ja Kirkon oikeudelliset normit: johdatus Suomen evankelis-luterilaisen kirkon oikeuteen (2005). Tämän lisäksi on julkaistu joitain artikkeleita (esimerkiksi Johannes Heikkosen artikkeli Yhdenvertaisen uskonnon- ja omantunnonvapauden kipupisteitä Suomessa). Kirkon avioliittolainsäädännön tulkintaa avioliittolain muutoksen jälkeen koskevaa tutkimusta ei ole Suomessa julkaistu. Yliopistollisista opinnäytteistä voidaan kuitenkin mainita Aappo Laitisen maisterintutkielma Yhdenvertaisuusperiaate Suomen evankelis-luterilaisen kirkon oikeudessa, jossa kysymystä

³⁹ Yle 21.12.2018: Kirkko jakaa varoituksia homoparien vihkimisestä. Emeritusprofessori: ”Kirkko kuvittelee, että se voi toimia suomalaisen yhteiskunnan sisällä omilla säännöillään”. <https://yle.fi/uutiset/3-10563663>. Viitattu 23.2.2019.

⁴⁰ Kirkko ja Kaupunki 24.10.2016: Professori Urpo Kangas: kirkkohallituksen avioliittoselvitys on ”keittiöjuridiikkaa”. <https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/professori-urpo-kangas-kirkkohallituksen-avioliittoselvitys-on-keittiojuridiikka-1>. Viitattu 23.2.2019.

⁴¹ Kirkko ja Kaupunki 1.6.2016: Oikeustieteen professori: Kirkolla on velvollisuus vihkiä samaa sukupuolta olevat. <https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/oikeustieteen-professori-kirkolla-on-velvollisuus-vihkia-samaa-sukupuolta-olev-1>. Viitattu 23.2.2019.

kirkollisen avioliittoon vihkimisen oikeustilasta avioliittolain muuttumisen jälkeen on sivuttu.⁴²

Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa voidaan pitää merkittävänä julkisoikeudellisena toimijana Suomessa. Kysymyksessä on valtion jälkeen toiseksi suurin julkisyhteisö.⁴³ Näin ollen kysymys siitä, miten tällainen julkisyhteisö käyttää julkista valtaa ja miten se tulkitsee omia säännöksiään, voidaan pitää jo itsessään merkittävänä oikeudellisena kysymyksenä. Kirkolla on myös merkittävä asema avioliittoinstituutiossa: suurin osa avioliittoon vihkimiseen oikeutetuista virkamiehistä on Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pappeja ja 45,7 prosenttia avioliitoista solmittiin vuonna 2016 kirkollisesti.⁴⁴ Siten on tutkimisen arvoista, miten kirkko on suhtautunut avioliittolain merkittävään uudistukseen ja miten kirkon omia säännöksiä tulisi tulkita. Voidaan myös olettaa, että aihepiirin tutkimuksella on merkitystä muiden vastaavien virkamiesoikeudellisten ja kirkon säädösten ristiriitojen tulkintaan.

Aihepiirin tutkimus on merkityksellistä myös Suomen evankelis-luterilaisen kirkon papeille, joiden virkamiesoikeudellinen asema on ollut tilanteessa epäselvä. Itsestään selvästi aihe on merkityksellinen myös niille samaa sukupuolta oleville pareille, jotka haluaisivat solmia avioliittonsa kirkollisena vihkimisenä. Aihe on myös mielenkiintoinen tapausesimerkki evankelis-luterilaisen kirkon ja valtion välisestä avoimesta arvo- ja normiristiriidasta.

1.3. Tutkimuskysymykset ja hypoteesi

Tutkimukseni keskittyy kahden pääteeman ympärille. Ensinnäkin olen kiinnostunut selvittämään, miten kirkolliseen avioliittoon vihkimisen oikeustilaa on avioliittolain muutoksen jälkeen tulkittava; voiko kirkko pätevästi kieltäytyä vihkimästä kirkollisen vihkimisen lakisääteiset edellytykset täyttäviä samaa sukupuolta olevia pareja tavalla, jolla se nyt tosiasiallisesti tekee? Tähän kysymykseen vastatakseen on vastattava kysymykseen

⁴² Laitinen 2017, s. 46–50.

⁴³ Kirkkohallituksen arvion mukaan Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuului vuoden 2018 lopussa 3 857 000 henkilöä, mikä määrä muodostaa 70,0 % Suomen väestöstä. Kirkkohallituksen tiedote 18.12.2018: Kirkon ennakoitu jäsenosuus vuoden vaihteessa on pyöreät 70 %. <https://evl.fi/uutishuone/tiedotearkisto/-/items/item/24622/Kirkon+ennakoitu+jäsenosuus+vuoden+vaihteessa+on+pyoreat+70+->. Viitattu 23.2.2019.

⁴⁴ Helander 2017, s. 22–23.

siitä, miten avioliittoa koskeva sääntely on toteutettu kirkon omassa lainsäädännössä ja otettava yleisemminkin kantaa siihen, mitkä kaikki lähteet voidaan kirkko-oikeuden kontekstissa hyväksyä oikeuslähteiksi.

Toinen mielenkiinnon kohteenani oleva teema koskee kirkossa tosiasiallisesti noudatettavaa hallintokäytäntöä ja papiston tasapuolista kohtelua. Kuten edellä on todettu, julkisten tietojen perusteella on pääteltävissä, että samanlaisesta toiminnasta (samaa sukupuolta olevien parien vihkiminen ja siunaaminen) annetaan papistolle erilaisia seuraamuksia riippuen siitä, minkä tuomiokapitulin valvontaan pappi sattuu kuulumaan. Tämä herättää luonnollisesti kysymyksen siitä, että jos edellä todettu pitää paikkaansa, miten asiaa on arvioitava virkamiesoikeudellisesti ja erityisesti tasapuolisen kohtelun vaatimuksen näkökulmasta. Tähän kysymykseen vastatakseen on ensin selvítettävä, mikä on tosiasiallinen hallintokäytäntö samaa sukupuolta olevia pareja vihkineiden ja siunanneiden pappien suhteen eri tuomiokapituleissa. Lisäksi on vastattava kysymykseen siitä, mitä vaatimuksia tasapuolisen kohtelun vaatimus asettaa papiston kurinpidolle ja minkälaisesta toiminnasta virkamiehenä toimivaa pappia voidaan ylípäättänsä rangaista.

Edellä todetun perusteella voidaan tutkimukselle hahmottaa seuraavat tutkimuskysymykset ja niille oheiset alakysymykset:

1. Miten Suomen evankelis-luterilaisen kirkon lainsäädäntöä avioliittoon vihkimisestä on tulkittava 1.3.2017 muuttuneen avioliittolain jälkeen?

1.1. Mitä kirkon lainsäädäntö säätää avioliittoon vihkimisestä tai avioliiton siunaamisesta kirkollisesti?

1.2. Salliiko tai kieltääkö kirkon lainsäädäntö pappia vihkimästä tai siunaamasta kirkollisesti avioliittoon samaa sukupuolta olevan parin?

1.3. Voidaanko oikeustilaa pitää yksiselitteisenä ja selvänä?

2. Voidaanko Suomen evankelis-luterilaiselta kirkolta edellyttää yhtenäistä rangaistuskäytäntöä liittyen kirkon pappien suorittamiin samaa sukupuolta olevien parien vihkimisiin ja siunaamisiin? Voivatko kirkon viranomaiset ylípäättänsä rangaista pappeja samaa sukupuolta olevien parien vihkimisistä tai siunaamisista?

2.1. Voidaanko eri tuomiokapitulien noudattamalta hallintokäytännöltä edellyttää samankaltaisissa asioissa yhtenäisyyttä?

2.2. Mikä merkitys on annettava sille, voidaanko oikeustilaa samaa sukupuolta olevien parien kirkollisen vihkimisen ja siunaamisen suhteen pitää selvänä?

3. Miten eri tuomiokapitulit ovat tosiasiallisesti ratkaisseet samaa sukupuolta olevien parien vihkimisen ja siunaamisen pappien toimintaa koskevia kurinpidollisia asioita? Voidaanko hallintokäytäntöä pitää yhtenäisenä eri tuomiokapitulien välillä?

Siltä osin kuin tutkimus kohdistuu tuomiokapitulien tosiasialliseen hallintokäytäntöön, voidaan tutkimuksessa esittää myös hypoteesi. Kuten edellä on todettu, julkisten tietojen perusteella samaa sukupuolta olevia pareja vihkimiselle ja siunaamiselle pareille on annettu eri tuomiokapituleissa erilaisia rangaistuksia. Tämän perusteella voidaan olettaa, että hallintokäytäntö on epäyhtenäinen. Toisin kuin monet muut hallintoasiat, joissa ei voida helposti rinnastaa kahta erilaista hallintoasia toisiinsa, tämän kysymyksen suhteen näin voidaan nähdäkseni perustellusti tehdä. On vaikea nähdä, miten tosiasiat voisivat tutkimuksen kohteena olevassa asiassa vaihdella voimakkaasti eri kurinpitoasioiden välillä; vihkiminen ja siunaaminen ovat inhimillisenä toimintana määrämuotoiseen kaavaan perustuvia, joissa erityisesti tuomiokapitulien päätösten kannalta oleellista on mainitun toiminnan suuntautuminen samaa sukupuolta olevaan pariin. Siten vaikuttaisi vaikealta tehdä merkityksellistä eroa eri pappien toiminnalle tilanteissa, vaan eri tapausten tosiseikastojen voidaan olettaa olevan varsin yhteneväisiä. Jos näin ollen tosiasiat kaikissa tapauksissa ovat yhteneväiset ja seuraamukset eri tuomiokapituleissa erilaiset, voidaan perustellusti olettaa hallintokäytännön poikkeavan eri tuomiokapitulien välillä merkittävästi.

1.4. Sovellettavat metodit

Tutkimuskysymyksiä tarkasteltaessa voidaan ne jakaa luonteeltaan kahteen kategoriaan. Toisaalta tarkastelun kohteena on se, miten lakia on tulkittava; tämänkaltaisia kysymyksiä ovat tutkimuskysymykset 1 ja 2 alakysymyksineen. Tutkimuskysymys 3 tarkastelee sitä, miten lakia on tulkittu sen tulkitsemisesta vastaavien viranomaisten hallintokäytännössä.

Oikeusdogmatiikan eli lainopin tavoitteena ja tarkoituksena on selvittää, mikä voimassa olevan oikeuden sisältö on. Lisäksi se systematisoi voimassa olevaa oikeutta. Lainopin voidaan katsoa vastaavan kysymykseen oikeustilasta.⁴⁵ Oleellisia lainopin metodissa ovat

⁴⁵ Husa – Mutanen – Pohjalainen 2008, s. 20.

oikeuslähdeoppi sekä tulkintaa koskevat normit. Lainopin voidaankin sanoa pyrkivän tavoittamaan oikeusnormin merkityssisältöä.⁴⁶

Lainopin apuna ja toisinaan myös itsenäisenä metodina toimii vertaileva oikeustiede eli oikeusvertailu. Oikeusvertailussa vertaillaan useamman maan oikeussääntöjä ja oikeudellisia ilmiöitä toisiinsa nähden. Metodin avulla voidaan tarkastella oikeuden ja yhteiskunnan välistä suhdetta.⁴⁷

Empiirisellä oikeustutkimuksella tarkoitetaan oikeudellisten ilmiöiden tutkimista empiirisen tutkimuksen metodeja hyödyntäen. Tyypillisesti hyödynnettävät metodit ovat yhteiskuntatieteellisiä. Tutkimus voi kohdistua oikeudellisten toimijoiden päätöksiin tai asenteisiin ja sen kohteena voivat olla niin viranomaiset kuin hallinnon asiakkaatkin.⁴⁸ Empiirinen oikeustutkimus voi olla tutkimusotteeltaan määrällistä tai laadullista. Toisaalta tällaista jaottelua pyritään myös välttämään, sillä tutkimusotteet voivat lomittua toisiinsa samassa tutkimuksessa. Määrällinen tutkimus jakautuu selkeämmin aineiston keräämiseen, analyysiin ja tilastolliseen päättelyyn. Myös laadullisessa tutkimuksessa kerätään aineistoa, mutta sen analyysivaihe ei ole yhtä selkeäpiirteinen, vaan siinä voidaan esimerkiksi vielä palata aineistoon.⁴⁹

Tässä tutkimuksessa tutkimuskysymyksiin 1 ja 2 on saatavissa vastaus lainoppia käyttämällä. Lainopillisen tutkimuksen tukena käytetään oikeusvertailua Ruotsin kirkko-oikeuteen. Tutkimuskysymykseen 3 vastaus on saatavissa empiirisen oikeustutkimuksen menetelmällä.

Tutkimuksen empiirisen osan aineistona ovat Suomen evankelis-luterilaisen kirkon samaa sukupuolta olevien parien kirkolliseen avioliittoon vihkimistä ja siunaamista koskevat papiston kurinpitopäätökset ajalta 1.3.2017–31.1.2019.⁵⁰ Aineiston ajallisessa rajaamisessa perusteena ovat toimineet alkupäivän osalta avioliittolain muutoksen astuminen voimaan

⁴⁶ Hirvonen 2011, s. 36–37.

⁴⁷ Husa – Mutanen – Pohjalainen 2008, s. 23.

⁴⁸ Keinänen – Väättänen 2016, s. 249.

⁴⁹ Keinänen – Väättänen 2016, s. 255, 259, 262.

⁵⁰ Aineistolla viitataan tässä tutkimuksessa empiirisen tarkastelun kohteena oleviin tuomiokapitulिन päätöksiin. Lähteillä viitataan taas oikeuskirjallisuuteen ja muuhun tutkimuskirjallisuuteen. Oikeustieteellisen viittaamiskäytännön mukaisesti lakeihin ja oikeuskäytäntöön viitataan ainoastaan leipätekstissä, muuhun virallisaineistoon alaviitteissä.

mainittuna päivänä. Loppupäivän osalta rajausta on ollut käytännöllinen ja se on asetettu aineiston tilaamista edeltäneen kuukauden loppuun. Mainitulta ajanjaksolta aineisto käsittää kaikkien tuomiokapitulien kaikki kurinpitopäätökset tutkimuksen aihepiiristä. Aineistoa analysoidaan laadullisella tutkimusotteella esittäen havainnollistamissyistä eräitä määrällisiä huomioita. Pääasiallinen fokus aineiston tarkastelussa on ratkaisujen lopputuloksissa ja lopputulosten perusteluissa.

1.5. Tutkimuksen toteuttaminen ja tutkielman rakenne

Tutkimukseen sisältyvä aineisto on tilattu asiakirjapyyntöillä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tuomiokapituleista 5.2.2019. Aineistopyynnöllä tuomiokapituleilta pyydettiin seuraavia asiakirjoja ajanjaksolta 1.3.2017–31.1.2019:

1. Tuomiokapitulin istunnon ratkaisemat papeista tehdyt kantelut, jotka ovat ainakin osaksi koskeneet sitä, että pappi on vihkinyt kirkollisesti avioliittoon kaksi samaa sukupuolta olevaa tai siunannut kirkollisesti näiden siviilivihityn avioliiton tai osallistunut muutoin pappisviran edustajana tällaiseen hääjuhlaan
2. Tuomiokapitulin istunnon ratkaisemat papiston kurinpitoasiat, joissa menettelyn syynä on ainakin osittain edellä kuvattu papin menettely
3. Näihin ratkaisuihin sisältyvät eriävät mielipiteet ja vastaesitykset
4. Tieto siitä, onko tuomiokapitulissa vastaavalla ajanjaksolla tullut vireille edellä tarkoitettuja asioita, joita ei ole vielä ratkaistu
5. Tieto siitä, onko tuomiokapitulin edellä tarkoitetuista ratkaisuksista valitettu hallinto-oikeuteen.

Tuomiokapitulit vastasivat aineistopyyntöön pääasiallisesti 6.2.–20.3.2019 (Mikkelin tuomiokapituli kuitenkin vasta 8.5.2019). Aineisto piti sisällään yhteensä 20 ratkaisua. Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli ilmoitti, ettei virastossa ole ollut vireillä mainittuna aikana yhtään aineistopyynnön tarkoittamaa asiaa. Porvoon hiippakunnan tuomiokapituli (Domkapitel i Borgå stift) ilmoitti, että ainoa aineistopyyntöön liittyvä asia oli yksityishenkilön tekemä kantelu (*klagan* tuomiokapitulin käyttämän ilmaisun mukaan), johon liittyen oli saatu kahdelta papilta kirjeet.

Käsittelen tutkimuksessani ensimmäisenä kysymystä avioliittolain muutoksen myötä syntyneen oikeustilan tulkinnasta (tutkimuskysymys 1). Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan kysymystä papin oikeuksista ja velvollisuuksista samaa sukupuolta olevien parien vihkimisessä (tutkimuskysymys 2). Näiden kysymysten selvittämisen jälkeen esittelen tutkimustuloksia tuomiokapitulien ratkaisukäytännöstä ja sen yhtenäisyydestä (tutkimuskysymys 3). Lopuksi esitän yhteenvedon ja pyrin myös esittämään tulkintakannanottoja *de lege ferenda*.

Tutkielma on jätetty tarkastettavaksi 11.8.2019, joten tätä myöhempää oikeustilan kehitystä minun ei valitettavasti ole ollut mahdollista huomioida.

2. Samaa sukupuolta olevien parien oikeus kirkolliseen vihkimiseen

2.1. Avioliiton solmiminen yleisesti

Ensimmäinen tutkimuskysymys koskee sitä, miten Suomen evankelis-luterilaisen kirkon lainsäädäntöä avioliittoon vihkimisestä tai avioliiton siunaamisesta on tulkittava 1.3.2017 muuttuneen avioliittolain jälkeen. Tämän tutkimuskysymyksen apukysymyksiä ovat ensinnäkin, mitä kirkon lainsäädäntö avioliittoon vihkimisestä tai sen siunaamisesta säättää. Toisena apukysymyksenä on, sallii tai kieltäkö tämä lainsäädäntö pappia vihkimästä tai siunaamasta kirkollisesti samaa sukupuolta olevan parin. Kolmas apukysymys on, voidaanko oikeustilaa asiassa pitää yksiselitteisenä ja selvänä.

Tutkimuskysymykseen vastaamiseksi tarkastelen aluksi avioliittoa oikeudellisena instituutiona ja avioliittolain yleisesti vihkimiselle asettamia edellytyksiä ja menettelytapoja. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan kirkollista sääntelyä aiheesta. Ennen avioliittoon vihkimisen kirkollisen sääntelyn esittelyä on kuitenkin välttämätöntä tarkastella kirkollisen lainsäädännön asemaa yleisemminkin koko tutkimuksenkin selkeyttämiseksi. Sääntely-ympäristön esittelyn jälkeen käyn läpi tutkimusongelmaan esitettyjä oikeudellisia kannanottoja ja vastaan tutkimuskysymykseen.

Avioliitto on oikeudellisena instituutiona kohdannut varsin vähän muutoksia vuosisatojen aikana, vaikkakin arvoarvostelmat sen ympärillä ovat kehittyneet yhteiskunnan muuttuessa. Avioliiton solmimista koskevat oikeussäännöt Suomessa ovat esimerkiksi pysyneet varsin muuttumattomina jo vuodesta 1734. Tuosta lähtien avioliiton juridinen pätevyys on myös edellyttänyt kirkollisen viranomaisen myötävaikutusta. Tämä vaatimus tosin poistui vuonna 1917 mahdollistetun siviilivihkimisen myötä, mutta sen perintönä oikeus vihkiä avioliittoon on edelleen myös kirkoilla ja uskonnollisilla yhdyskunnilla. Vuosisatojen aikana avioliittoa ja sen solmimista koskevat normit ovat oikeastaan olleet alun perin kirkollisia normeja, jotka on otettu maalliseen lainsäädäntöön melko muuttumattomina.⁵¹

Oikeus avioliittoon on turvattu kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 12 artiklassa taataan avioliittoiässä oleville miehille ja naisille oikeus mennä avioliittoon ja perustaa perhe tämän oikeuden käyttöä säätelevien kansallisten

⁵¹ Mahkonen 1978, s. 9–11.

lakien mukaisesti. Yhdistyneiden kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa (KP-sopimus) vastaava oikeus on turvattu 23 artiklassa lähes samalla sanamuodolla. Kummankin sopimuksen sanamuodot ovat herättäneet keskustelua siitä, kenelle oikeus avioliittoon turvataan. YK:n ihmisoikeuskomitea on tulkinut KP-sopimusta siten, että artiklan maininta miehistä ja naisista viittaa siihen, että avioliitto on miehen ja naisen välinen liitto. Toisaalta Euroopan ihmisoikeussopimusta tulkitseva Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on katsonut, että avioliittoa koskevaa artiklaa ei voida enää kaikissa tapauksissa tulkita siten, että oikeus avioliittoon kuuluisi vain eri sukupuolta oleville pareille. Avioliittosääntelyn on kuitenkin katsottu kuuluvan sopimusvaltioiden oman harkinnan piiriin, eikä kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin ole voitu siten vedota tämän asian suhteen.⁵²

Suomen perustuslaissa ei tunneta erillistä perusoikeutta perheen perustamiseen ja avioliiton solmimiseen, vaan tämän oikeuden katsotaan sisältyvän yksityiselämän suojan ja henkilökohtaisen vapauden perusoikeuksiin.⁵³ Tämän lisäksi tämän tutkimuksen aihepiiriin kannalta relevanttina perustuslain säännöksenä voidaan mainita perustuslain 6 §, jonka mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä eikä ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Suomessa avioliiton solmimista säännellään avioliittolain I osassa. Kuten edellä on todettu, lain 1 §:n mukaan kaksi henkilöä, jotka ovat sopineet menevänsä avioliittoon keskenään, ovat kihlautuneet. Saman säännöksen mukaan itse avioliitto solmitaan vihkimisellä, jota ennen on selvitettävä, ettei avioliitolle ole esteitä. Lain 4, 6-7 ja 9 §:ien mukaisesti esteitä avioliiton solmimiselle ovat alle 18 vuoden ikä, voimassa oleva avioliitto tai rekisteröity parisuhde sekä kihlakumppaneiden väliset eräät sukulaisuussuhteet. Oikeusministeriö voi kuitenkin myöntää avioliitolle poikkeusluvan, jos sen esteperusteena on se, että toinen kihlakumppani on toisen veljen tai sisaren jälkeläinen.⁵⁴

Avioliittolain 10 §:n mukaan avioliiton esteet tutkitaan maistraatissa tai sellaisen evankelis-luterilaisen kirkon tai ortodoksisen kirkkokunnan seurakunnassa, jonka jäsen ainakin toinen

⁵² Nieminen 2013, s. 165–166.

⁵³ Nieminen 2013, s. 147.

⁵⁴ Aikaisemmin oikeusministeriö pystyi myöntämään poikkeusluvan myös alaikäisen avioliitolle. Tämä mahdollisuus on poistettu avioliittolaista eduskunnan 19.2.2019 hyväksymällä lakimuutoksella (eduskunnan täysistunnon pöytäkirja PTK 161/2018 vp, päiväjärjestyksen asia 13), joka astui voimaan 1.6.2019.

kihlakumppaneista on. Mikäli esteiden tutkija toteaa, ettei avioliitolle ole laissa säädettyä estettä, hänen on annettava siitä 13 §:n mukaan todistus.

Avioliittoon vihkiminen toimitetaan lain 14 §:n mukaan joko kirkollisena vihkimisenä tai siviilivihkimisenä. Kirkollinen vihkiminen toimitetaan evankelis-luterilaisessa tai ortodoksisessa kirkossa tai rekisteröidyssä uskonnollisessa yhdyskunnassa. Lain 15 §:n mukaan vihkimisessä kihlakumppanien tulee olla samanaikaisesti läsnä. Kun he ovat vastanneet myöntävästi vihkijän heille tekemään kysymykseen, toteaa vihkijä heidät aviopuolisoiksi.

Avioliittolain 16 §:n mukaan se uskonnollinen yhdyskunta, jossa vihkiminen toimitetaan, määrää kirkollisen vihkimisen muut ehdot ja muodot. Avioliittoasetuksen (820/1987) 7 §:n mukaan siviilivihkijä on velvollinen toimittamaan vihkimisen riippumatta kihlakumppaneiden kotikunnasta tai uskonnollisesta yhdyskunnasta. Kirkollisen vihkimisen toimittaa avioliittolain 17 §:n mukaan evankelis-luterilaisessa ja ortodoksisessa kirkossa kyseisen kirkon pappi sekä rekisteröidyssä uskonnollisessa yhdyskunnassa henkilö, jolla on vihkimisoikeudesta annetun lain (571/2008) mukainen vihkimisoikeus.

Vihkijällä on 18 §:n mukaan velvollisuus olla toimittamatta vihkimistä, jos hän tietää avioliiton estävän seikan tai jos hän toteaa, että kihlakumppani ei häiriintyneen mielentilansa takia ilmeisesti kykene ymmärtämään avioliiton merkitystä. Vihkijän tulee varmistua avioliiton esteiden tutkinnasta. Lain 19 §:n mukaan vihkiminen on mitätön, jos se ei ole tapahtunut siten kuin lain 15 §:ssä on säädetty tai jos vihkijällä ei ole ollut vihkioikeutta. Lakia on tulkittu siten, että 19 §:n sääntely vihkimisen mitättömyydestä on luonteeltaan tyhjentävää. Siten esimerkiksi papin suorittama avioliittoon vihkiminen on oikeudellisesti pätevä, vaikka se ei olisi noudattanut avioliittolain 16 §:ssä tarkoitettuja kirkollisen vihkimisen muita ehtoja. Mahdolliset seuraamukset kirkollisen vihkimisen ehtojen rikkomisesta koituvat siten vihkijälle, eivät avioparille.⁵⁵

Ruotsin avioliittolain (*äktenskapsbalk* (1987:230)) säännökset avioliittoon oikeutetuista ja vihkimismenettelystä vastaavat pääosin Suomen vastaavia säännöksiä. Vuoden 2009 lakimuutoksella 1 luvun 1 §:ään avioliitto on nykyään mahdollista myös samaa sukupuolta

⁵⁵ Kirkkohallituksen kirje 4/2016 kirkolliskokoukselle, s. 21.

oleville pareille. Avioliiton esteiden tutkinnasta vastaa lain 3 luvun 1 §:n mukaan verohallinto. Vihkimisoikeus on lääninhallituksen oikeuttamalla henkilöllä tai uskonnollisen yhteisön papilla tai vastaavalla henkilöllä, jolle tämä oikeus on lainmukaisessa järjestyksessä annettu. Uskonnollisella yhteisöllä ja sen vihkipöytä ei kuitenkaan ole velvollisuutta vihkiä kihlaparia avioliittoon. Uskonnollisten yhteisöjen vihkimisoikeudesta annetussa laissa (*lag om rätt att förrätta vigsel inom trossamfund (1993:305)*) ei tehdä eroa uskonnollisten yhdyskuntien välillä, vaan kaikkien yhdyskuntien on haettava vihkimisoikeutta. Tämä menettely eroaa siten Suomen avioliittolaista, jossa evankelis-luterilaisen kirkon ja ortodoksisen kirkkokunnan vihkimisoikeus perustuu suoraan lain säännökseen.

2.2. Kirkkolainsäädännöstä yleisesti

2.2.1. Kirkon oikeuden ja opin välinen suhde

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon oikeudellisen järjestelmän ymmärtäminen vaatii välttämättä sen teologisen taustan ymmärtämistä. Kristinuskon piirissä on jo ensimmäisistä vuosisadoista lähtien käyty keskustelua kirkon olemuksesta. Kirkkoa ja sen olemusta koskevaa oppia kutsutaan teologiassa ekklesiologiaksi. Jo varhain kristillisessä teologiassa kirkon olemus ymmärrettiin kahtalaiseksi; toisaalta kirkko on läsnä maailmassa, toisaalta se on Kristuksen asettama ja pyhä. Kirkkoisä Augustinus katsoi, että kirkko on tarkoitettu yhteisöksi, jossa pyhät ja syntiset ovat sekoittuneet keskenään.⁵⁶

Läntisen kirkon reformaation myötä ekklesiologiset käsitykset kehittyivät. Martti Luther määritteli kirkon paikaksi, jossa evankeliumia julistetaan puhtaasti. Jean Calvin määritteli protestanttisen kirkko-opin tästä lähtökohdasta tarkemmin 1540-luvulla. Hänen mukaansa todellinen kirkko on siellä, missä Jumalan Sanaa saarnataan ja sakramentit jaetaan oikein. Calvinin mukaan tämä sisältää myös eräänlaisen kirkkojärjestyksen ja hallinnon muodon perusteet. Hän erotteli toisistaan näkyvän ja näkymättömän kirkon; kirkko on paitsi kristittyjen uskovien näkyvä yhteisö, myös pyhien yhteys ja valittujen joukko. Kirkko on Calvinin mukaan siten Jumalan säätämä yhteisö, jonka kautta Jumala pelastaa valittunsa.⁵⁷

⁵⁶ McGrath 1996, s. 504.

⁵⁷ McGrath 1996, s. 507–510.

Teologinen keskustelu kirkon olemuksesta jatkuu edelleen. Oikeudellisen ajattelun näkökulmasta on kuitenkin huomionarvoista, että kristillisten kirkkojen itseymmärrys ei rajoitu niitä koskevaan muodolliseen lainsäädäntöön. Kirkko on itseymmärryksensä mukaan olemassa, vaikka sitä ei maallisessa laissa tunnustettaisi tai vaikka se olisi lainsäädännöllisesti kielletty. Kirkko ei myöskään muutoinkaan rajaudu lainsäädäntönsä sisään, vaan se katsoo olevansa olemukseltaan laajempi. Toinen huomionarvoinen seikka on, että kirkon oppi luo myös rajoja kirkon hallinnolle ja päätöksenteolle. Kirkon oikeus on siis välttämättä symbioottisessa suhteessa kirkon teologiaan ja oppiin. Tämän havainnon tekeminen ei edellytä havainnoitsijalta sitoutumista kristilliseen oppiin, vaan havainto on luonteeltaan myös sosiologinen.

Leino tarkastelee edellä esitettyä kuvaamalla kirkkoa toisaalta sosiologiseksi yhteisöksi ja toisaalta tunnustukseensa perustuvaksi uskonyhteisöksi. Hänen mukaansa sosiologisena yhteisönä kirkon oikeutta voidaan tarkastella osana ihmisten muodostaman sosiologisen yhteisön muuta oikeutta. Kuitenkin Leino mukaan kirkon oikeutta tulisi tarkastella ottamalla huomioon sen uskonyhteisöluonne ja omaleimainen asema. Kirkon oikeuden tulee sitoutua kirkon ilmoitukseen, oppiin ja tunnustukseen sekä Raamattuun. Leino tosin myöntää, että kirkossa on ymmärretty sen oikeuden luonne toisinkin (ensin mainitulla sosiologisella tavalla). Hän myös tunnustaa maallisen lainsäätäjän vallan vaikuttaa tosiasiallisesti kirkkojen oikeudelliseen asemaan. Leino kuitenkin katsoo, että kirkolle säädetty oikeus on kirkon oikeutta vasta siinä vaiheessa, jos se on harmoniassa kirkon ylipositiivisen arvopohjan kanssa.⁵⁸

2.2.2. Perus- ja ihmisoikeudet

Suomen perustuslain 11 §:n mukaan *jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus. Uskonnon ja omantunnon vapauteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen.*

⁵⁸ Leino 2005, s. 17–18.

Lain esitöissä säännöksen taustan todetaan liittyvän vuoden 1993 perusoikeusuudistukseen. Esitöissä säännöksen sisältö toistetaan lähinnä toisin sanoin ja pykälän todetaan vastaavan lähinnä tuolloin voimassa olleen hallitusmuodon 9 §:ää.⁵⁹ Vuoden 1993 perusoikeusuudistuksen esitöissä nykyistä perustuslakia vastaavan säännöksen on todettu laajentavan aikaisemman hallitusmuodon mukaista uskonnonvapautta. Perusoikeusuudistuksen valmisteluaineistossa ehdotetun säännöksen on katsottu pitävän sisällään paitsi uskonnollisten vakaumusten suojaamisen, myös muun kuin uskonnollisen vakaumuksen suojan. Toisaalta näiden vakaumuksien on katsottu jo ennen lakiuudistusta nauttineen mm. kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ja siten Suomen oikeusjärjestyksen suojaa.⁶⁰

Perustuslain 11 §:n 2 momentissa konkretisoidaan uskonnon ja omantunnonvapauden sisältöä niiden tärkeimpien ilmenemismuotojen osalta. Esitöistä on ymmärrettävissä, ettei uskonnonvapauden sisältöä kuvaavan momentin luetteloa ole tarkoitettu tyhjentäväksi luetteloksi, vaan uskonnonvapauden on katsottava voitavan konkretisoitua myös muilla tavoin. Tärkeimpinä uskonnon ja omantunnonvapauden ilmenemismuotoina on kuitenkin esitöissä pidetty uskonnon tunnustamisen sekä harjoittamisen oikeutta, vakaumuksen ilmaisuoikeutta, uskonnollista järjestäytymisvapautta, negatiivista uskonnonvapautta sekä ns. kulttivapautta. Kolmen ensiksi mainitun osalta esityöt tyytyvät lähinnä mainitsemaan näiden ilmenemismuotojen olemassaolon. Negatiivisella uskonnonvapaudella on täsmennetty tarkoitettavan oikeutta olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Lisäksi pykälän viimeinen virke takaa kaikille oikeuden olla osallistumatta vakaumuksensa vastaiseen jumalanpalvelukseen. Edelleen uskonnonvapauteen on katsottu kuuluvan ns. kulttivapauden eli uskonnollisen yhteisön vapauden päättää uskonnollisista menoistaan. Uskonnonvapauteen katsotaan myös kuuluvan oikeus tunnustukselliseen uskonnonopetukseen.⁶¹

Uskonnonvapaus tunnustetaan ihmisoikeutena myös Suomea sitovissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa ja Euroopan unionin perusoikeuskirjassa. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 artiklan 1 kohdan mukaan *jokaisella on oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen. Tämä oikeus sisältää vapauden vaihtaa uskontoa tai*

⁵⁹ HE 1/1998 vp, s. 79.

⁶⁰ HE 309/1993 vp, s. 55.

⁶¹ HE 309/1993 vp, s. 55–56.

uskoa ja vapauden tunnustaa uskontoaan tai uskoaan joko yksin tai yhdessä muiden kanssa julkisesti tai yksityisesti jumalanpalveluksissa, opettamalla, hartaudenharjoituksissa ja uskonnollisin menoin. Tätä oikeutta rajoitetaan artiklan 2 kohdassa siten, että henkilön vapaudelle tunnustaa uskontoaan tai uskoaan voidaan asettaa vain sellaisia rajoituksia, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa yleisen turvallisuuden vuoksi, yleisen järjestyksen, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi. Uskonnonvapaus turvataan hyvin saman sisältöisenä myös KP-sopimuksessa. KP-sopimus tosin täsmentää uskonnonvapauden konkreettista sisältöä kieltämällä erikseen saattamasta ketään sellaiselle pakotukselle alttiiksi, joka rajoittaisi tämän vapautta valita tai tunnustaa uskontoaan ja määräämällä sopijavaltiot kunnioittamaan vanhempien ja muiden holhoojien vapautta taata lastensa uskonnollinen ja moraalinen opetus oman vakaumuksensa mukaisesti. Edelleen KP-sopimuksen 27 artiklassa muun ohella kielletään sopijavaltioita kieltämästä valtion vähemmistöryhmittymiä tunnustamasta omaa uskontoaan

Uskonnonvapaus tunnustetaan myös Euroopan unionin perusoikeuskirjan (2016/C 202/02) 10 artiklassa huomattavan saman sisältöisenä kuin kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Artiklassa tosin tunnustetaan erikseen oikeus kieltäytyä asepalveluksesta omantunnon syistä oikeuden käyttöä koskevien kansallisten lainsäädäntöjen mukaisesti.

2.2.3. Suomen kirkkolakijärjestelmä

Suomen perustuslain 76 §:ssä säädetään kirkon autonomisesta asemasta. Säännöksen mukaan *kirkkolaissa säädetään evankelis-luterilaisen kirkon järjestysmuodosta ja hallinnosta. Kirkkolain säätämisyjärjestyksestä ja kirkkolakia koskevasta aloiteoikeudesta on voimassa, mitä niistä mainitussa laissa erikseen säädetään.* Säännös sisältyy perustuslain lainsäädäntöjärjestystä käsittelevään 6 lukuun ja sen tarkoituksena on säätää Suomen evankelis-luterilaisen kirkon hallinnosta ja järjestysmuodosta annettavan lain normaalista poikkeavasta lainsäätämisyjärjestyksestä. Säännös vastaa asiallisesti aikaisemmin voimassa olleen hallitusmuodon säännöstä kirkkolakijärjestelmästä.

Kirkkolain (1054/1993) 2 luvun 1 §:n mukaan *kirkon järjestysmuodosta ja hallinnosta säädetään tässä laissa. Kirkon hallinnosta säädetään tarkemmin kirkkojärjestyksessä, jossa*

annetaan määräyksiä myös kirkon toiminnasta. Kirkkojärjestyksen antaa kirkolliskokous. Edelleen 2 luvun 2 §:n mukaan kirkolla on yksinoikeus ehdottaa kirkkolakia kaikesta, mikä koskee ainoastaan kirkon omia asioita, sekä kirkkolain muuttamista ja kumoamista. Kirkon ehdotuksen tekee kirkolliskokous. Kirkolliskokouksen ehdotuksen tutkiminen ja vahvistaminen on tasavallan presidentin ja eduskunnan tehtävä. Mainituilla säännöksillä tarkennetaan perustuslaissa annetun valtuutuksen nojalla Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkolakijärjestelmää.

Kirkkolakijärjestelmällä on siten rajoitettu eduskunnan muutoin suvereenia lainsäädäntövaltaa siten, että eduskunta voi ainoastaan joko hyväksyä tai hylätä kirkolliskokouksen ehdotuksen, muttei muuttaa tehtyä ehdotusta sisällöllisesti. Käytännössä kirkolliskokouksen ehdotus annetaan eduskunnan käsiteltäväksi sanatarkkana hallituksen esityksenä.⁶²

Tämä kirkkolakijärjestelmä on otettu käyttöön vuoden 1869 kirkkolaissa ja sen tausta palautuu läntisen kirkon reformaatioon sekä kirkon itsenäistymispyrkimyksiin valtiovallasta 1800-luvulla. Ennen reformaatiota katolisen kirkon valta-asema oli laaja ja se ulottui myös maallisiin asioihin. Kustaa Vaasan Ruotsissa toteuttaman reformaation myötä valtaosa kirkon omaisuudesta siirrettiin valtiolle ja kuninkaasta tuli vähitellen kirkon pää. Vuoden 1686 kirkkolaissa kirkon johto oli jo kokonaan maallisen vallan alainen.⁶³ Suomen siirryttyä Venäjän alaisuuteen 1809 ja saatua oman autonomian, myös evankelis-luterilainen kirkko sai Suomessa oman asemansa. Alkuun voimassa olivat Ruotsin vallan aikaiset lait ja kirkossa sovellettiin vuoden 1686 kirkkolakia soveltuvin osin. Koska kirkon päämieheksi oli kuitenkin näin tullut ortodoksinen tsaari, oli tarve kirkon aseman selvittämiselle ilmeinen. Lopulta vuonna 1869 hyväksyttiin pääasiassa Erik Schaumanin ehdotuksen mukainen kirkkolaki, jonka pääajatuksena oli, että kirkolla on yksinoikeus päättää omista sisäisistä asioistaan, erityisesti niistä, jotka koskivat jumalanpalvelusta, kirkollisia kirjoja ja kirkon oppia. Kirkon ulkoisesta järjestyksestä päättäminen taas kuului Schaumanin esityksessä lopulta hallitsijalle. Tämä toteutettiin siten, että hallitsijalla oli järjestelmässä veto-oikeus, muttei valtaa muuttaa kirkon päätöksiä. Tämän jälkeen hyväksytyt kirkkolait 1964 ja 1993 muutoksineen on hyväksytty vastaavassa menettelyssä.⁶⁴

⁶² HE 1/1998 vp, s. 127; Halttunen – Pihlaja – Voipio 2008, s. 26.

⁶³ Leino 2002, s. 118–124.

⁶⁴ Leino 2002, s. 124, 148–149, 155, 157–158.

Kirkkolakijärjestelmän lisäksi Suomen oikeuteen kuuluu eräitä muita lakeja, joilla säädetään nimenomaisesti Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa koskevista asioista, mutta jotka eivät kuulu edellä kuvatun kirkkolakijärjestelmän piiriin. Näistä laeista on säädetty osittain kirkkolain 2 luvun 2 §:n 3 momentissa, jonka mukaan *säädettyä asioista, jotka koskevat kirkon suhdetta valtioon tai toisiin uskonnollisiin yhdyskuntiin, on kirkolle varattava tilaisuus antaa lausunto*. Tällaisena lainsäädäntönä voidaan pitää esimerkiksi lakia evankelis-luterilaisten seurakuntien jäsenten velvollisuudesta suorittaa veroa seurakunnalle (1013/2012). Tämän lisäksi on hyväksytty tavallisessa lainsäätämisyksessä myös muita kirkkoa koskevia lakeja, joiden ei suoraan voida katsoa koskevan kirkon suhdetta valtioon tai toisiin uskonnollisiin yhdyskuntiin. Esimerkiksi kirkon henkilöstön eläkkeistä säädetään julkisten alojen eläkelaisissa (81/2016).

Ruotsin (luterilaisella) kirkolla ei ole vastaavaa kirkkolakijärjestelmää. Ruotsin kirkosta säädetään siitä annetussa omassa laissaan (*lag (1998:1591) om Svenska kyrkan*), minkä lisäksi kirkon toimintaa säännellään uskonnollisista yhteisöistä annetussa laissa (*lag (1998:1593) om trossamfund*). Kirkolla ei ole enää julkisoikeudellista asemaa. Valtaosa kirkkoa koskevasta sääntelystä sisältyy nykyään kirkon itsensä hyväksymään kirkkojärjestykseen (*kyrkoordning för Svenska kyrkan (Kyrkomötets beslut SvKB 1999:1)*).

2.2.4. Kirkon lainsäädäntöjärjestelmä ja kirkkoa sitova lainsäädäntö

Tässä tutkimuksessa viitataan kirkon lainsäädäntöjärjestelmällä kirkon päätöksillä ja myötävaikutuksella luotuun lainsäädäntökokonaisuuteen, jonka ytimessä on edellä käsitelty kirkkolakijärjestelmä ja joka käsittää sen pohjalta hyväksytyn kirkkolain ja kirkkolain nojalla annetut kirkon omat säädökset. Kuten edellä on todettu, nykyisin voimassa olevan kirkkolain 2 luvun 2 §:n mukaan yksinoikeus kirkkolain ehdottamiseen on kirkolliskokouksella. Edelleen kirkkolain 2 luvun 1 §:n mukaan kirkon hallinnosta säädetään tarkemmin kirkkojärjestyksessä, jossa annetaan myös määräyksiä kirkon toiminnasta. Kirkkojärjestys eroaa kirkkolaista siinä, että se hyväksytään kirkolliskokouksessa, mutta sen voimaansaattaminen ei edellytä eduskunnan ja tasavallan presidentin myötävaikutusta. Kirkkolain 2 luvun 3 §:n mukaan kirkollisten vaalien yksityiskohtaista toimittamista koskevat säännökset annetaan kirkolliskokouksen hyväksymässä kirkon vaalijärjestyksessä.

Sekä kirkkojärjestys että kirkon vaalijärjestys julkaistaan muun lainsäädännön tapaan Suomen säädöskokoelmassa.

Edellä kuvattu norminantojärjestelmä on luotu kirkkolain kokonaisuudistuksessa 1993. Uudistuksen pääasiallisena syynä on ollut vanhan hallitusmuodon mukainen kirkkolakijärjestelmän muotoilu, jonka vakiintuneen tulkinnan mukaan kaikista kirkon asioista tuli säätää eduskuntatasoisella lailla. Normisisällön jakamisella kirkkolakiin ja kirkkojärjestykseen (sekä kirkon vaalijärjestykseen) pyrittiin vähentämään eduskunnan käsiteltäväksi tulevia kirkon sisäisiä asioita. Järjestelmän ajatuksena on ollut, että kirkkolaki pitäisi sisällään lähinnä kirkon ja valtion suhteita, kirkon järjestysmuotoa ja hallintoa sekä kirkon jäsenten ja viranhaltijoiden oikeusturvaa koskevat säännökset. Kirkkojärjestykseen puolestaan otettaisiin kirkon sisäistä toimintaa koskevia säännöksiä kuten jumalanpalveluksia, kirkollisia toimituksia ja seurakunnan toimintaa koskevia säännöksiä. Lisäksi kirkkojärjestyksellä tarkennetaan kirkkolain hallintoa koskevia säännöksiä. Kirkon vaalijärjestykseen on tarkoitettu sisällytettävän kirkollisia vaaleja koskevia yksityiskohtaisia säännöksiä, jotka eivät edellytä lain tasoa.⁶⁵

Tämän lisäksi on itsestään selvää, että yhteiskunnan lainsäädäntö koskee kirkkoa yleisemminkin. Tämän tutkimuksen näkökulmasta voidaan erikseen mainita mm. hallintolaki, jota kirkkolain 25 luvun 5 §:n mukaan sovelletaan kirkossa käsiteltävään hallintoasiaan, ellei kirkkolaista muuta johdu. Lisäksi voidaan mainita laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986), jonka 2 §:n mukaan lakia ei sovelleta evankelis-luterilaisen kirkon uskonnonharjoitukseen liittyvään toimintaan. Säännöksen sanamuodon mukaan lakia kuitenkin sovelletaan muuhun kirkon toimintaan, kuten virkavalintoihin (näin mm. KKO 2001:9 ja KHO 2001:13). Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 2 §:n mukaan lakia ei sovelleta uskonnonharjoitukseen.

2.3. Kirkolliseen avioliittoon vihkimistä koskeva sääntely

Kuten edellä on todettu, Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla on avioliittolain 14 §:n nojalla oikeus vihkiä ihmisiä pätevästi avioliittoon. Vihkimisen oikeudelliset vähimmäisvaatimukset on asetettu avioliittolaissa. Kirkon omassa lainsäädännössä on sen

⁶⁵ HE 23/1993 vp, s. 3–4.

lisäksi säädetty kirkollisen vihkimisen edellytyksistä ja siinä noudatettavasta menettelystä, joita seuraavaksi käsitellään.

Kirkkolain 4 luvun 2 §:n mukaan jumalanpalveluksista, sakramenteista ja *kirkollisista toimituksista* määrätään kirkkojärjestyksessä ja kirkkokäsikirjassa. Tuomiokapituli antaa tarvittaessa niistä täydentäviä ohjeita. Lain esityöt eivät juurikaan tarjoa lisäinformaatiota säännöksen sisällöstä. Kysymyksessä onkin edellä käsiteltyä vanhan kirkkolain jakoa kirkkolakiin ja kirkkojärjestykseen konkreettisesti ilmentävä säännös.

Kirkkojärjestyksen 2 luvun 18 §:n mukaan *kihlakumppanit vihitään kirkollisesti avioliittoon kirkkokäsikirjassa määrätyllä tavalla. Vihkimisen toimittaa pappi. Kirkollisesti vihittävien tulee olla rippikoulun käyneitä kirkon jäseniä. Jos toinen kihlakumppani ei ole kirkon jäsen, heidät voidaan vihkiä kirkollisesti, jos kirkkoon kuulumaton on muun kristillisen kirkon tai uskontokunnan jäsen.* Tämän lisäksi 2 luvun 20 §:n mukaan *avioliitto, joka on solmittu muussa kuin evankelis-luterilaisen kirkon käyttämässä järjestyksessä, voidaan pyydettyäessä siunata.*

Edellä kuvattua sääntelyä tarkastelemalla voidaan havaita, että kirkollisen vihkimisen edellytykseksi evankelis-luterilaisessa kirkossa asetetaan se, että kihlakumppanit ovat a) kirkon jäseniä ja b) he ovat käyneet rippikoulun. Tämän lisäksi kirkollinen vihkiminen on mahdollista, jos a) edellä todetut edellytykset täyttyvät toisen kihlakumppanin osalta ja b) se kihlakumppani, jonka kohdalla edellytykset eivät täyty, on muun kristillisen kirkon tai uskontokunnan jäsen. Tämän tutkimuksen aihepiirin näkökulmasta oleellista on, *ettei kirkollisen vihkimisen edellytykseksi aseteta sitä, että kihlakumppanit ovat eri sukupuolta keskenään.* Tämän taustalla on luonnollisesti se, että säännös on vuodelta 1993, jolloin avioliitto oli vielä mahdollinen ainoastaan eri sukupuolta olevien välillä.

Kuten edellä luvussa 1 on todettu, kirkossa on avioliittolain muutos aiheuttanut kirkossa voimakkaan keskustelun kirkon avioliitto-opetuksesta ja suhtautumisesta samaa sukupuolta oleviin pareihin. Jo pelkästään tästä keskustelusta voidaan vetää se johtopäätös, ettei kirkolliskokouksen ole ollut vuonna 1993 säännöstä laatiessaan tarkoitus sallia samaa sukupuolta olevien kirkollista vihkimistä tai siunaamista heti, kun eduskunta muuttaa avioliittolakia. Tästä huolimatta tosiasia on, että kirkkojärjestyksen sanamuodon mukainen tulkinta ei tällä hetkellä aseta estettä samaa sukupuolta olevan parin vihkimiselle, jos muut

kirkollisen vihkimisen edellytykset täyttyvät. Tämä ei luonnollisesti tarkoita, että kyseinen tulkinta olisi oikea, sillä lakia voidaan oikeustieteessä tulkita myös muilla perusteilla kuin sanamuodon mukaisena. Tarkastelen tätä kysymystä tarkemmin jäljempänä.

Tässä yhteydessä voidaan myös todeta, että kirkkolain ja -järjestyksen mukaisesti myös kirkkokäsikirjassa annetaan ”määräyksiä” avioliittoon vihkimisestä. Näiden määräysten oikeudellinen luonne jää kirkkolain ja sen esitöiden perusteella epäselväksi. Kirkkokäsikirjassa avioliittoon vihkimisen kaavan alussa papille annettavissa ohjeissa toistetaan kirkkojärjestyksen edellä todettu säännös. Alkuohjeiden toiseksi viimeinen kappale toteaa, että vihittävät asettuvat alttarin (vihkijän) eteen siten, että morsian on sulhasen vasemmalla puolella. Tämän lisäksi kaavan eri kohdissa papille tarjottavissa johdantosana- ja raamatunkohtavaihtoehtoisissa käy ilmi, että kaava on laadittu ajatellen eri sukupuolta olevien välistä vihkimistä. Tämä käy myös ilmi kaavan kohdasta 8, jossa on kuvattu vihittäville esitettävät vihkikysymykset.⁶⁶ Tarkastelen jäljempänä sitä, mikä merkitys vihkikaavalle on asiassa oikeudellisesti annettava.

Mitä edellä on todettu kirkolliseen avioliittoon vihkimisen edellytyksistä, pätee pääsääntöisesti myös avioliiton siunaamisen osalta. Avioliiton siunaaminen ei ole oikeudellisesti merkityksellinen toimi, mutta se on avioliittoon vihkimisen tavoin osa kirkon jäsenen oikeuksia. Merkittävin ero avioliiton vihkimisen edellytysten kanssa on se, että siunaaminen on mahdollista myös tilanteessa, jossa toinen puolisoista ei kuulu mihinkään kristilliseen kirkkoon tai uskonnolliseen yhdyskuntaan. Avioparin sukupuoliin säännös ei ota kantaa. Kirkkokäsikirjassa on havaittavissa avioliittoon siunaamisen kaavassa vastaavat viitteet eri sukupuolta olevien väliseen avioliittoon kuin avioliittoon vihkimisen kaavassakin.⁶⁷

Ruotsissa avioliittolain muutoksen yhteydessä vuonna 2009 eduskunta poisti Ruotsin kirkolla aikaisemmin olleen lakiin perustuvan vihkimisoikeuden, mistä johtuen kirkko joutui hakemaan sitä erikseen. Ruotsin kirkon kirkkohallitus ehdotti vuonna 2009 kirkolliskokoukselle, että se päättäisi muuttaa kirkkojärjestyksestä siten, että samaa sukupuolta olevien parien vihkiminen olisi mahdollista ja että kirkko hakisi valtiolta vihkimisoikeutta.

⁶⁶ Kirkollisten toimitusten kirjan ensimmäinen osa, s. 137–147.

⁶⁷ Kirkollisten toimitusten kirjan ensimmäinen osa, s. 181–190.

⁶⁸ Ehdotus hyväksyttiin kirkolliskokouksessa. ⁶⁹ Ruotsin avioliittolain 4 luvun 3 §:n nojalla kirkon papit eivät ole kuitenkaan velvollisia vihkimään samaa sukupuolta olevia pareja.

2.4. Näkökulmia samaa sukupuolta olevien parien oikeudesta kirkolliseen vihkimiseen

Edellä esitetyn perusteella voidaan todeta, että samaa sukupuolta olevien parien oikeutta kirkolliseen vihkimiseen voidaan tarkastella useasta eri näkökulmasta. Tulkintaratkaisun hakeminen on luontevinta aloittaa tarkastelemalla niitä tulkintakannanottoja, joita aihepiiristä on tähän mennessä esitetty.

Toistaiseksi kysymystä on tarkasteltu eniten kirkon hallinnossa. Kuten edellä on todettu, Kirkkohallitus laati vuonna 2016 oikeudellisen selvityksen avioliittolain muutoksen vaikutuksista kirkkoon. Tässä yhteydessä Kirkkohallitus pyysi myös aiheesta asiantuntijalausunnot professori Veli-Pekka Viljaselta, professori emeritus Ahti Saarenpäältä, professori Tuulikki Mikkolalta ja professori Urpo Kankaalta. Asiantuntijalausunnoissa Kirkkohallitus pyysi lausunnonantajia ottamaan kantaa, mikä merkitys kirkon säännöksissä olevilla kirkollisen vihkimisen ehdoilla on suhteessa avioliiton pätevyteen erilaisissa tilanteissa, joissa kirkollisesti vihittävät henkilöt eivät niitä täytä. Lisäksi Kirkkohallitus tiedusteli, onko avioliiton rekisteröinnillä väestötietojärjestelmään merkitystä avioliiton pätevyden kannalta ja miten valtio tulee tulevaisuudessa suhtautumaan uskonnollisten yhteisöjen oikeuteen antaa määräyksiä kirkollisen vihkimisen edellytyksistä. ⁷⁰

Kangas kiinnittää omassa lausunnossaan huomiota edellä todettuun kirkon omaan sääntelyyn kirkollisen vihkimisen edellytyksistä. Hän huomauttaa, että maistraatin virkamies, joka kieltäytyisi siviilivihkimisen toimittamisesta samaa sukupuolta olevalle parille, syyllistyisi virkavelvollisuuden laiminlyöntiin. Kangas katsoo, että evankelis-luterilaisen kirkon pappien kohdalla tilanne on epäselvä. Toisaalta Kangas tuo esille sen, että avioliittolain muutoksen valmistelussa muutoksen ei katsottu tuovan muutoksia uskonnollisten yhteisöjen vihkimiskäytänteisiin. Toisaalta hän on tuonut esille myös sen, että muissa Pohjoismaissa papin oikeus kieltäytyä vihkimästä perustuu nimenomaiseen lain

⁶⁸ Kyrkostyrelsens skrivelse 2009:6, s. 3, 8–10.

⁶⁹ Kyrkomötets protokoll torsdagen den 22 oktober 2009, § 90.

⁷⁰ Kirkkohallituksen kirje 4/2016 kirkolliskokoukselle, s. 18.

säännökseen, jota Suomen oikeudessa ei ole. Ratkaisuksi Kangas suosittaa, että kieltäytymisoikeudesta säädettäisiin muiden Pohjoismaiden tapaan laissa.⁷¹

Kangas katsoo, että Kirkkokäsikirja ei ole oikeudellisesti velvoittava asiakirja eikä siitä poikkeamisella siten ole vaikutusta ainakaan vihkimisen pätevyYTEEN. Kangas asettuu myös sille kannalle, että kirkolla on velvollisuus voimassa olevan lain mukaan järjestää samaa sukupuolta oleville pareille vihkiminen. Toisin toimiminen edellyttää Kangaksen mukaan, että evankelis-luterilainen kirkko määräisi kirkkojärjestyksessään, että kirkollisesti vihittävien on oltava eri sukupuolta olevia.⁷²

Mikkola katsoi omassa asiantuntijalausunnossaan avioliiton pätevyyden osalta samoin kuin Kangas; kirkon asettamien omien vihkimisedellytysten tai Kirkkokäsikirjan sivuuttaminen ei vaikuta avioliiton siviilioikeudelliseen pätevyYTEEN. Mikkola vaikuttaa lähtevän lausunnossaan siitä, että samaa sukupuolta olevien henkilöiden kirkollinen vihkiminen ei olisi muuttuneen avioliittolain aikanaan mahdollista, mutta ei ilmaise tätä suoraan. Mikkolan kanta käy ilmi epäsuorasti siitä, että hän katsoo, ettei avioliittolain muutos voi automaattisesti vaikuttaa kirkkojen ja uskonnollisten yhdyskuntien uskonnonvapauteen kuuluvaan oikeuteen päättää itse kirkollisesta toiminnastaan.⁷³

Saarenpää katsoo puolestaan, että avioliittolain muutos ei voi sellaisenaan muuttaa siinä säädettyä papin vihkimisoikeutta siten, että pappi saisi automaattisesti vihkiä samaa sukupuolta olevia pareja. Edelleen Saarenpää katsoo, että tilanteessa, jossa vihitään kirkollisesti samaa sukupuolta oleva pari, sekä papilla että kirkon jäsenellä voidaan olettaa olevan tiedossa kirkon virallinen avioliitonäkemys. Siten hänen mukaansa vihittävä pari ei voi saada suojaa ”viranomaisen virhettä” vastaan vihkimistilanteessa, vaan avioliitto olisi avioliittolain 19 §:n nojalla mitätön. Saarenpää tuo kuitenkin esille, että säädettäessä nykyistä avioliittolakia lain esitöissä katsottiin, että vihkimisviranomaisen toimivallan ylitys ei voi johtaa tilanteeseen, jossa vihkimiselle ei myönnettäisi oikeusvaikutuksia. Tämä huomioiden hän katsoo, että samaa sukupuolta olevan parin kirkolliselle vihkimiselle on annettava oikeusvaikutukset, jotka sille kuuluvat, vaikkakin vihkimisessä toimivien

⁷¹ Kirkkohallituksen kirje 4/2016 kirkolliskokoukselle, s. 27–31.

⁷² Kirkkohallituksen kirje 4/2016 kirkolliskokoukselle, s. 24–25, 28.

⁷³ Kirkkohallituksen kirje 4/2016 kirkolliskokoukselle, s. 34–36.

toimintaa voidaan pitää kyseenalaisena.⁷⁴ Saarenpää ei huomioi lausunnossaan kirkkojärjestyksen puutteellista sääntelyä kirkollisen vihkimisen edellytyksistä, vaan hän vaikuttaa johtavan kirkon oikeuden kieltäytyä vihkimästä samaa sukupuolta olevia pareja suoraan uskonnonvapaudesta.

Viljanen arvioi omassa asiantuntijalausunnossaan kysymystä pääosin perus- ja ihmisoikeuksien näkökulmasta. Hän pitää selvänä, että avioliittolain muutoksen jälkeenkin uskonnollisilla yhdyskunnilla on vapaus päättää itse, mitkä parit se haluaa vihkiä avioliittoon. Viljanen myös katsoo, että avioliittolain muutoksesta ei seuraa kirkolle velvollisuutta ryhtyä vihkimään samaa sukupuolta olevia pareja. Kirkon omasta sääntelystä hän toteaa, ettei avioliittolaissa määrätä, miten kirkollisen vihkimisen edellytyksistä tulisi säätää. Siten on mahdollista jättää kirkollisen vihkimisen edellytyksistä säätäminen yksinomaan kirkkokäsikirjan varaan. Oikeustilaa ei kuitenkaan Viljasen mukaan voida pitää nykyisellään tyydyttävänä, vaan tavoitteena tulisi olla, että kaikista kirkollisen vihkimisen edellytyksistä säädettäisiin kirkkojärjestyksessä.⁷⁵

Kirkolliskokouksen yleisvaliokunta totesi mietinnössään, jonka pohjalta Kirkkohallituksen tehtäväksi annettiin laatia asiasta oikeudellinen selvitys, ettei avioliittolain muutos anna papille oikeutta vihkiä samaa sukupuolta olevia pareja. Valiokunta piti kirkkokäsikirjaa pappia oikeudellisesti sitovana asiakirjana, jonka sanamuotojen perusteella oli selvää, että kirkollinen vihkiminen on tarkoitettu vain eri sukupuolta oleville pareille.⁷⁶

Omissa johtopäätöksissään kirkolliskokoukselle antamassaan selvityksessä Kirkkohallitus käy läpi avioliittolain ja kirkon oman lainsäädännön vihkimiselle asettamia edellytyksiä. Se katsoo kirkkokäsikirjan oleva pappia sitova asiakirja, joka on myös riittävä taso määrätä kirkollisen vihkimisen edellytyksistä. Kirkkohallitus myös toteaa edelleen, että perustuslain turvaama uskonnonvapaus sallii kirkon asettaa lisäedellytyksenä kirkolliseen avioliittoon vihkimiselle sen, että vihittävät ovat eri sukupuolta keskenään. Papilla ei siten ole Kirkkohallituksen mukaan oikeutta tai velvollisuutta vihkiä samaa sukupuolta olevia pareja avioliittoon avioliittolain muutoksen jälkeenkään.⁷⁷

⁷⁴ Kirkkohallituksen kirje 4/2016 kirkolliskokoukselle, s. 39–41.

⁷⁵ Kirkkohallituksen kirje 4/2016 kirkolliskokoukselle, s. 44–45.

⁷⁶ Kirkolliskokouksen yleisvaliokunnan mietintö 3/2015, s. 10.

⁷⁷ Kirkkohallituksen kirje 4/2016 kirkolliskokoukselle, s. 6–8, 10–12, 14.

2.5. Johtopäätökset

Kuten edellä on todettu, kirkollisen vihkimisen edellytyksistä säädetään kirkkojärjestyksen 2 luvun 18 §:ssä. Mainitussa säännöksessä kirkolliselle vihkimiselle avioliittolaissa säädettyjen edellytysten lisäksi asetettavat lisäedellytykset ovat kirkon jäsenyys ja rippikoulun käyminen. Jos toinen kihlakumppaneista ei ole kirkon jäsen, vihkiminen on lisäksi mahdollista, jos tämä kihlakumppani on kuitenkin muun kristillisen kirkon tai uskontokunnan jäsen. Lisäksi 2 luvun 20 §:n mukaan muussa järjestyksessä solmittu avioliitto voidaan pyydettyessä siunata. Koska kirkkolaissa ei ole asian suhteen muuta sääntelyä, kirkollinen lainsäädäntö ei aseta sanamuotonsa perusteella estettä vihkiä kirkollisesti avioliittoon samaa sukupuolta olevaa paria. Sama koskee myös avioliiton siunaamista. Toisaalta samaan aikaan on selvää, että tämä tulkinta ei vastaa evankelis-luterilaisen kirkon omaa käsitystä asiasta. Kirkko on vedonnut asiassa mm. kirkkokäsikirjassa oleviin lausumiin avioparin sukupuolista. Asiaan liittyy monimutkaisia lain tulkintaan sekä perus- ja ihmisoikeuskytkentäisiä kysymyksiä.

Ennen näiden tulkintakysymysten tarkastelua on kuitenkin syytä ottaa kantaa Kirkkohallituksen ja Veli-Pekka Viljasen esittämään kannanottoon siitä, että kirkkokäsikirja voisi olla pätevä taso säännellä kirkollisen vihkimisen edellytyksiä. Pidän tätä kannanottoa oikeudellisesti kestävämmänä. On selvää, ettei kirkkokäsikirjaa ole tarkoitettu asiakirjaksi, joka määrittäisi kirkon jäsenten oikeuksia tai velvollisuuksia. Oikeus kirkolliseen vihkimiseen on kiistämättä tällainen oikeus. Kirkon jäsenellä on kirkkojärjestyksen 1 luvun 4 §:n mukaan oikeus päästä osallisiksi kirkon pyhistä toimituksista ja seurakunnan tarjoamista muista eduista *kirkkolain ja kirkkojärjestyksen säännösten mukaisesti*. Kirkkolaki ja -järjestys eivät siten tunne mahdollisuutta määrätä kirkon jäsenen jäsenoikeuksista kirkkokäsikirjassa. Kirkkokäsikirja olisi muutoinkin erikoinen sääntelykonteksti tällaiselle asialle, kun otetaan huomioon käsikirjan luonne papille annettuna yksityiskohtaisena toimitusohjeena. Kirkon jäsenen oikeudesta saada eri kirkollisia toimituksia on myös säädetty yksityiskohtaisesti kirkkojärjestyksen 2 luvussa. Se, että kirkollisten toimitusten saamisen ehtoja voitaisiin johtaa lisäksi muista konteksteista, olisi siten myös ristiriidassa kirkkolainsäädännössä selvästi tarkoitettun systematiikan kanssa. Siten ratkaisu samaa sukupuolta olevien parien oikeudesta kirkolliseen vihkimiseen on tehtävä puhtaasti kirkkojärjestyksen 2 luvun 18 §:n tulkinnalla.

Kirkon lainsäädännön ja käytännön ristiriitaa voidaan arvioida monesta eri tulkintanäkökulmasta. Ensinnäkin asiassa avautuu tulkittavaksi perus- ja ihmisoikeuksien tarkastelukulma. Toisaalta yleiset laintulkinnan säännöt nousevat asiassa merkityksellisiksi. Merkityksellistä on myös arvioida yleisesti kirkolliselle sääntelylle asetettavia edellytyksiä. Tähän liittyy myös näkökulmana oikeusvaltioperiaate.

Aikaisemmassa jaksossa selostetuista aihepiiriin liittyvistä kannanotoista voidaan havaita, että perus- ja ihmisoikeustarkastelu aiheen ympärillä on tunnistanut asiassa merkityksellisiksi perusoikeuksiksi uskonnonvapauden, kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa turvattun oikeuden avioliittoon sekä yhdenvertaisuuden. Näistä kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa (EIS 12 artikla ja KP-sopimus 23 artikla) turvattu oikeus avioliittoon ei nouse asiassa juurikaan merkitykselliseksi, sillä niiden sanamuotoja voidaan tulkita ja on esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä tulkittukin siten, etteivät ne turvaa samaa sukupuolta oleville oikeutta avioliittoon. Myöskään perustuslaissa ja kansainvälisissä sopimuksissa turvattua oikeutta yhdenvertaisuuteen (perustuslain 6 §, EIS 14 artikla) ei voida pitää erityisen merkityksellisenä argumenttina asiassa, kun asiassa punnitaan uskonnonvapauden merkitystä asiassa. Kun otetaan huomioon, että Suomi on jo lainsäädännöllään mahdollistanut samaa sukupuolta olevien parien oikeuden avioliittoon, voidaan samaa sukupuolta olevien oikeudet katsoa jo hyvin turvatuksi. Vastaavasti pakottamalla uskonnolliset yhdyskunnat lain säännöksellä vihkimään samaa sukupuolta olevia pareja puututtaisiin merkittävästi uskonnonvapauteen kuuluvaan kulttivapauteen ja vakaumuksen suojaan. Siten näiden oikeuksien kollision tarkastelussa voidaan todeta, ettei perus- ja ihmisoikeuksista voida johtaa uskonnollisille yhdyskunnille velvollisuutta vihkiä samaa sukupuolta olevia pareja. Uskonnollisten yhdyskuntien on voitava tehdä asiassa omat päätöksensä.

Tarkasteltavana olevaa sääntelyristiriitaa voidaan lähestyä myös vakiintuneiden tulkintaperiaatteiden näkökulmasta. Kuten edellä on todettu, kirkkojärjestyksen sanamuodon mukainen tulkinta johtaa siihen tulkintakannanottoon, että samaa sukupuolta olevien parien kirkollinen vihkiminen ja siunaaminen olisivat nykyisessä tilanteessa mahdollisia. Toisaalta on selvää, että tulkinnassa on otettava huomioon myös lainsäätäjän tarkoitus.

Nähdäkseni on selvää, että eduskunta ei ole tarkoittanut avioliittolakia muuttaessaan saada aikaan tilannetta, jossa evankelis-luterilaisella kirkolla olisi velvollisuus vihkiä tai siunata samaa sukupuolta olevien avioliittoja. Tämä käy ilmi avioliittolain muutokseen tähdänneen kansalaisaloitteen perusteluista sekä lakivaliokunnan mietinnöstä ja valiokunnan vähemmistön jättämästä vastalauseesta.⁷⁸

Lainsäätäjän tahto on sinällään vahva argumentti asiassa. Sen perusteella voidaan argumentoida, että uskonnollisten yhdyskuntien ei ole tarvinnut tehdä erillistä päätöstä siitä, että ne eivät vihi samaa sukupuolta olevia pareja muuttuneessa tilanteessa. Toisaalta rekisteröityjen uskonnollisten yhdyskuntien on pääsääntöisesti ollut helppoa tehdä asiasta myös muodollinen päätös, sillä useimmissa tapauksissa päätös vaatinee ainoastaan yhdyskunnan hallituksen myötävaikutusta. Evankelis-luterilaisen kirkon kohdalla asia edellyttäisi kirkolliskokouksen määräenemmistöpäätöstä. Kuten tutkimuksen alussa on todettu, määräenemmistöä on ollut vaikea saada minkään ratkaisun taakse asiassa. Tälle ei toisaalta voida antaa oikeudellista merkitystä asiassa.

Toisaalta tilannetta voidaan arvioida perustellusti myös toisin. Evankelis-luterilaisella kirkolla on, toisin kuin rekisteröidyillä uskonnollisilla yhdyskunnilla, julkisoikeudellinen asema. Sitä koskee siten perustuslain 2 §:ssä säädetty oikeusvaltioperiaate, jonka mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin.⁷⁹ Säännös on läheisessä yhteydessä perustuslain 22 §:ssä säädettyyn oikeusturvaperusoikeuteen. Oikeusturvan käsite liitetäänkin Suomen oikeusjärjestyksessä vahvasti lainalaisuuden vaatimukseen. Oikeusjärjestys vaatii, että kaikki vallankäyttö tulee sitoa lakiin ja että julkisessa toiminnassa noudatetaan lakia. Lainalaisuusajatteluun kuuluu myös mielivallan kieltö.⁸⁰ Siten silloin, kun evankelis-luterilainen kirkko käyttää sille sinällään kuuluvaa oikeutta rajata uskonnollisista syistä osalta jäseniltään oikeuden kirkon tarjoamiin palveluihin, tälle rajaamiselle voidaan asettaa tarpeellisia muotovaatimuksia. Hyvää hallintoa ja julkisen vallan lainalaisuusvaatimusta ei voida toteuttaa sillä, että tulkitaan voimassa olevaa lakia täysin vastoin sen sanamuotoa muuttamatta itse säännöksen sisältöä. Hyväksyttävää ei ole myöskään perustaa tulkintaa osaksikaan työntekijälle annettuun käytännölliseen ohjekirjaan. Julkisen vallan

⁷⁸ M 10/2013 vp, s. 5; LaVM 14/2014 vp, s. 9, 18–19.

⁷⁹ HE 1/1998 vp, s. 74.

⁸⁰ Hallberg 2004, Oikeusturva perusoikeutena – Oikeusturvan määrittelyä – Lainalaisuus. Viitattu 31.3.2019.

lainalaisuusvaatimuksen ja hyvän hallinnon turvaaminen edellyttää nähdäkseni tarpeellisina muutovaatimuksina sen, että kirkon rajoittaessa jäsentensä jäsenoikeuksia tämä rajoitus kirjataan kirkkolakiin tai -järjestykseen, kuten kirkkolaki itse asiassa tällä hetkellä nimenomaisesti edellyttääkin. Kun kirkkolaki ja -järjestys eivät aseta kirkollisesti vihittävien tai siunattavien sukupuolelle rajoituksia, ei tällaisia rajoituksia voida pätevästi johtaa muualta.

Yhteenvetona voidaan todeta, että tutkimuskysymyksiin voidaan löytää useampia perusteltuja vastauksia. Kirjoitettu sääntely asiassa on selkeää; kirkon lainsäädäntö ei kiellä vihkimästä samaa sukupuolta olevaa paria kirkollisesti avioliittoon. Siten vastakohtaispäätelmänä on todettava, että se sallii papin näin menetellä. Toisaalta voidaan perustellusti esittää vasta-argumentti, jonka mukaan lakia on tulkittava sen tulkinnan mukaan, joka oli voimassa ennen avioliittolain muutosta. Tätä voidaan perustella avioliittolain muutokseen liittyvästä lainvalmisteluaineistosta ilmenevillä kannanotoilla. Merkitystä asiassa on annettava myös sille, mitä edellytyksiä tällaisesta asiasta säätämislle on annettava, kun huomioidaan evankelis-luterilaisen kirkon asema julkisyhteisönä.

Erisuuntaisia argumentteja tarkasteltaessa asetun itse edellä kuvatuin perustein vastaamaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, että kirkon lainsäädäntöä on avioliittolain muutoksen jälkeen tulkittava siten, että myös samaa sukupuolta olevien parien vihkiminen on mahdollista kirkollisella vihkimisellä. Vastaavasti myös samaa sukupuolta olevien avioliiton kirkollinen siunaaminen on mahdollista.

Joka tapauksessa on todettava, että oikeustilaa asian suhteen on pidettävä epäselvänä. Tämän osoittaa ensinnäkin se, että kysymys oikeasta tulkinnasta on jakanut asiaa tutkineita henkilöitä ja tulkintakannanottojen esittäjät ovat joutuneet argumentaatiossaan tukeutumaan säännöksen sisällön ja esitöiden lisäksi monimutkaisempiin oikeusperiaate- ja perusoikeusargumentteihin. Minkään kannan tueksi ei voida myöskään toistaiseksi esittää esimerkiksi korkeimman hallinto-oikeuden prejudikaattia. Selvää siten on, ettei säännöksen kohteena olevalle henkilölle voida osoittaa laista selkeää toimintaohjetta tilanteeseen. Toisin sanoen oikeustila on tällöin epäselvä ja se vaatisi pikaisesti kirkolliskokoukselta selkeää lainsäädäntöä uuden avioliittolain soveltamisesta kirkon toiminnassa.

3. Virkamiesoikeudellisen kurinpidon rajat samaa sukupuolta olevien parien vihkimiskysymyksessä

3.1. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virkamiesoikeudellinen kurinpitojärjestelmä ⁸¹

Tutkimuksen toisena tutkimuskysymyksenä on, voidaanko Suomen evankelis-luterilaiselta kirkolta edellyttää yhtenäistä rangaistuskäytäntöä liittyen kirkon pappien suorittamiin samaa sukupuolta olevien parien vihkimisiin ja siunaamisiin. Tutkimuskysymyksen jatkokysymys on, voivatko kirkon viranomaiset ylipäättänsä rangaista pappeja samaa sukupuolta olevien parien vihkimisistä tai siunaamisista. Päättökysymysten apukysymyksenä on ensinnäkin, voidaanko eri tuomiokapitulien noudattamalta hallintokäytännöltä edellyttää samankaltaisissa asioissa yhtenäisyyttä. Toisena apukysymyksenä on, mikä merkitys on annettava sille, onko oikeustilaa samaa sukupuolta olevien parien kirkollisen vihkimisen ja siunaamisen suhteen pidettävä selvänä.

Tutkimuskysymyksen tarkastelu on tarkoituksenmukaisinta aloittaa tarkastelemalla Suomen evankelis-luterilaisen kirkon papistoa koskevia virkamies- ja kirkko-oikeudellisia säännöksiä erityisesti kurinpitojärjestelmän näkökulmasta. Lisäksi on syytä tarkastella lyhyesti hiippakuntien tuomiokapitulien asemaa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon hallinnossa ja niiden suhdetta toisiinsa. Tämän jälkeen käsitellään virkamiesten oikeusasemaa, virkamiesten tasapuolisen kohtelun vaatimusta sekä virkavastuun perusteita erityisesti siitä näkökulmasta, miten epäselvä oikeustila vaikuttaa virkavastuun toteutumiseen. Lopuksi esitetään perusteltu vastaus tutkimuskysymyksiin.

3.1.1. Pappisvirka ja papin virka sekä papiksi vihkiminen ja papin virkaan ottaminen

Kirkkolain 5 luvun 1 a § erottaa toisistaan *pappisviran*, *papin viran* ja *papin* käsitteet. Pappisviralla tarkoitetaan säännöksen mukaan luterilaisten tunnustuskirjojen mukaista evankeliumin julistamiseksi ja sakramenttien jakamiseksi asetettua kirkon virkaa, johon kutsutaan ja johon vihitään pappisvihkimyksessä. Pappi puolestaan on henkilö, joka kirkkojärjestyksen mukaisesti on joko vihitty pappisvirkaan tai jolle on myönnetty oikeus

⁸¹ Kuten luvussa 1 on todettu, kurinpitosäännökset on poistettu kirkkolaista lailla 1008/2012. Tässä tutkimuksessa termillä kurinpito viitataan yhteisesti kirkkolain 5 luvun 3 §:n mukaiseen menettelyyn sekä 6 luvun 26 §:n, 48 §:n ja 50 §:n mukaisiin menettelyihin.

toimittaa pappisvirkaa Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Tällainen oikeus voidaan piispan ja tuomiokapitulin päätöksellä kirkkojärjestyksen 5 luvun 8 §:n mukaan myöntää toisen evankelis-luterilaisen kirkon tai muun kristillisen uskonnollisen yhdyskunnan papille. Papin viralla puolestaan viitataan hallinnollisella päätöksellä perustettuun seurakunnan, seurakuntayhtymän, tuomiokapitulin tai kirkkohallituksen virkaan, johon voidaan valita vain pappi. Pappisviralla tarkoitetaan toisin sanoen papiksi vihkimisessä saatavaa oikeutta toimia pappina, joka säilyy henkilön kuolemaan saakka, ellei hän eroa pappisvirasta tai häntä siitä eroteta. Papin viralla puolestaan viitataan virkamiesoikeudelliseen kirkon virkaan, jota vain pappisvirkaan vihitty voi hoitaa. Yleisin tällainen virka lienee seurakunnan seurakuntapastorin virka. Tämän tutkimuksen kannalta on keskeistä havaita, että kirkkojärjestyksen 2 luvun 18 §:n mukainen papille kuuluva oikeus vihkiä henkilöitä kirkollisesti avioliittoon on sidottu henkilön *pappisvirkaan*, ei papin virkaan. Pappisvirkaan vihitty pysyy myös tuomiokapitulin ja piispan valvonnan alla pappina, vaikka hän olisi eläkkeellä tai muun työnantajan palveluksessa. Siten tällaiseen pappiin sovelletaan kirkkolain 5 luvun 3 §:n säännöksiä pappisvirasta pidättämisestä ja sen menettämisestä. Tällaisesta papista voidaan tehdä myös hallintolain (434/2003) 8 a luvun tarkoittama hallintokantelu tuomiokapitulille. Sen sijaan kirkon ulkopuolella työskentelevään tai eläkeläispappiin ei luonnollisesti voida soveltaa kirkkolain 6 luvun virkamiesoikeudellisia säännöksiä, kuten varoituksen antamista tai virkasuhteen päättämistä koskevia säännöksiä.

82

Kirkkolain 5 luvun 1 §:n mukaan pappisvirkaan vihittäväksi hyväksymisestä päättävät piispa ja tuomiokapituli. Kirkkojärjestyksen 5 luvun 2 § edellyttää, että papiksi vihittävä on jumalaapelkäävä ja kristillisestä elämästään tunnettu konfirmoitu kirkon jäsen, suorittanut piispainkokouksen hyväksymän teologisen tutkinnon sekä muutoinkin pappisvirkaan soveltuva. Pappisvihkimyksen edellytyksenä on kirkkojärjestyksen 5 luvun 5 §:n mukaisesti myös, että henkilö on kutsuttu toimittamaan papinvirkaa (*vocatio externa*) seurakuntaan tai kirkon lähetysjärjestykseen tai muuhun kristilliseen yhteisöön tai hän toimii tuomiokapitulin viranhaltijana tai teologisen tieteen opettajana korkeakoulussa tai uskonnonopettajana.⁸³ Pappisvihkimyksen toimittaa hiippakunnan piispa tai tämän estyneenä ollessa toisen

⁸² HE 41/2012 vp, s. 19.

⁸³ Seurakunnan kutsua henkilölle tulla toimittamaan papinvirkaa kutsutaan *vocatio externaksi*, ulkoiseksi kutsuksi. Tämän lisäksi kirkko ajattelee, että papiksi vihittävällä on oltava *vocatio interna*, sisäinen kutsu pappisvirkaan. Kts. Halttunen – Pihlaja – Voipio, 2008, s. 322; Laine (Papin rooli ennen ja nyt), s. 4.

hiippakunnan piispa (kirkkojärjestys 5 luku 1.2 §). Vihkimyksen yhteydessä papiksi vihittävä antaa pappislupauksen, jonka sanamuoto on säädetty kirkkojärjestyksen 5 luvun 6 §:ssä.

Kirkkolain 6 luvun 10 §:n mukaan pääsääntönä on, että kirkon virat täytetään julkisessa hakumenettelyssä. Kuitenkin 6 luvun 11.2-3 §:n mukaan seurakuntien papin virkojen täyttämiseen ei sovelleta julkista hakumenettelyä, vaan tuomiokapituli antaa ”sopivalle papille” viranhoitomääräyksen toistaiseksi taikka, mikäli virkaan tarvitaan väliaikaista hoitajaa, määräajaksi. Ennen viranhoitomääräyksen antamista on seurakunnalle varattava tilaisuus antaa lausunto viran erityisistä tarpeista ja virkaan ilmoittautuneista. Poikkeuksellista menettelyä on perusteltu muun muassa papin viran kytkeytymisellä pappisvirkaan ja sillä käytännön syyllä, etteivät pappisvihkimystä haluavat teologian maisterit olisi julkisessa hakumenettelyssä koskaan hakukelpoisia hakuajan päättyessä, kun pappisvihkimys edellä todetusti on sidottu seurakunnan esittämään kutsuun.⁸⁴

3.1.2. Pappisvirasta pidättäminen ja pappisviran menettäminen

Kirkkolain 5 luvun 3 §:ssä säädetään pappisvirasta pidättämisestä ja sen menettämisestä. Säännöksessä erotellaan toisistaan kaksi eri tilannetta, joissa pappisvirasta pidättäminen tai sen menettäminen voi tulla kysymykseen. Pykälän 2 momentin mukaan tuomiokapituli voi antaa kirjallisen varoituksen tai pidättää papin pappisvirasta 1–6 kuukaudeksi, jos pappi *ei ole pysynyt kirkon tunnustuksessa*. Mikäli pappi ei ole virasta pidättämisen aikana pyytänyt eroa pappisvirasta tai osoittanut tahtoa pysyvänsä kirkon tunnustuksessa, tuomiokapituli määrää papin menettämään pappisvirkansa. Tämän säännöksen soveltamiselle on siten riittävää, että pappi ei enää sitoudu kirkon tunnustukseen. Säännöstä ei kuitenkaan voida soveltaa tilanteessa, jossa papilla on kirkon tunnustuksen sisään mahtuva näkemysero jostakin kysymyksestä.⁸⁵ Säännöksen taustalla on kirkolle uskonnonvapauden mukaan kuuluva oikeus valita opettajansa ja siinä on kysymys kirkon edun kannalta välttämättömästä työkalusta.⁸⁶

⁸⁴ HE 41/2012 vp, s. 28–29.

⁸⁵ HE 41/2012 vp, s. 19–20.

⁸⁶ Halttunen – Pihlaja – Voipio 2008, s. 43.

Tämän tutkimuksen kannalta voitaneen selvyiden vuoksi todeta, ettei pappia voida määrätä menettämään pappisvirkaansa *kirkon tunnustuksesta poikkeamisen perusteella*, mikäli tämä ilmoittaa kannattavansa samaa sukupuolta olevien parien kirkollista vihkimistä. Ottaen huomioon, että kirkolliskokous on 2000-luvun aikana avannut samaa sukupuolta oleville pareille mahdollisuuden kirkolliseen rukoushetkeen ja että avioliittolain muututtua kirkolliskokous on toistuvasti käynyt aiheesta keskustelua, kysymyksessä lienee juuri kirkkolain esitöissä tarkoitettu kysymys, johon kirkon sisällä liittyy tunnustuksen piiriin mahtuvia näkemyseroja. Tämä kysymys on kuitenkin erotettava siitä, miten on suhtauduttava pappiin, joka menettelee näkemyksensä mukaan kirkon virallisesta kannasta huolimatta (toisin sanoen vihkii tai siunaa samaa sukupuolta olevan parin). Pelkkä näkemys siitä, miten kirkon pitäisi suhtautua samaa sukupuolta oleviin pareihin, ei voi muodostaa pappisviran menettämisen perustetta millään kirkkolaissa tarkoitetulla perusteella. Myöskään samaa sukupuolta olevia pareja vihkiviin tai siunaaviin pappeihin ei nähdäkseni voida soveltaa tunnustuksesta poikkeamisen perusteella tapahtuvaa pappisviran menettämistä, vaan kysymykseen tulee korkeintaan seuraavana käsiteltävä *pappisviran velvollisuuksien vastaisen toiminnan perusteella tapahtuva pappisviran menettäminen*.

Kirkkolain 5 luvun 3 §:n 3 momentin mukaan papille, joka *toimii vastoin pappisviran velvollisuuksia ja pappislupausta tai laiminlyö niitä taikka käyttäytyy papille sopimattomalla tavalla*, tuomiokapituli voi asian laadun mukaan antaa kirjallisen varoituksen tai pidättää hänet pappisvirasta vähintään yhdeksi ja enintään kuudeksi kuukaudeksi. Edelleen säännöksen mukaan jos papin sopimaton käyttäytyminen, laiminlyönnit pappisvirassa tai käyttäytyminen muutoin osoittaa hänet ilmeisen sopimattomaksi olemaan pappina, tuomiokapituli voi määrätä hänet menettämään pappisvirkansa. Kyseinen säännös vastaa asiallisesti aikaisemmin voimassa ollutta kirkkolain 23 luvun 9 §:ää. Erona tunnustuksesta poikkeamiseen on se, että säännökseen ei sisälly vastaavaa ”koeaikamenettelyä” kuin 2 momentissa on, vaan määrääjäksi pappisvirasta tällä perusteella pidätetty saa pappisviran oikeudet takaisin ilman, että tuomiokapituli harkitsee, onko pappi virasta pidättämisen aikana osoittanut halua jatkossa toimia viran velvollisuuksien edellyttämällä tavalla. Säännöstä lienee perusteltua tulkita siten, että harkittaessa annettavan seuraamuksen ankaruutta on otettava huomioon sekä päätöksenteon kohteena olevan papin kurinpitohistoria ja seuraamuksen perusteena olevan teon vakavuus. Lähtökohtaisesti ensimmäisestä rikkomuksesta pitänee yleisen hallinto-oikeudellisen suhteellisuusperiaatteen mukaisesti antaa ensin varoitus ja sitten harkita

virasta pidättämistä ja pappisviran menettämään määräämistä. Toisaalta riittävän vakava teko mahdollistaneen tuomiokapitulin suoraan määräämään henkilön menettämään pappisvirkansa.

Mikäli papin viran haltija on määrätty menettämään pappisvirkansa, hänen mahdollinen papin viran virkasuhteensa päättyy kirkkolain 6 luvun 48 §:n mukaan ilman irtisanomista ja irtisanomisaikaa. Kirkkolain 5 luvun 3 §:n nojalla tehdyt päätökset ovat valituskelpoisia hallinto-oikeuteen.⁸⁷

3.1.3. Hallintokantelu

Kirkollisten viranomaisten toiminnassa noudatetaan hallintolakia (434/2003), ellei kirkkolaista muuta johdu (kirkkolaki 25 luku 5 §). Kirkkojärjestyksen 19 luvun 1.1.3 §:n mukaan tuomiokapituli hoitaa papiston henkilöstöasioita ja valvoo heidän ja seurakunnan muiden viranhaltijoiden ja työntekijöiden tehtävien hoitoa ja elämää. Siten tuomiokapituleilla on toimivalta tutkia papiston toiminnasta tehtyjä hallintokanteluja, joista säädetään hallintolain 8 a luvussa. Hallintolain 53 a §:n mukaan hallintokantelu tehdään kirjallisesti tai valvovan viranomaisen suostumuksella suullisesti. Siinä kantelijan on esitettävä käsityksensä siitä, millä perusteella hän pitää viranomaisen tai viranhaltijan menettelyä virheellisenä sekä mahdollisuuksien mukaan teon tai laiminlyönnin ajankohdasta.

Valvova viranomainen ryhtyy 53 b §:n mukaan kantelun johdosta niihin toimenpiteisiin, joihin se katsoo kantelun johdosta olevan aiheutta. Kantelua käsiteltäessä tulee noudattaa hyvän hallinnon perusteita ja turvattava niiden henkilöiden oikeudet, joita asia välittömästi koskee. Hallintokantelun johdosta voidaan 53 c §:n mukaan kiinnittää valvottavan huomiota hyvän hallinnon vaatimuksiin tai saattaa tietoon valvovan viranomaisen käsitys lain mukaisesta menettelystä. Tarvittaessa valvottavalle voidaan antaa huomautus. Mikäli kantelun kohteena oleva teko antaa luonteensa tai vakavuutensa vuoksi aiheutta ryhtyä toimenpiteisiin muussa laissa säädetyn menettelyn käynnistämiseksi, kantelun käsittely raukeaa.

⁸⁷ Arg. HE 41/2012 vp, s. 19–20.

Hallintolain tarkoittama muu laissa säädetty menettely voi olla esimerkiksi rikosilmoitus tai virkamiesoikeudellisten seuraamuksien valmisteluun ryhtyminen.⁸⁸ Tuomiokapitulissa tällainen muussa laissa säädetty menettely on esimerkiksi kirkkolain 5 luvun 3 §:n mukainen menettely pappisvirasta pidättämiseksi tai sen menettämään määräämiseksi sekä kirkkolain 6 luvussa säännellyt virkamiesoikeudelliset seuraamukset. Siten, jos tuomiokapitulille tehty kantelu antaa aihetta ryhtyä muihinkin toimenpiteisiin kuin huomion kiinnittämiseen tai huomautuksen antamiseen (kuten pappisvirkaan tai papin virkaan kohdistuviin toimenpiteisiin), kantelun käsittely tulee todeta rauenneeksi ja sen sijasta aloittaa kyseeseen tuleva muu menettely.

3.1.4. Virkamiesoikeudelliset seuraamukset

Kirkon virkamiesoikeus vastaa pitkälti sääntelyltään valtion ja kuntien virkamiesoikeutta sekä virkamiesoikeuden yleisiä periaatteita, vaikkakin kirkolla on itsehallinnollisen asemansa vuoksi oikeus säätää virkamiestensä oikeusasemasta itsenäisesti.⁸⁹ Vanhastaan kirkon virkamiesten oikeusasemasta säädeltiin lakia alemmalla tasolla eli kirkkojärjestyksessä ja seurakuntien virkasäännöissä. Vuonna 2012 toteutettu kirkon virkamiehiä ja työntekijöitä koskevien kirkkolain säännösten kokonaisuudistus toi kuitenkin keskeiset virkasuhteessa noudatettavat säännökset lain tasolle.⁹⁰

Kuten edellä on todettu, pappien henkilöstöhallinnosta vastaa tuomiokapituli, joka myös antaa papeille virkamääräykset avoimna oleviin seurakuntien papin virkoihin. Tämän johdosta kirkkolaissa on johdonmukaisesti säädetty, että myös pappien virkasuhteiden päättäminen on tuomiokapitulin asia (kirkkolaki 6 luku 59 §). Käytännön työssä pappien lähiesimiehenä toimii yleensä kirkkoherra, joka kirkkojärjestyksen 6 luvun 13 §:n mukaan on seurakunnan jumalanpalveluksissa, kirkollisissa toimituksissa ja muussa hengellisessä työssä toimivien viranhaltijoiden ja työntekijöiden ylin esimies. Siten pappien jokapäiväisen työn ohjaamisessa keskeisin rooli on kirkkoherralla, jolla on myös toimivalta antaa papille kirkkolain 6 luvun 26 §:n tarkoittama *virkamiesoikeudellinen* varoitus.⁹¹ Oikeuskäytännössä

⁸⁸ Mäenpää 2003, II Yleinen hallinto-oikeus. 7. Hallintotoiminnan valvonta. Yleinen laillisuusvalvonta. Hallintokantelu laillisuusvalvonnan keinona. Kanteluviranomaisen toimivalta.

⁸⁹ Koskinen – Kulla 2016, s. 12.

⁹⁰ HE 41/2012 vp, s. 3, 15.

⁹¹ Kirkkolaissa käytetään jossain määrin hämäävästi varoituksen käsitettä sekä 5 luvun 3 §:n mukaisesta *pappisviran* hoidosta annettavasta varoituksesta että 6 luvun 26 §:n mukaisesta *papin viran* hoidosta annettavasta varoituksesta. Ensiksi mainitusta varoitettulla on oikeus valittaa hallinto-oikeuteen,

(KHO 2018:74) on katsottu, että toimivalta varoituksen antamiseen on myös piispalla, jonka tehtävänä on valvoa seurakuntia ja pappeja (kirkkolaki 18 luku 1 §) ja on hiippakunnassaan ”pappien ylin kaitsija” (kirkkojärjestys 18 luku 1 §). Mainittu ratkaisu on koskenut piispan toimivaltaa antaa varoitus kirkkoherralle, mutta se on yleistettävissä myös muihin papin virassa oleviin.

Tuomiokapituli voi kirkkolain 6 luvun 50 §:n mukaan irtisanoa papin virkasuhteen, mikäli siihen on asiallinen ja painava syy. Asiallisena ja painavana syynä ei voida säännöksen mukaan pitää ainakaan viranhaltijan sairautta, vammaa tai tapaturmaa (ellei se ole vähentänyt työkykyä olennaisesti), osallistumista viranhaltijayhdistyksen toimeenpanemaan työtaistelutoimenpiteeseen, viranhaltijan poliittista, uskonnollista tai muuta mielipidettä tai osallistumista yhteiskunnalliseen tai yhdistystoimintaan sekä turvautumista viranhaltijan oikeusturvakeinoihin. Edelleen säännöksen perusteella viranhaltijalle tulee pääsääntöisesti antaa varoituksella tilaisuus korjata menettelynsä.

Tutkimuksen aihepiirin kannalta voidaan pitää kiinnostavana, että pappien suhteen pappisvirkaan ja papin virkaan kohdistuva kurinpito menevät monin osin päällekkäin. Säännöksistä ei ilmene, kumpaa kurinpitomenettelyä virassa olevan papiston kohdalla tulisi ensisijaisesti käyttää. Päinvastoin lain esitöissä esimerkiksi papin *pappisvirkaan* vihkimisessä antaman pappislupauksen velvoitteet ulotetaan arviointiperusteeksi myös *papin viran* irtisanomisen pätevyydelle.⁹² Samaa sukupuolta olevien parien vihkimiskysymyksessä Kirkkohallitus näki mahdolliseksi käyttää virassa oleviin pappeihin kumpaakin kurinpitomenettelyä.⁹³ Kuten seuraavassa luvussa ilmenee, samaa sukupuolta olevien parien vihkimisessä on käytetty kurinpitokeinona pääsääntöisesti pappisvirkaan kohdistuvia kurinpitokeinoja. Tätä puoltaa se, että tuolloin voidaan käyttää saman lajin kurinpitokeinoja kaikkiin pappeihin riippumatta siitä, onko pappi kirkon virassa vai ei.

Toisaalta pappisvirkaan kohdistuvan kurinpidon ensisijaisuutta voi arvostella siitä näkökulmasta, että sillä puututaan merkittävämmiin henkilön oikeuksiin kuin papin virkaan kohdistuvalla kurinpidolla; pappisviran menettäminen johtaa automaattisesti myös

jälkimmäisestä kirkkolain 24 luvun 14 §:n 1 momentin 9 kohdan nojalla ei. Eduskunnan hallintovaliokunta piti ratkaisua terminologisesti epätydyttävänä (HaVM 17/2012 vp, s. 4).

⁹² HE 41/2012 vp, s. 58.

⁹³ Kirkkohallituksen kirje 4/2016 kirkolliskokoukselle, s. 14.

virkasuhteen päättymiseen ilman irtisanomisaikaa ja vie kelpoisuuden hakea tulevaisuudessakaan papin työtä, papin virasta irtisanominen päättää puolestaan ainoastaan kyseisen virkasuhteen irtisanomisajalla.

De lege ferenda kirkkolaissa olisi syytä selkeyttää, kumpaan virkaan kohdistuvaa kurinpitoa on papiston kohdalla pidettävä ensisijaisena. Nähdäkseni edellä todetut pappisvirkaan kohdistuvan kurinpidon ankarat seuraamukset huomioiden papin oikeusturvan kannalta olisi parempi, että kurinpito hoidettaisiin ensisijaisesti papin virkaan kohdistuvalla kurinpidolla ja pappisvirkaan kohdistuva kurinpito olisi toissijaista. Tämä asettaisi myös seurakuntien viranhaltijat mahdollisimman samaan asemaan työnantajapolitiikassa, kun samoja virkamiesoikeudellisia säännöksiä sovellettaisiin lähtökohtaisesti kaikkiin seurakunnan virkamiehiin riippumatta siitä, ovatko nämä pappeja vai eivät. Ratkaisua puoltaisi myös yleinen hallinto-oikeudellinen suhteellisuusperiaate (hallintolaki 6 §), jonka mukaan viranomaisen toimien on oltava oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden. Suhteellisuusperiaatetta toteuttaisi paremmin se, että ensisijaisesti käytettäisiin lievempiä, vain yhteen virkasuhteeseen kohdistuvia kurinpitokeinoja.

3.1.5. Tuomiokapitulien toimivalta ja suhde toisiinsa

Kirkkolain 3 luvun 1 §:n mukaan maa jakautuu hiippakuntiin kirkollisen hallinnon järjestämistä varten. Hiippakunnat eivät ole oikeushenkilöitä, vaan niiden talous on osa kirkon keskusrahaston taloutta ja niiden talousarviot hyväksytään kirkolliskokouksessa. Nykyinen järjestely on ollut voimassa vuoden 1997 alusta, mihin asti hiippakuntien eli käytännössä tuomiokapituli-nimisten virastojen taloudesta vastasi valtio.⁹⁴

Kirkkolain 17 a luvun 2 §:n mukaan hiippakunnan hallintoa hoitavat piispa, hiippakuntavaltuusto, tuomiokapituli, johtokunta ja tuomiokapitulin viranhaltijat. Hiippakuntaa johtaa vaaleilla valittu piispa. Turun arkkihiippakunnassa piispallinen vastuu jaetaan kirkkolain 18 luvun 1 §:n mukaan arkkipiispan ja piispan kesken, minkä lisäksi arkkipiispalla on kokonaiskirkollisia tehtäviä, kuten kirkolliskokouksen, kirkkohallituksen täysistunnon ja piispainkokouksen puheenjohtajuus.

⁹⁴ HE 121/2003 vp, s. 6, 9.

Tuomiokapituli edustaa kirkkoa hiippakunnan asioissa ja käyttää puhevaltaa tuomioistuimissa ja muissa viranomaisissa sekä tekee hiippakuntaa koskevat oikeustoimet. Se hoitaa kirkollista hallintoa hiippakunnassa kirkkolaissa, kirkkojärjestyksessä ja kirkon vaalijärjestyksessä määrättyllä tavalla (kirkkolaki 19 luku 1 §). Tuomiokapitulin puheenjohtajana toimii hiippakunnan piispa, varapuheenjohtajana tuomiorovasti ja jäsenenä kaksi hiippakunnan papiston vaaleilla valitsemaa pappisasessoria, hiippakuntavaltuuston maallikkojäsenten valitsema maallikkojäsen sekä tuomiokapitulin nimittämät ja tuomiokapitulin viranhaltijoina toimivat lakimiesasessori ja hiippakuntadekaani. Näiden henkilöiden lisäksi hiippakuntavaltuuston puheenjohtajalla tai tämän estyneenä ollessa varapuheenjohtajalla on tuomiokapitulin istunnossa läsnäolo- ja puheoikeus.

Kuten jo edellä on esitetty, tämän tutkimuksen aihepiiriin kannalta olennaista on todeta, että tuomiokapitulit ovat pääsääntöisesti viranomaisia, joille papiston kurinpito samaa sukupuolta olevien vihkimisasioissa kuuluu. Niiden toimivaltaan kuuluu pidättää henkilö pappisviran toimittamisesta ja määrätä henkilö menettämään pappisvirka kokonaan. Kirkon palveluksessa olevien pappien osalta tuomiokapituleilla on toimivalta irtisanoa pappi virastaan. Irtisanomista edeltävän virkamiesoikeudellisen varoituksen suhteen toimivalta varoituksen antamiseen on myös kirkkoherralla ja piispalla, mutta myös tuomiokapitulilla voitaneen katsoa olevan vastaava toimivalta ottaen huomioon tuomiokapitulille säädetty työnantaja-asema.

Edellä esitetyn perusteella kurinpitovaltaa käyttävien tuomiokapitulien asema on oikeudellisesti mielenkiintoinen. Kysymys on saman oikeushenkilön, kirkon keskusrahaston, eri viranomaisista, joilla on kuitenkin laissa säädetty täysin itsenäinen toimivalta ratkaista toimivaltaansa kuuluvia asioita. Tässä suhteessa tuomiokapitulit rinnastuvat tuomioistuimiin, joiden talous ja hallinto hoidetaan oikeusministeriön hallinnon alalla, mutta joiden lainkäyttötoimintaan ei ole mahdollista puuttua muuten kuin muutoksenhaun kautta. Myöskään papiston kurinpitoasioissa kirkon sisäisillä viranomaisilla ei liene mahdollisuutta puuttua tuomiokapitulien kurinpitoasioissa antamiin päätöksiin tai määrätä yhtenäistämään niissä noudatettavaa hallintokäytäntöä. Tällaisen mahdollisuuden pitäisi ilmetä nimenomaisesti laista. Kuten seuraavassa luvussa on todettu, tämä on johtanut jossain määrin erilaiseen hallintokäytäntöön samaa sukupuolta olevien parien vihkimis- ja siunaamiskysymyksessä.

Kirkkohallitus on tunnistanut tämän ongelman jo ennakolta avioliittolain muutoksen oikeudellisia vaikutuksia selvittäessään. Oikeudellisessa selvityksessään se totesikin, että kurinpitolinjan tulisi olla eri puolilla maata asiassa mahdollisimman yhtenäinen.⁹⁵ Parhaimmat mahdollisuudet kirkon sisällä kurinpitolinjan yhtenäistämiseen lienee tuomiokapitulien puheenjohtajat yhteen kokoavalla piispainkokouksella. Viime kädessä kurinpitolinjan yhtenäistäminen kuuluu korkeimmalle hallinto-oikeudelle, joka toimii tuomiokapitulien päätösten ylimpänä muutoksenhakutuomioistuimena.

3.2. Virkamiehen vastuu ja itsenäisyys suhteessa työnantajaviranomaiseen

Virkavastuulla tarkoitetaan virkamiehen asemaan liittyvää erityistä oikeudellista vastuuta virkatoimistaan. Sen perusteista on säädetty perustuslain 118 §:ssä, jonka mukaan virkamies vastaa virkatoimiensa lainmukaisuudesta. Edelleen säännös takaa jokaiselle, joka on joutunut oikeudenloukkauksen kohteeksi tai kärsinyt vahinkoa virkamiehen tai muun julkista tehtävää hoitavan virheen tai laiminlyönnin vuoksi oikeuden vaatia tämän tuomitsemista rangaistukseen sekä vahingonkorvausta julkisyhteisöltä tai virkamieheltä.

Virkavastuussa on siten kysymys laajemmasta vastuusta omista toimistaan kuin henkilöllä normaalisti olisi. Virkavastuu toteutuu ensinnäkin rikosoikeudellisena vastuuna eli siinä, että virkamies on mahdollista tuomita virassaan tekemästään virheestä rikoslain (39/1889) 40 luvussa säädetystä virkarikoksesta rangaistukseen. Toiseksi virkavastuu toteutuu vahingonkorvausvastuun muodossa, jonka tarkemmasta sisällöstä säädetään vahingonkorvauslaissa (412/1974). Yleensä virkavastuun toteutumistavaksi katsotaan myös virkasuhteeseen kohdistuvat haitalliset seuraamukset kuten virkasuhteen irtisanominen ja purkaminen sekä varoituksen ja huomautuksen antaminen.⁹⁶

Kuten perustuslain virkavastuuta koskevasta säännöksestäkin käy ilmi, virkavastuu kytkeytyy läheisesti oikeusvaltioperiaatteeseen. Perustuslain 2 §:n mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin ja kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Virkavastuun keskeisenä sisältönä on siten, että virkamies noudattaa kulloistakin virkatehtävää koskevia lain säännöksiä ja tekee ratkaisunsa siten, että kenenkään laillisia

⁹⁵ Kirkkohallituksen kirje 4/2016 kirkolliskokoukselle, s. 15.

⁹⁶ Bruun – Mäenpää – Tuori 1995, s. 211–213, 230.

oikeuksia ei loukata.⁹⁷ Toisaalta on todettava, että lainsäädäntö on yhteiskunnan kehittymisen myötä kehittynyt yleisempään ja ohjelmallisempaan suuntaan, minkä vuoksi virkamiehellä ei usein enää ole selkeitä menettelynormeja sisältäviä lakeja, joiden noudattamisesta hän vastaisi. Tyypillisempää on, että virkamiehellä on toimintaansa ohjaamassa joustavia normeja, jotka ovat paljon tulkinnanvaraisempia. Tämän vuoksi virkavastuunkin arvioinnissa virkatoiminnalle asetetaan yleisiä lisävaatimuksia, kuten hallinto-oikeudellisten oikeusperiaatteiden ja hyvän hallintotavan noudattaminen.⁹⁸

Virkavastuusta seuraa, että virkamies on jossain määrin itsenäinen suhteessa esimieheensä tai työnantajaviranomaiseen. Virkamiesoikeudessa onkin katsottu, että viranomaisen oikeus antaa työjohtomääräyksiä palveluksessaan oleville virkamiehille on rajoitettu. Työjohtomääräyksillä voidaan määrätä lähtökohtaisesti vain virkatehtävien suorittamisen tavasta. Esimerkiksi hallintopäätöksen tekijää ei siten voida määrätä ratkaisemaan yksittäistä tapausta tietyllä tavalla. Itsestään selvää on myös, ettei virkamiehellä ole oikeutta tai velvollisuutta noudattaa lainvastaista määräystä eikä virkamiehen virkavastuu myöskään poistu sillä, että hän vetoaa saamaansa määräykseen. Virkamiesoikeudessa on kuitenkin katsottu, että annettavan määräyksen on oltava ilmeisen lainvastainen, jotta virkamies vapautuu noudattamasta sitä.⁹⁹

Henkilö, jolla on oikeus vihkiä henkilöitä avioliittoon, käyttää tässä vihkimistehtävässään julkista valtaa.¹⁰⁰ Vihkimisoikeudesta annetun lain (571/2008) 5 §:n mukaan henkilöön, jolle on myönnetty vihkimisoikeus, sovelletaan rikosoikeudellista virkavastuuta hänen toimittaessaan vihkimisiä ja hoitaessaan niihin liittyviä tehtäviä. Vaikka säännös koskee ainoastaan niitä, joille vihkioikeus maistraatin toimesta erikseen myönnetään (tyypillisesti rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan pappi), sen voidaan katsoa ilmentävän laajemminkin vihkijän virkavastuuta vihkimistehtävässään. Virassa olevilla siviilivihkijöillä ja papin virassa olevilla virkavastuu voidaan johtaa myös heidän asemastaan muutoin virkamiehenä. Niillä siviilivihkijöillä, joiden vihkimisoikeus ei perustu määrättyssä virassa olemiseen, vaan joille se on erikseen myönnetty, virkavastuu perustuu avioliittolain 17 b §:ssä oleviin viittaussäännöksiin vihkimisoikeudesta annetun lain 5 §:ään ja

⁹⁷ HE 1/1998 vp, s. 178.

⁹⁸ Bruun – Mäenpää – Tuori 1995, s. 142–143.

⁹⁹ Bruun – Mäenpää – Tuori 1995, s. 147–148.

¹⁰⁰ Arg. HE 14/2008 vp, s. 5.

vahingonkorvauslain (412/1974) 3 ja 4 luvun säännöksiin virkamiehen ja julkisyhteisön vahingonkorvausvastuusta. Näin ollen, vaikka laista ei löydykään nimenomaista säännöstä evankelis-luterilaisen kirkon papin virkavastuusta vihkimistehtävässään silloin, kun hän ei ole papin virassa, on perusteltua katsoa myös näiden pappien toimivan virkavastuulla silloin, kun he vihkivät henkilöitä avioliittoon. Perusteltuna ei voitane pitää, että vain tämä vihkijäryhmä olisi virkavastuusta vapaa.

Papin virkavastuu avioliittoon vihkimisessä kohdistuu selvimmin vihkimisen oikeudelliseen ulottuvuuteen. Pappi on vihkijänä vastuussa siitä, että vihkimisen oikeudelliset vähimmäisvaatimukset (kuten samanaikainen läsnäolo ja myönteiset vastaukset vihkijän erikseen kummallekin henkilölle tekemään kysymykseen) täyttyvät. Hänellä on velvollisuus keskeyttää vihkiminen tai kieltäytyä sitä toimittamasta, mikäli toinen kihlakumppaneista ei esimerkiksi voimakkaan humalatilan vuoksi kykene ymmärtämään vihkimisen oikeudellista merkitystä.¹⁰¹ Tämän lisäksi papin virkavastuun piiriin voidaan katsoa kuuluvan esimerkiksi kirkollisen vihkimisen edellytysten kontrollointi. Ainakin papin virassa oleva pappi on siten velvollinen toimittamaan kirkollisen vihkimisen silloin, kun sen edellytykset täyttyvät ja velvollinen siitä kieltäytymään silloin, kun sen edellytykset eivät täyty.

Virassa olevalle papille kirkolliset toimitukset ovat yleensä kirkkolain 6 luvun 26 §:n mukaisia virkasuhteeseen kuuluvia tehtäviä, jotka hän on velvollinen suorittamaan asianmukaisesti ja viivytyksettä. Papille, joka ei ole kirkon palveluksessa, vihkimistä ei voida luonnollisesti määrätä virkatehtäväksi. Tällainenkin pappi on kuitenkin velvollinen noudattamaan avioliittolain ja kirkkolainsäädännön velvoitteita avioliittoon vihkimisessä sen jälkeen, kun hän on suostunut vihkijäksi.

Ainakin virassa olevan papin on edellä esitetyn perusteella siten ratkaistava omalla virkavastuullaan, miten hän menettelee tilanteessa, jossa kirkollista vihkimistä pyytää samaa sukupuolta oleva pari. Kuten olen edellä esittänyt, lakia on nähdäkseni tulkittava siten, että muut kirkollisen vihkimisen ehdot täyttävä samaa sukupuolta oleva pari on oikeutettu kirkolliseen vihkimiseen vallitsevassa oikeustilassa. Mikäli tämä kanta hyväksytään, seuraa siitä myös, ettei papilla ole mahdollisuutta kieltäytyä vihkimisestä, kun tällaisesta

¹⁰¹ Kangas 2013, s. 243–244.

virKatehtävästä kieltäytymisoikeudesta ei ole säädetty laissa.¹⁰² Vaikka esittämäni kantaa ei hyväksyttäisikään, on kuitenkin selvää, että pappi on velvollinen ratkaisemaan kysymyksen itse ja kantamaan myös ratkaisunsa seuraukset. Pappi ei voi vapautua virkavastuustaan vetoamalla esimerkiksi siihen, että on noudattanut asiassa piispainkokouksen antamia ohjeita, jos piispainkokouksen antamien ohjeiden todetaan olevan vastoin voimassa olevaa kirkkolainsäädäntöä.¹⁰³

3.3. Tasapuolisen kohtelun vaatimus hallinnossa ja virkamiesten välinen tasavertaisuus

Perustuslain 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää syytä asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Tämän yleisen yhdenvertaisuussäännöksen on katsottu sisältävän hallintoon kohdistuvan mielivallan kiellon ja edellytyksen yhdenvertaisesta kohtelusta lakia sovellettaessa. Kysymyksessä on viranomaisen harkintaa rajoittava periaate, joka velvoittaa välttämään muita eroja ihmisten kohtelussa kuin joita laista ilmenee.¹⁰⁴

Valtion ja kuntien virkamiesoikeudessa perustuslain säännöstä konkretisoidaan viranomaiselle työnantajana asetettavalla tasapuolisen kohtelun vaatimuksella ja syrjintäkiellolla, vaikka erillinen säännös ei perusoikeuksien suoran sovellettavuuden vuoksi olisikaan tarpeen. Valtion virkamieslain (750/1994) 11 §:n mukaan viranomaisen on kohdeltava palveluksessaan olevia virkamiehiä tasapuolisesti, jollei siitä poikkeaminen ole virkamiesten tehtävät ja asema huomioon ottaen perusteltua. Tasapuolisen kohtelun vaatimus ulottuu laajasti virkasuhdetta koskevista päätöksistä epämuodollisempiin toimiin.

¹⁰² Kangas pohtii lausunnossaan Kirkkohallitukselle kysymystä siitä, syyllistyykö samaa sukupuolta olevan parin vihkimisestä kieltäytyvä pappi virkavelvollisuuden rikkomiseen ja toteaa kysymyksen vaikeasti vastattavaksi. Siviilivihkijän kohdalla kysymys olisi Kankaan mukaan selvästä rangaistavasta virkavelvollisuuden rikkomisesta, joka voisi täyttää myös syrjintärikoksen tunnusmerkistön (Kirkkohallituksen kirje 4/2016 kirkolliskokoukselle, s. 26). Kysymystä kirkon viranhaltijan oikeudesta kieltäytyä virkatehtävistä on käsitelty muun muassa tapauksessa KHO 2011:56, jossa KHO katsoi, ettei seurakunnan nuorisotyönohjaaja voinut kieltäytyä uskonnonvapauteensa vedoten toimittamasta virkatehtäviinsä kuulunutta jumalanpalvelusta naispuolisen pastorin kanssa, kun tämä velvollisuus oli sopusoinnussa ihmisoikeussopimuksen ja perusoikeuksien heijastamien arvojen kanssa. Ratkaisuun lienee vaikuttanut osaltaan myös se, että kysymys naisten oikeudesta pappisvirkaan oli ratkaistu kirkon sisäisesti jo 1980-luvulla. Myös valtion ja kuntien virkamiesoikeudessa on suhtauduttu kielteisesti mahdollisuuteen kieltäytyä virkatehtävistä henkilökohtaisen vakaumuksen nojalla (Bruun – Mäenpää – Tuori 1995, s. 139).

¹⁰³ Kts. piispainkokouksen kirje 1/2016 kirkolliskokoukselle, s. 9.

¹⁰⁴ HE 309/1993 vp, s. 42.

¹⁰⁵ Vastaava säännös sisältyy myös kunnallisesta viranhaltijasta annetun lain (304/2003) 12 §:ään. Säännösten perusteella valtion ja kuntien viranomaisilla on velvollisuus soveltaa johdonmukaisesti varoituksen antamisen ja irtisanomisen kynnyksiä. ¹⁰⁶

Kirkkolain 6 luvun 20 §:ssä vastaavaan työnantajan yleisvelvoitetta koskevaan säännökseen ei ole otettu vastaavaa tasapuolisen kohtelun vaatimusta ja syrjintäkieltoa. Tämän ratkaisun taustalla on kirkolliskokouksessa käyty keskustelu. Virkamiesoikeudellisen sääntelyn uudistusta käsiteltäessä kirkolliskokouksessa vaalikaudella 2004–2008 Kirkkohallitus esitti kirkkolakiin otettavaksi tuolloisia valtion ja kunnallisen virkamieslainsäädännön vastaavaa syrjintäkieltoa. Kirkolliskokouksessa käydyssä keskustelussa huolenaiheena kuitenkin nähtiin, että syrjintäkielto ratkaisisi tosiasiallisesti kirkossa tuolloin ratkaisematta olleen kysymyksen suhtautumisesta viranhaltijoihin ja työntekijöihin, jotka olivat rekisteröineet parisuhteensa samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa. Esitys virkamiesoikeudellisen sääntelyn uudistamisesta raukesi tuolloin vaalikauden päättyessä. Vaalikaudella 2008–2012 Kirkkohallitus esitti kirkolliskokoukselle olennaisilta osin samanlaista uudistusta kuin joka oli rauennut edellisellä vaalikaudella. Tästä esityksestä syrjintäkielto oli kuitenkin jätetty edellisen vaalikauden keskustelut huomioiden pois. ¹⁰⁷ Sittenmin eduskunnassa hyväksytyksi tulleen lakimuutoksen esitöissä on kuitenkin todettu, että syrjintäkielto on voimassa muun lainsäädännön kautta myös kirkon virka- ja työsuhteissa. ¹⁰⁸

Kirkkolain 6 luvun 1 §:n mukaan laissa tarkoitettuja työnantajia voivat olla seurakunta, seurakuntayhtymä, tuomiokapituli tai kirkkohallitus. Seurakuntayhtymä ja siihen kuuluvat seurakunnat katsotaan palvelussuhteen ehtoja koskevissa asioissa yhdeksi työnantajaksi. Lisäksi, kuten edellä on todettu, pykälän 2 momentin mukaan tuomiokapitulilla on seurakunnan ja seurakuntayhtymän viranhaltijoita koskevissa virkasuhdeasioissa työnantajalle kuuluvia tehtäviä. Työnantajatehtävien hajautuminen papiston kohdalla usealle eri viranomaiselle johtaa sinällään mielenkiintoisiin kysymyksiin siitä, miten tasapuolisen kohtelun vaatimus viranhaltijoiden välillä on toteutettavissa. Kun edellä todetusti kirkkoherralla on toimivalta antaa alaiselleen papille varoitus, mutta ankarampien kurinpitoseuraamusten langettamiseen toimivalta on ainoastaan tuomiokapitulilla, voi

¹⁰⁵ Bruun – Mäenpää – Tuori 1995, s. 132–134.

¹⁰⁶ HE 19/2014 vp, s. 125–128.

¹⁰⁷ Kirkolliskokouksen lakivaliokunnan mietintö 4/2007, s. 1–3, 7–8; Kirkolliskokouksen lakivaliokunnan mietintö 2/2009, s. 2–3.

¹⁰⁸ HE 41/2012 vp, s. 17–18.

lopputuloksena olla, että ainakin osittain saman työnantajan alla työskenteleville (esimerkiksi saman tuomiokapitulin alaiset papit, jotka työskentelevät eri seurakunnissa) samanlaisesta toiminnasta seuraamukset ovat erilaisia. Voidaan esimerkiksi ajatella tilannetta, jossa toisen seurakunnan kirkkoherra antaa alaisilleen papeille herkemmin varoituksia (ja vie tuomiokapitulin käsiteltäväksi) menettelystä, josta toinen kirkkoherra ei ryhdy mihinkään toimenpiteisiin. Käytännön ongelmia voitaneen vähentää sillä, että kirkkoherra konsultoi tuomiokapitulia matalalla kynnyksellä jo ennen varoituksen antamista. Tämä ei kuitenkaan poista työnantajatehtävien hajautumisen periaatteellista ongelmallisuutta.

Tämän tutkimuksen aihepiirin kannalta voidaan todeta, että kirkkotyönantajalla on velvollisuus ylläpitää yhdenmukaista rangaistuskäytäntöä samaa sukupuolta olevia pareja vihkimisen pappien suhteen. Työnantajatehtävien hajautumisen vuoksi esimerkiksi varoituksen suhteen on epäselvää, millä tasolla tasapuolisen kohtelun vaatimus on olemassa; kun toimivalta varoituksen antamiseen papille on sekä kirkkoherralla että piispalla ja tuomiokapitulilla, jää avoimeksi, onko varoituskäytännön oltava yhtenäinen ainoastaan seurakuntatasolla vai koko hiippakunnan tasolla. Selvää on, että kunkin viranomaisen ja viranhaltijan on omassa ratkaisukäytännössään oltava yhdenmukainen, mutta tämä ei poista kysymystä yhdenmukaisuuden tasosta. Tilannetta voisi verrata esimerkiksi valtiolla siihen, että saman viraston eri osastoilla annettaisiin samasta menettelystä joko varoituksia tai menettelyyn ei puututtaisi. Tätä ei voitaisi pitää hyväksyttävänä viranhaltijoiden tasapuolisen kohtelun vaatimuksen näkökulmasta.

Kuten on jo todettu, selvää on, että samaa sukupuolta olevien parien vihkimiskysymyksissä kullakin tuomiokapitulilla on velvollisuus noudattaa yhdenmukaista käytäntöä pappien (tai ainakin papin viran haltijoiden) kurinpidossa. Tuomiokapitulien välillä ei liene oikeudellisesti tehokasta keinoa velvoittaa kapituleja noudattamaan asiassa yhtenäistä linjaa. Kun kirkkoa ei kokonaisuutena pidetä työnantajana, ei työnantajan yhdenmukaisen menettelyn vaatimusta voida kirkkolain perusteella ulottaa hiippakuntien välille. Kuitenkin voidaan nähdäkseni perustellusti argumentoida, että perustuslain yhdenvertaisuussäännös ja hyvän hallinnon vaatimus tuottaa kirkolle julkisyhteisönä velvollisuuden pyrkiä poistamaan organisaatiossaan esiintyvät epäyhdenvertaiset kurinpitokäytännöt. Tämän on todennut

myös avioliittokysymyksen osalta Kirkkohallitus.¹⁰⁹ Kirkossa on myös muutoin pyritty viime vuosina yhtenäistämään virkamiesoikeudellista sääntelyä ja virkamiesten yhdenmukaista kohtelua eri puolilla kirkon organisaatiota. Tämä on ilmennyt muun muassa siinä, että virkamiesoikeudellisen sääntelyn kokonaisuudistuksessa seurakuntien erilliset virkasäännöt lakkautettiin ja niissä säännellyt asiat siirrettiin lakiin juuri perusoikeusargumentteihin ja tasapuolisen kohtelun vaatimuksiin nojaten.¹¹⁰

Tehokkaimmin ongelma olisi ratkaistavissa ratkaisemalla ongelman juurisyynä oleva avioliittokysymys kirkkolakiin ja -järjestykseen tehtävillä muutoksilla.

3.4. Epäselvän oikeustilan vaikutus teon rangaistavuuteen

Kuten edellä kappaleessa 3.2. on todettu, virkavastuun voidaan katsoa muodostuvan kolmesta eri osa-alueesta eli rikosoikeudellisesta, vahingonkorvausoikeudellisesta ja tosiasiallisesta (voitaneen myös sanoa virkamiesoikeudellisesta) virkavastuusta. Arvioitaessa sitä, minkälainen teko voi tulla arvioitavaksi virkavelvoitteiden rikkomisena, voidaan tarkastelun avuksi ottaa kunkin virkavastuun osa-alueen alalla (rikosoikeuden, vahingonkorvausoikeuden, virkamiesoikeuden) vakiintuneet oikeussäännöt ja -periaatteet.

Rikoslain mukaan jos virkamies virkaansa toimittaessaan tahallaan rikkoo virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin tai määräyksiin perustuvan virkavelvollisuutensa, eikä teko huomioon ottaen sen haitallisuus ja vahingollisuus ja muut tekoon liittyvät seikat ole kokonaisuutena arvostellen vähäinen, hänet on tuomittava virkavelvollisuuden rikkomisesta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi. Virkavelvollisuuden rikkomista koskevassa oikeuskäytännössä rangaistuksen perustana olevalle teolle on asetettu täsmällisyysvaatimus. Lisäksi tekoon liittyvälle harkintavallalle on annettu asiassa merkitystä. Täsmällisyysvaatimuksen taustalla on rikosoikeuden oppeihin kuuluva legaliteetti- eli laillisuusperiaate. Perustuslain 8 §:n mukaan ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Tämä periaate edellyttää, että rangaistavan vääryyden muodot on tyhjentävästi lueteltu yksittäisissä rikostunnusmerkistöissä. Virkarikoksissa tämä tarkoittaa, ettei rangaistusuhan alaisia virkavelvollisuuksia voida johtaa erityisen yleisistä

¹⁰⁹ Kirkkohallituksen kirje 4/2016 kirkolliskokoukselle, s. 15.

¹¹⁰ HE 41/2012 vp, s. 15-16.

säännöksistä. Myös virkamiehellä oleva harkintavalta rajoittaa rangaistavuuden edellytyksiä; on selvää, että harkintavallan sisälle jäävä ratkaisu ei voi täyttää virkavelvollisuuden rikkomisen tunnusmerkistöä.¹¹¹

Tapauksessa KKO 2009:38 asianomistaja vaati käräjätuomarin tuomitsemista tuottamuksellisesta vapaudenriistosta ja tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta, kun käräjätuomari oli vangitsemisistunnossa määrännyt asianomistajan vangittavaksi, vaikka käräjäoikeus ei ollut asiassa toimivaltainen. Hovioikeus oli sittemmin kumonnut vangitsemispäätöksen. Arvioidessaan käräjätuomarin menettelyä KKO kiinnitti huomiota siihen, että tuohon aikaan pakkokeinoasioita päivystävinä käräjäoikeuksina käsitellessä tuomioistuinten toimivaltasäännökset olivat tulkinnanvaraisia. Sääntelystä oli kuitenkin pääteltävissä, että tarkoituksena oli, että hovioikeuspiirissä päivystysaikoina yksi käräjäoikeus käsitelisi vuorollaan kaikki hovioikeuspiiriin vangitsemisasiat. Tapauksessa tulkinnanvaraisuuteen vaikutti vielä se, että tapauksessa virka-aikaan toimivaltainen käräjäoikeus oli siirretty toiseen hovioikeuspiiriin, mutta tätä muutosta ei ollut päivitetty päivystäviä käräjäoikeuksia sääntelevään asetukseen. Siten käräjätuomari oli erehtynyt katsomaan käräjäoikeuden olevan toimivaltainen, vaikka se ei virka-aikaan toimivaltaisen käräjäoikeuden hovioikeuspiiriin vaihtumisesta johtuen sitä ollutkaan. KKO totesi, että käräjätuomarilla oli ollut laintulkinnalleen perusteet, mistä johtuen hänen ei voitu katsoa menetelleen huolimattomasti ja siten syyllistyneen syytteissä tarkoitettuihin tekoihin.

Samaa sukupuolta olevien vihkimistä koskevassa kysymyksessä lienee selvää, ettei virkavelvollisuuden rikkomisen tai muunkaan virkarikoksen tunnusmerkistö täyty silloin, kun pappi vihkii samaa sukupuolta olevan parin avioliittoon. Papin virkavelvollisuuden olla vihkimättä samaa sukupuolta olevia pareja tulisi ilmetä selvästi kirkon sisäisestä lainsäädännöstä, jotta rangaistavuuden edellytykset täyttyisivät. Vihkimiskysymyksessä vallitsevissa olosuhteissa on pikemminkin perusteita katsoa, että päätös samaa sukupuolta olevan parin kirkollisesta vihkimisestä kuuluu papille kuuluvan harkintavallan piiriin. Kirkollisen vihkimisen edellytyksiä sääntelevän lainsäädännön tila muistuttaa monin osin edellä selostettua korkeimman oikeuden ratkaisua, jossa käräjätuomari joutui tekemään

¹¹¹ Koskinen 2013, I Yleisiä kysymyksiä – 7. Rikosoikeuden yleiset opit ja rikosvastuun perusteet – Rikoksen rakenne (yleinen tunnusmerkistö) – Tunnusmerkistön mukaisuus - Rikostunnusmerkistöjen yleistä luonnehdintaa; Rautio 2013, II Rikoslajit – 28. RL 40: Virkarikokset ja julkisyhteisön työntekijän rikokset – Virkavelvollisuuden rikkominen – Täsmällisyysvaatimus & Harkintavallan merkitys. Viitattu 28.4.2019.

käräjäoikeuden toimivaltaa koskevan ratkaisun kirjoitetun lainsäädännön epäselvässä tilanteessa, jossa oikeustila oli sääntelyn ympärillä muuttunut. Vastaavasti on toki todettava, ettei samaa sukupuolta olevan parin kirkollisesta vihkimisestä kieltäytyvä pappi syyllisty virkavelvollisuuden rikkomiseen tai muuhun virkarikokseen.

Vahingonkorvausoikeudellinen tarkastelu samaa sukupuolta olevien vihkimiskysymyksessä on jossain määrin triviaalia. On vaikeasti ajateltavissa, että pappi, joka vihkisi samaa sukupuolta olevan parin kirkollisesti avioliittoon, voisi teollaan aiheuttaa parille tai kenellekään ulkopuoliselle vahinkoa, joka voisi tulla korvattavaksi. Lyhyesti voitaneen kuitenkin todeta, että vahingonkorvauslain (412/1974) 3 luvun 2 §:n mukaan julkisyhteisö on velvollinen korvaamaan julkista valtaa käytettäessä virheen tai laiminlyönnin johdosta aiheutuneen vahingon. Sama korvausvelvollisuus on muulla yhteisöllä, joka lain, asetuksen tai lakiin sisältyvän valtuutuksen perusteella hoitaa julkista tehtävää. Tällainen vastuu yhteisöllä on kuitenkin vain, milloin toimen tai tehtävän suorittamiselle sen laatu ja tarkoitus huomioon ottaen kohtuudella asetettavia vaatimuksia ei ole noudatettu. Säännöksen perusteella ensisijainen korvausvastuu vahingosta on julkisyhteisöllä. Virkamiehen omaa vastuuta on rajoitettu vahingonkorvauslain 4 luvun 1-2 §:ssä, joiden perusteella virkamies on velvollinen korvaamaan vahingosta, jonka hän virheellään tai laiminlyönnillään aiheuttaa, määrän, joka harkitaan kohtuulliseksi vahingon suuruus, teon laatu, vahingon aiheuttajan asema, vahingon kärsineen tarve sekä muut olosuhteet. Lievän tuottamuksen tilanteessa virkamies on korvausvastuusta vapaa.

Vahingonkorvausoikeudessa julkisen vallan käyttäjän vastuun on katsottu muodostuvan ennen kaikkea tilanteissa, joissa viranomaisen on menetellyt selkeiden säännösten vastaisesti. Toisaalta oikeustilan epäselvyys ja tulkinnanvaraisuus nostaa vastuukynnystä.¹¹² Tutkimuksen aihepiirin kannalta voitaneen vertailevasti todeta, että vahingonkorvausoikeudellisen virkavastuun realisoitumisessa pätevät pitkälti samat seikat kuin rikosoikeudellisen virkavastuun realisoitumisessa. Epäselvän ja tulkinnanvaraisen oikeustilan tilanteessa vahingonkorvausvastuun muodostuminen olisi haastavaa, mistä johtuen samaa sukupuolta olevien parien kirkollisen vihkimisen tilanteissa ei vahingonkorvausvastuun teoreettisellekaan muodostumiselle vaikuttaisi olevan perusteita.

¹¹² Ståhlberg – Karhu 2013, s. 247.

Kuten edellä on todettu, kirkkolain 6 luvun 50 §:n mukaan virkasuhdetta ei saa irtisanoa viranhaltijasta johtuvasta syystä ilman asiallista ja painavaa syytä. Tällaisena syynä irtisanomiselle voidaan pitää muun ohella virkasuhteeseen liittyvien velvoitteiden vakavaa rikkomista. Viranhaltijaa ei saa irtisanoa, ennen kuin hänelle on varoituksella annettu mahdollisuus korjata menettelynsä. Säännöksen on tarkoitettu vastaavan asiallisesti valtion ja kuntien virkamieslainsäädäntöä.¹¹³ Virkasuhteisten henkilöiden irtisanomisperusteet eroavat työsuhteesta ennen kaikkea siinä, että irtisanomisperusteiden harkinnassa huomioon on otettava virkamiehen ja työnantajan lisäksi myös kansalaisten (ja yleinen) etu. Koska virkasuhteisten henkilöiden tehtävänä on taata oikeusturva ja lain toteutuminen, on virkamiehille katsottu olevan välttämätöntä myös järjestää erityinen palvelusturva. Palvelusturva ilmenee ensinnäkin siinä, ettei virkasuhdetta saa katkaista epävarmoissa tapauksissa ja että tällaiset tapaukset pitää tulkita virkamiehen eduksi. Edelleen palvelusturva ilmenee niin sanotussa virkamiesoikeudellisessa jatkuvuusperiaatteessa, jonka mukaan perusteettoman virkasuhteen katkaisu on merkityksetön ja mikäli virkasuhteen katkaisu katsotaan muutoksenhaussa perusteettomaksi, on virkamiehellä oikeus palata hoitamaan samaa virkaa entisin ehdoin.¹¹⁴

Viranhaltijasta johtuvat irtisanomisperusteet ovat kirkossa tyypillisesti virkavelvollisuuden laiminlyöntejä. Irtisanomisperusteena pidetään myös virkasuhteen velvoitteiden olennaista ja vakavaa rikkomista. Myös työnantajan toimivaltaansa kuuluvien ohjeiden ja määräysten noudattamatta jättäminen voi muodostaa irtisanomisperusteen. Näiden syiden lisäksi kirkkolain esitoissa on katsottu, että kirkon uskonyhteisöluonne asettaa kirkon virkamiehille (erityisesti papeille) myös viranhoidon ulkopuolelle meneviä velvoitteita. Siten esimerkiksi kirkon opin vastainen toiminta viranhoidon ulkopuolellakin voi muodostaa viranhaltijan irtisanomisperusteen.¹¹⁵

Kun viranhaltijan irtisanomiselle viranhaltijasta johtuvasta syystä asetetaan edellä kuvatulla tavalla melko korkea kynnys (asiallinen ja painava syy), ei myöskään virkamiesoikeudellisen virkavastuun toteutumisen kynnyksen voida katsoa asettuvan rikos- tai vahingonkorvausoikeudellista kynnystä merkittävästi alemmas. Myös virkamiesoikeudellisen virkavastuun toteutuminen edellyttää, että virkavelvoitteiden

¹¹³ HE 41/2012 vp, s. 57.

¹¹⁴ Bruun – Mäenpää – Tuori 1995, s. 239.

¹¹⁵ HE 41/2012 vp, s. 58.

rikkominen on vakavaa ja selkeää. Selvää lienee, ettei viranhaltijaan voida pätevästi kohdistaa irtisanomistoimenpiteitä sillä perusteella, että hän on käyttänyt hänelle lain mukaan kuuluvaa harkintavaltaa tai menetellyt työnantajan toimivallan ylittävän käskyn vastaisesti. Selvyyden vuoksi voidaan myös todeta edellä esitetyn pätevän irtisanomista tyypillisesti edeltävään varoitukseen ja korkeamman kynnyksen omaavaan virkasuhteen purkamiseen.

Samaa sukupuolta olevien vihkimiskysymyksessä oikeustila on tässä tutkimuksessa selostetusti epäselvä ja tulkinnanvarainen. Vähintään sallitun tulkinnan sisään on sovitettavissa tulkinta, jonka mukaan samaa sukupuolta olevilla pareilla on muiden kirkollisen vihkimisen edellytysten täytyessä oikeus kirkolliseen vihkimiseen. Siten on nähdäkseni selvää, ettei pappiin voida kohdistaa irtisanomis- tai muita virkamiesoikeudellisia toimenpiteitä pelkästään sillä perusteella, että hän on vihkinyt samaa sukupuolta olevan parin avioliittoon. Epäselvä oikeustila, sallitut laintulkinnat ja papin virkamiesoikeudellisesti riippumaton asema huomioiden tällaista irtisanomISRatkaisua ei voitane pitää kirkkolaissa tarkoitettulla tavalla asiallisena ja painavana syynä.

Edellä selostettu koskee papin virkaan kohdistuvaa kurinpitoa. Kuten aikaisemmin on esitetty, myös pappisvirkaan kohdistuvan kurinpidon edellytykset vastaavat oleellisilta osin papin virkaan kohdistettua kurinpitoa (ja toisin päin) eikä ole syytä tehdä eroa rangaistavuuden edellytysten arvioimiselle eri kurinpitomenettelyissä. Mikäli papin menettely ei sovellu irtisanomisperusteeksi papin virasta, ei se voine toimia myöskään pätevänä perusteena määrätä pappia menettämään pappisvirkaansa. Sama pätee luonnollisesti myös lievempiin kurinpitokeinoihin (pappisviran hoidosta annettu varoitus ja papin viran hoidosta annettu varoitus).

Virkavastuun eri osa-alueita havainnoitaessa voidaan todeta, että ne ovat varsin yhtenevät sen suhteen, mikä merkitys on annettava epäselvälle oikeustilalle ja virkamiehelle kuuluvalla harkintavallalla; rikosoikeudellisten, vahingonkorvausoikeudellisten tai virkamiesoikeudellisten sanktioiden kohdistaminen viranhaltijaan estyy, mikäli tämä on virkatoiminnassaan noudattanut toiminnasta annettuja säädöksiä ja pysynyt niiden suhteen sallitun tulkinnan rajojen sisällä. Erityisesti nämä tekijät korostuvat silloin, kun soveltamistilanne liittyy epäselvään tai aidosti auki olevaan oikeustilaan.

3.5. Johtopäätökset

Tämän tutkimuksen toisena tutkimuskysymyksenä oli, voidaanko Suomen evankelis-luterilaiselta kirkolta edellyttää yhtenäistä rangaistuskäytäntöä liittyen kirkon pappien suorittamiin samaa sukupuolta olevien parien vihkimisiin ja siunaamisiin. Edelleen toisena tutkimuskysymyksenä oli, voivatko kirkon viranomaiset ylipääätänsä rangaista pappeja samaa sukupuolta olevien parien kirkollisesta vihkimisestä tai siunaamisesta. Apukysymyksinä tutkimuskysymyksille esitettiin, voidaanko eri tuomiokapitulien noudattamalta hallintokäytännöltä edellyttää samankaltaisissa asioissa yhtenäisyyttä ja toisaalta, mikä merkitys on annettava sille, onko oikeustilaa samaa sukupuolta olevien parien vihkimis- ja siunaamiskysymyksen suhteen pidettävä selvänä.

Edellä esitetyn perusteella voidaan todeta, ettei kirkkolain perusteella eri tuomiokapituleille voida asettaa velvoitetta sovittaa kurinpitolinjaansa toisten tuomiokapitulien linjaan. Näin on siitä huolimatta, että kysymys on viime kädessä samasta julkisyhteisöstä ja jopa samasta oikeushenkilöstä (Kirkon keskushallinto). Tästä ei kuitenkaan voida päätellä, ettei yhtenäistämisaatukselle voida esittää lainsäädännöllistä tukea. Koska ihmiset ovat viime kädessä perustuslain mukaan yhdenvertaisia lain edessä, on selvää, ettei kirkon parissa voida harjoittaa eri hiippakunnissa tyystin toisista poikkeavia kurinpitolinjoja, ellei niille voida esittää objektiivisesti perusteltavissa olevaa syytä.

Samaa sukupuolta olevien parien kirkollisesta vihkimisestä ja siunaamisesta annettavien kurinpitovirangaistusten kysymyksessä yhtenäistämisedellytys on ilmeinen; mikäli tosiasiallisesti täysin samasta teosta annetaan toisessa hiippakunnassa ankariakin kurinpitoseuraamuksia ja toisessa ei ryhdytä mihinkään toimenpiteisiin, ristiriita on räikeä. Papisto ei ole tuolloin alueellisesti tarkastellen yhdenvertainen lain edessä. Koska yhtenäistämiseksi ei ole kuitenkaan saatavissa tukea kirkkolaista, sen käytännön toteuttaminen kirkon sisäisillä toimilla on haastavaa. Viime kädessä kurinpitolinjan yhtenäistäminen jää hallinto-oikeuksien ja erityisesti korkeimman hallinto-oikeuden asiaksi.

Toisen apukysymyksen (epäselvän oikeustilan merkitys kurinpidon rajoille) osalta voidaan todeta vastauksen olevan yksiselitteinen. Rikos-, vahingonkorvaus- ja virkamiesoikeudessa ei ole pidetty hyväksyttävänä kohdistaa rangaistuksia tai muita epäedullisia seuraamuksia sellaiseen viranhaltijaan, joka on joutunut toimimaan tulkinnanvaraisessa tilanteessa ja on

tehnyt päätöksen tai muun toimenpiteen perustaen sen sallitun tulkinnan rajoihin meneviin perusteisiin.

Samaa sukupuolta olevien parien vihkimis- ja siunaamiskysymyksen osalta oikeustilaa on nähdäkseni aidosti pidettävä epäselvänä, kuten olen jo edellä esittänyt. Epäselvä oikeustila asettaa siten väistämättä rajoituksia myös käytettävissä oleville kurinpitokeinoille. Mikäli esittämäni laintulkinta samaa sukupuolta olevien parien oikeudesta kirkolliseen vihkimiseen hyväksytään, näitä pareja vihkivien pappien kurinpito estyy luonnollisesti kokonaan; lain mukaan toimivaa ei voi rangaista. Mutta vaikka tulkinnassa ei mentäisi näin pitkälle, vaikuttavat kurinpidon edellytykset olevan heikot. Samaa sukupuolta olevia pareja vihkivät papit toimivat asiassa *lain kirjaimen mukaan*. Siten on jo itsessään poikkeuksellista, että haitalliset seuraamukset kohdistuvat tällä hetkellä niihin pappeihin, jotka valitsevat menetellä tulkintatilanteessa sen laintulkinnan mukaan, joka takaa useammalle kirkon jäsenelle jäsenoikeuksien toteutumisen ja joka on perustettavissa selkeämmin vallitsevaan lakiin. Sen sijaan oikeana pidetään tällä hetkellä kirkon viranomaisten mielestä laintulkintaa, jonka perusteet on johdettava paljon kauempaa ja jotka edellä esitetysti ovat epävarmempia ja tulkinnanvaraisempia. Joka tapauksessa on vaikea nähdä, että samaa sukupuolta olevia pareja vihkivät papit operoisivat toiminnassaan sallitun laintulkinnan rajojen ulkopuolella, kun toiminta on lain kirjaimen mukaista eikä muualta laista ole johdettavissa selkeästi tulkintaa kumoavaa säännöstä. Siten on vaikea pitää hyväksyttävänä, että vihkiviin pappeihin kohdistettaisiin toiminnastaan mitään kurinpitoseuraamuksia.

Edellä esitetyin perustein ensimmäiseen tutkimuskysymykseen on vastattava myönteisesti: tuomiokapituleilta voidaan edellyttää yhtenäistä rangaistuskäytäntöä samaa sukupuolta olevia pareja vihkivien pappien kurinpidossa. Tätä vaatimusta ei voida johtaa suoraan kirkkolaista, mutta se on johdettavissa perustuslaissa turvatusta oikeudesta yhdenvertaisuuteen lain edessä. Kuitenkin toiseen tutkimuskysymykseen on vastattava kielteisesti; kirkollisilla viranomaisilla ei vallitsevassa oikeustilanteessa ole mahdollista rangaista niitä pappeja, jotka vihkivät samaa sukupuolta olevia pareja. Tämä johtopäätös voidaan perustaa ensinnäkin siihen, että tällaisten pappien on katsottava toimivan oikein. Toisaalta vaikka ei otettaisi suoraan kantaa oikeaan laintulkintaan, on vihkivien pappien katsottava pysyvän selvästi heille sallitun harkintavallan ja hyväksyttävän laintulkinnan sisällä siten, ettei heidän menettelyynsä sisälly mitään sellaista, joka muodostaisi perusteen kurinpitotoimille.

4. Tuomiokapitulien ratkaisukäytäntö samaa sukupuolta olevien parien vihkimisissä ja siunaamisissa

4.1. Johdanto ja tutkimusaineiston kuvaus

4.1.1. Yleistä

Tutkimuksen kolmantena tutkimuskysymyksenä on, miten eri tuomiokapitulit ovat tosiasiallisesti ratkaisseet samaa sukupuolta olevien parien vihkineiden ja siunanneiden pappien toimintaa koskevia kurinpidollisia asioita ja voidaanko hallintokäytäntöä pitää yhtenäisenä. Aikaisemmin tässä tutkimuksessa käytetystä lainopillisesta metodista poiketen vastaus tähän tutkimuskysymykseen pyritään saamaan empiirisen oikeustutkimuksen avulla. Tutkimusaineistona toimivat tuomiokapituleilta pyydettyt kurinpitoratkaisut papeista, jotka ovat vihkineet tai siunanneet samaa sukupuolta olevien parien avioliittoja.

Aineisto tilattiin 5.2.2019 kaikille Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tuomiokapituleille lähetetyllä tietopyynnöllä (tarkka tietopyyntö on tutkimuksen liitteenä). Tietoja pyydettiin viidestä seikasta:

- 1) Tuomiokapitulin istunnon ratkaisemat papeista tehdyt kantelut, jotka ovat ainakin osaksi koskeneet sitä, että pappi on vihkinyt kirkollisesti avioliittoon kaksi samaa sukupuolta olevaa tai siunannut kirkollisesti näiden siviilivihityn avioliiton tai osallistunut muutoin pappisviran edustajana tällaiseen hääjuhlaan
- 2) Tuomiokapitulin istunnon ratkaisemat papiston kurinpitoasiat, joissa menettelyn syynä on ainakin osittain kohdassa 1 tarkoitettu papin menettely
- 3) Edellä kohtiin 1 ja 2 sisältyvät eriävät mielipiteet ja vastaesitykset
- 4) Tieto kohdissa 1 ja 2 tarkoitetuista asioista, joita ei ole vielä ratkaistu tuomiokapitulissa
- 5) Tieto siitä, onko kohdassa 1 ja 2 tarkoitetuista asioista valitettu hallinto-oikeuteen

Ajallisesti tietopyyntö kohdistettiin ajanjaksoon 1.3.2017–31.1.2019. Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulille todettiin lisäksi erikseen, että tietopyyntö kohdistuu myös sellaisiin ratkaisuihin, joiden tekemiseen tutkimuksen tekijä on osallistunut ja että pyyntö on tarkoitettu nimenomaan viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain nojalla tehdyksi, ei luottamushenkilön laajemman tiedonsaantioikeuden perusteella tehdyksi.

Tuomiokapitulit vastasivat asiakirjapyyntöihin pääsääntöisesti 6.2.–20.3.2019. Mikkelin hiippakunnan tuomiokapitulissa asiakirjapyyntö ei asiaa hoitavan henkilön virkavapaudesta johtuen ollut alun perin välittynyt eteenpäin, vaan aineisto saatiin uuden tiedustelun myötä 8.5.2019.

4.1.2. Tutkimusaineiston kuvaus

Seuraavassa taulukossa on esitetty aineiston sisältö sen perusteella jaoteltuna, minkä tyyppisestä päätöksestä on kysymys. Yhteensä tietopyynnössä tarkoitettuja tuomiokapitulien päätöksiä oli 20. Näistä yhdeksän oli ratkaisuja hallintokanteluun ja seitsemän kirkkolain 5 luvun 3 §:n mukaisia *pappisvirkaan* kohdistuvia kurinpitoratkaisuja. Neljästä pappisvirkaan kohdistuneesta kurinpitoratkaisusta oli tehty oikaisuvaatimus, jonka tuomiokapituli oli käsitellyt. Neljästä tapauksesta oli valitettu hallinto-oikeuteen. Oletettavaa lisäksi on, että Oulun tuomiokapitulissa on käsitelty oikaisuvaatimus yhdestä kurinpitoratkaisusta, sillä kurinpitoratkaisuihin on liitetty oikaisuvaatimusohje ja tuomiokapitulin ilmoituksen mukaan yhdestä kurinpitopäätöksestä on tehty kirkollisvalitus hallinto-oikeuteen. Asian eteneminen normaalissa käsittelyjärjestyksessä edellyttää siten, että aineiston ulkopuolella on kirkollisvalitusta edeltänyt oikaisuvaatimuksen hylkäävä päätös. Jo ratkaistujen asioiden lisäksi tuomiokapitulit ilmoittivat 15 tietopyynnön mukaisen asian vireillä olosta, näistä valtaosa oli Helsingin hiippakunnan asioita.

Taulukko 1. Tuomiokapituleilta tilatun aineiston jaottelu päätöstyypeittäin

Hiippakunta	Kantelu-ratkaisuja	Kurinpito-ratkaisuja	Oikaisuvaatimus-ratkaisuja	Yht. käsiteltyjä	Valituksia	Vireillä
Espoo	2	1	1	4	0	0
Helsinki	0	1	1	2	1	11
Kuopio	3	0	0	3	0	1
Lapua	0	2	2	4	2	0
Mikkeli	0	1	0	1	0	1
Oulu	3	2	0	5	1	0
Porvoo	0	0	0	0	0	1
Tampere	0	0	0	0	0	0
Turku	1	0	0	1	0	1
Yhteensä	9	7	4	<u>20</u>	<u>4</u>	<u>15</u>

Aineistoon ei sisällynyt *papin virkaan* kohdistuneita kirkkolain 6 luvun 26 §:n mukaisia varoituksen antamisia tai 6 luvun 50 §:n mukaisia virasta irtisanomisia. Ratkaistusta yhdeksästä kantelusta kahdeksan ei antanut tuomiokapitulin mukaan aihetta toimenpiteisiin ja yksi oli jätetty tutkimatta täydennyskehotuksen laiminlyömisestä vuoksi. Seitsemästä ratkaistusta kurinpitoasiasta kuudessa seuraamuksena oli kirkkolain 5 luvun 3 §:ssä tarkoitettu varoitus ja yhdessä menettelyn kohteena olleelle pastorille annettiin hallinnollista ohjausta. Seuraavassa taulukossa on jaoteltu aineisto päätöksen sisällön mukaan.

Taulukko 2. Tuomiokapituleilta tilatun aineiston jaottelu ratkaisun lopputuloksen mukaan

Hiippa- kunta	Kante- luita	Ei aihetta toimenpiteisin	Jätetty tutkimatta	Kurinpito- ratkaisuja	Kirjallinen varoitus	Hallinnollinen ohjaus
Espoo	2	2	0	1	1	0
Helsinki	0	0	0	1	0	1
Kuopio	3	2	1	0	0	0
Lapua	0	0	0	2	2	0
Mikkeli	0	0	0	1	1	0
Oulu	3	3	0	2	2	0
Porvoo	0	0	0	0	0	0
Tampere	0	0	0	0	0	0
Turku	1	1	0	0	0	0
yhteensä	9	8	1	7	6	1

Espoon hiippakunnan aineisto muodostui yhdestä kurinpitotarkastuksesta ja siihen annetusta oikaisuvaatuspäätöksestä sekä kahdesta kantelusta. Kanteluissa oli kyse yksityishenkilöiden tekemistä kanteluista hiippakunnan papeista, jotka olivat Sateenkaaripapit-nimisellä verkkosivustolla ilmoittaneet valmiudestaan vihkiä samaa sukupuolta olevia pareja. Vastaava kantelu on samojen henkilöiden toimesta tehty kaikkiin tuomiokapituleihin ja kukin tuomiokapituli on käsitellyt asian oman papistonsa osalta. Tuomiokapituli on antanut kumpaankin kanteluun samanlaisen päätöksen, joissa se on todennut, että kysymys samaa sukupuolta olevien parien kirkollisesta vihkimisestä jakaa voimakkaasti mielipiteitä kirkon sisällä. Tuomiokapituli on todennut, että perustuslaki takaa jokaiselle sananvapauden ja että mielipiteen ilmaisun nettisivustolla voidaan katsoa kuuluvan sananvapauden piiriin. Vaikka asiassa on ollut myös kysymys lojaalisuudesta työnantajaa kohtaan, ei pelkkää ilmaisua valmiudesta vihkiä samaa sukupuolta olevia pareja

voida pitää sopimattomana käytöksenä, josta tulisi määrätä kirkkolain 5 luvussa säädetty seuraamus. Siten kantelut eivät ole antaneet aihetta toimenpiteisiin.¹¹⁶

Kurinpitoratkaisussa kysymys on ollut siitä, että asianosaisena ollut pastori oli itse ilmoittanut piispalle siunanneensa samaa sukupuolta olevan parin avioliiton. Asiasta käynnistettiin kirkkolain 5 luvun 3 §:n mukainen menettely. Tuomiokapituli käy päätöksessään läpi kirkon päätöshistoriaa samaa sukupuolta olevien parien parisuhteisiin suhtautumisesta aina rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain säätämisestä alkaen. Tuomiokapituli on todennut, ettei menettelyn moitittavuutta arvioitaessa eroa voida tehdä vihkimisen ja siunaamisen välille, sillä kysymys on kummassakin tapauksessa kirkkokäsikirjan vastaisesta toiminnasta. Edelleen tuomiokapituli käy läpi kirkon avioliittokäsitystä ja sen muuttamismenettelyä. Se toteaa, ettei kirkko ole avioliittolain muuttumisen myötä muuttanut omaa avioliittokäsitystään ja että olisi perusoikeuksien kannalta kestäväntöntä edellyttää, että kirkon pitäisi ottaa samaa sukupuolta olevien parien avioliittoihin nimenomainen kielteinen kanta, jotta se voisi kieltäytyä vihkimästä. Tuomiokapituli myös katsoo, että kirkkokäsikirja on sinällään riittävä taso säätää kirkon avioliittokäsityksestä. Se pitää myös lailla säätämisen vaatimusta ongelmallisena, sillä suurimmalla osalla uskonnollisista yhdyskunnista ei ole lainsäädäntökompetenssia, minkä vuoksi ne eivät voisi täyttää tuota vaatimusta. Tuomiokapituli arvioi ratkaisussa myös uskonnonvapauden merkitystä ja toteaa, ettei yhdenvertaisuuden toteutuminen edellytä, että avioliittoon vihittäville olisi oikeus tulla vihityksi valitsemassaan uskonnollisessa yhdyskunnassa. Myöskään pappi ei voi asiassa pätevästi vedota uskonnonvapauteensa, vaan hänellä on velvollisuus pappislupauksensa perusteella noudattaa hänelle annettuja työnjohtomääräyksiä, kuten piispojen ohjeistusta olla vihkimättä samaa sukupuolta olevia pareja. Lopputuloksena tuomiokapituli on todennut pastorin toimineen vastoin pappisviran velvollisuuksia ja pappislupausta ja tästä syystä antanut hänelle kirjallisen varoituksen.¹¹⁷

Edellä kuvatussa päätöksessä varoituksen saanut pastori teki päätöksestä oikaisuvaatimuksen ja vaati ensisijaisesti päätöksen kumoamista ja toissijaisesti sitä, että tuomiokapituli toteaisi olevansa esteellinen käsittelemään asiaa. Ensisijaista vaatimusta on perusteltu pääasiassa samoilla perusteilla kuin alkuperäisessä vastineessa. Toissijaisen

¹¹⁶ Espoon hiippakunnan tuomiokapituli 14.6.2018, § 124 ja § 125.

¹¹⁷ Espoon hiippakunnan tuomiokapituli 12.12.2017, § 213.

vaatimuksen osalta pastori on katsonut, ettei tuomiokapituli voi käsitellä omasta päätöksestään tehtyä oikaisuvaatimusta. Tuomiokapituli on viitannut alkuperäisen päätöksensä perusteluihin ensisijaisen vaatimuksen osalta ja korostanut päätöksessä erityisesti kirkon voimassa olevaa avioliittokäsitystä ja papin velvollisuutta noudattaa työnjohto- ja valvontamääräyksiä. Toissijaisen vaatimuksen osalta tuomiokapituli on viitannut muutoksenhakua koskeviin säännöksiin ja todennut, ettei se ole tuomioistuin, johon voitaisiin soveltaa tuomarin esteellisyyssäännöksiä. Oikaisuvaatimus on hylätty. Varoituksen saanut pastori ei valittanut ratkaisusta. Aineiston tilausaikana vireillä ei ollut yhtään tietopyynnössä tarkoitettua asiaa.¹¹⁸

Helsingin hiippakunnan aineisto muodostui yhdestä kurinpitopäätöksestä ja siitä tehdystä oikaisuvaatimuksesta annetusta ratkaisusta. Kurinpitoasia oli tullut vireille kahden kantelun kautta. Kanteluiden kohteena ollut pastori oli suorittanut kaksi avioliittoon vihkimistä ravintolassa avioliittolain muutoksen voimaantulopäivänä. Lisäksi asiaan yhdistettiin myöhemmin helsinkiläisessä kirkossa suoritettu kolmas vihkiminen. Tuomiokapituli päätti 17.5.2017 käynnistää asiassa kurinpitomenettelyn, minkä vuoksi kantelut raukesivat. Päätöksessään tuomiokapituli käy läpi uskonnonvapauden ja muiden perusoikeuksien merkitystä, kirkon avioliittokäsitystä ja sen muuttamista, papin vakaumusta ja sitoutumista pappislupaukseen pitkälti yhtenevin sanavalinnoin ja ilmaisin, kuin edellä selostetussa Espoon hiippakunnan päätöksessä.

Esittelijä esitti pastorille annettavaksi menettelystään kirjallisen varoituksen. Tuomiokapitulin istunnossa tehtiin kaksi vastaesitystä, joista ensimmäisessä esitettiin, että tuomiokapituli katsoisi pastorin toimineen vastoin piispan antamaa ohjetta. Kysymyksessä oli vastaesityksen mukaan tilanne, jossa pastori oli toisaalta velvollinen noudattamaan piispan antamaa ohjetta ja toisaalta soveltamaan avioliittoon vihkimisestä annettua lainsäädäntöä itsenäisesti oikeudellisesti epäselvässä tilanteessa. Vastaesityksessä ehdotettiin, että tuomiokapituli saattaisi käsityksensä piispan ohjeen rikkomisesta moitteena pastorin tietoon, mutta ei, ottaen huomioon avioliittoon vihkimistä koskevat voimassa olevat säännökset, pitäisi menettelyä sellaisena, josta sillä olisi edellytys antaa kirkkolain 5 luvun 3 §:ssä tarkoitettu seuraamus. Toisessa vastaesityksessä esitettiin annettavaksi muutoin

¹¹⁸ Espoon hiippakunnan tuomiokapituli 15.3.2018, § 45; toimistosihteeri Päivi Nurmela sähköposti 8.2.2019.

esittelijän ehdotuksen mukainen päätös, mutta korvattavaksi kirjallisen varoituksen antaminen ”vakavan moitteen ” antamisella ja kehotuksella pysyä pappislupauksessa. Suoritetussa äänestyksessä tuomiokapitulin päätökseksi tuli lopulta jälkimmäinen vastaesitys.¹¹⁹

Pastori vaati oikaisuvaatimuksessaan edellä mainitun päätöksen poistamista, sillä kysymyksessä ei ollut lainkaan kirkkolaissa tarkoitettu seuraamus. Lisäksi pastori katsoi, että kapituli on esteellinen ratkaisemaan saman asian uudelleen. Tuomiokapituli katsoi, että alkuperäinen ratkaisu ei ollut lopputuloksestaan johtuen lainkaan kirkkolain 5 luvun 3 §:n tarkoittama ratkaisu, vaan pikemminkin hallintokantelusta annettuun ratkaisuun rinnastuva ratkaisu. Tästä johtuen tuomiokapituli poisti alkuperäiseen päätökseen liitetyn valitusosoituksen. Tuomiokapituli antoi kuitenkin oikaisuvaatimuksen johdosta asiaratkaisun, jolla se piti voimassa aikaisemman ratkaisunsa. Tuomiokapituli viittasi asiaratkaisun perusteluissa aikaisemman ratkaisun perusteluihin. Lisäksi se viittasi kirkkolain sanamuodoissa avioliittoon vihkimisestä tapahtuneisiin muutoksiin ja totesi, että sanat mies ja nainen ovat poistuneet kirkon avioliittolainsäädännöstä siinä yhteydessä, kun lakiin on tehty esteiden tutkintaa koskevat säännösmuutokset eikä säännösmuutosten tarkoituksena ole siten ollut mahdollistaa kirkon avioliittokäsityksen muuttumista.

Esittelijän ehdotukseen tehtiin istunnossa vastaesitys, jonka mukaan tuomiokapituli olisi poistanut aikaisemman päätöksensä ja todennut pastorin toimineen vastoin piispan ohjetta. Asia ei kuitenkaan olisi antanut aihetta muihin toimenpiteisiin. Vastaesityksen perusteluissa toistetaan pitkälti samat perustelut kuin alkuperäisen päätöksen yhteydessä ensimmäisessä vastaesityksessä esitetyt. Tuomiokapituli päätti äänestyksen jälkeen asian esittelijän ehdotuksen mukaan.¹²⁰

Pastori on valittanut asiasta hallinto-oikeuteen. Helsingin hallinto-oikeus jätti valituksen tutkimatta ja katsoi, ettei kysymyksessä ollut valituskelpoinen päätös vaan pastorin

¹¹⁹ Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 13.9.2017, § 2. Kysymyksessä on päätös, jonka käsittelyyn olen osallistunut hiippakuntavaltuuston varapuheenjohtajana puhe- ja läsnäolo-oikeudella. Olen käyttänyt asian käsittelyn aikana puheenvuoroja, joissa olen kannattanut tuomiokapitulin päätökseksi ensimmäisen vastaesityksen mukaista päätöstä. Olen myös osallistunut ko. vastaesityksen valmisteluun.

¹²⁰ Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 21.3.2018, § 10. Selvyiden vuoksi todettakoon, että toisin kuin oikaisuvaatimuksen kohteena olleessa päätöksessä, en ole osallistunut oikaisuvaatimuksen käsittelyyn tai asian valmisteluun tuomiokapitulissa.

ohjauksesta vastaisen varalle.¹²¹ Edellä esitettyjen tapausten lisäksi hiippakunnassa on vireillä 11 tietopyynnön alaan kuuluvaa asiaa. Kyseessä olevat asiat ovat tuomiokapitulin ilmoituksen mukaan ilmoituksia ja kanteluita samaa sukupuolta olevia pareja vihkineistä henkilöistä sekä yleisiä ilmoituksia samaa sukupuolta olevia pareja vihkimään valmiina olevista papeista.¹²²

Kuopion hiippakunnan aineisto muodostui kolmesta hallintokanteluun annetusta päätöksestä. Kahdessa kantelussa on ollut kyse edellä Espoon hiippakunnan osalta todetuista kanteluista, jotka kaksi yksityishenkilöä on tehnyt kaikkiin tuomiokapituleihin. Näiden osalta tuomiokapituli on todennut, etteivät kantelut anna aihetta toimenpiteisiin. Päätökset on perusteltu samoin kuin Espoon hiippakunnassa.¹²³ Kolmannessa kantelussa on kyse yksityishenkilön tekemästä kantelusta yksittäisestä papista, josta hän on pyytänyt selvittämään, onko hän vihkinyt samaa sukupuolta olevia pareja. Kantelija on ilmoittanut olevansa asiassa kuulopuheiden varassa. Tuomiokapituli on pyytänyt kantelijaa yksilöimään ne tapahtumat, joista hallintokantelussa on kysymys ja ilmoittamaan mainittujen tapahtumien ajankohdat. Kantelija ei ole vastannut täydennyskehotukseen, mistä johtuen asia on jätetty tutkimatta, kun alkuperäinen kantelu ei ole täyttänyt hallintokantelun edellytyksiä.¹²⁴ Tuomiokapitulissa ei ole vireillä muutoksenhakuja asiaa koskevista päätöksistä. Tuomiokapitulissa on sen sijaan ollut tietopyynnön aikaan käsittelyssä yksi pastorin itsensä tekemä ilmoitus samaa sukupuolta olevan parin vihkimisestä tai siunaamisesta.¹²⁵

Lapuan hiippakunnan aineisto muodostui neljästä päätöksestä, joista kaksi oli kurinpitopäätöksiä ja kaksi näiden johdosta annettua oikaisuvaatimusratkaisua. Kummassakin tapauksessa oli kyse samaa sukupuolta olevan parin vihkimisestä. Asiat olivat tulleet vireille lääninrovastin ja kirkkoherran ilmoituksilla tuomiokapituleille. Kumpikin ratkaisu on perusteltu olennaisilta osin samalla tavalla ja ratkaisujen perustelut pitävät sisällään sanatarkastikin samoja perusteluita kuin edellä kuvatuissa ratkaisuissa. Seuraamusharkintaa koskevissa perusteluissa tuomiokapituli on lisäksi lausunut, että pastoreiden toimintaa arvioitaessa on otettava huomioon se, että he ovat vastineidensa

¹²¹ Helsingin HAO 11.2.2019 (19/0101/2).

¹²² Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin lähettämä listaus hallintodiaarista.

¹²³ Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli 14.6.2018, § 46 ja § 47.

¹²⁴ Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli 15.3.2018, § 33.

¹²⁵ Lakimiesasessori Riikka Ryökäksen sähköposti 14.2.2019.

perusteella olleet siinä käsityksessä, että heillä olisi oikeus vihkiä samaa sukupuolta oleva pari. Näillä perusteilla tuomiokapituli on antanut kummallekin pastorille kirjallisen varoituksen.¹²⁶

Kumpikin edellä mainituista pastoreista on tehnyt saamastaan varoituksesta oikaisuvaatimuksen. Pastorit vetosivat asiassa oikeustilan epäselvyyteen ja siihen, että avioliittolain säännökset syrjäyttävät kirkon omat säännökset asiassa. Edelleen pastorit katsoivat, ettei tuomiokapituli voi samassa ratkaisukokoonpanossa pitää varoitusta voimassa esteellisyyden tuottavan ennakkoasenteen vuoksi. Tuomiokapituli ei muuttanut päätöstään ja hylkäsi oikaisuvaatimukset.¹²⁷ Kumpikin pastoreista on valittanut ratkaisusta hallinto-oikeuteen.¹²⁸

Mikkelin hiippakunnan aineisto muodostuu yhdestä kurinpitopäätöksestä. Kurinpitopäätöksessä viitataan lisäksi tuomiokapitulin antamaan kahteen kanteluratkaisuun, joiden aiheena on ollut pastoreiden julkinen ilmoitus valmiudesta vihkiä samaa sukupuolta oleva pari. Näitä ratkaisuja ei ole asiakirjapyynnön yhteydessä toimitettu. Päätöksestä ei suoraan ilmene, miten mainitut kantelut on ratkaistu, mutta siitä on ymmärrettävissä, että ratkaisu on ollut vastaava kuin muussa hiippakunnissa eli ne eivät ole antaneet aiheutta toimenpiteisiin.

Kurinpitoasia on tullut vireille Oulun seurakuntayhtymän aluekeskusrekisterin johtajan ilmoituksen perusteella. Tuomiokapituli on päätöksessään käsitellyt kirkon avioliittokäsitystä, papin velvollisuutta pysyä kirkon tunnustuksessa ja voimassa olevaa oikeustilaa vastaavalla tavalla kuin muutkin tuomiokapitulit. Tuomiokapituli on erityisesti painottanut päätöksessä sitä, että kurinpidon kohteena ollut pappi oli saanut oikeasta laintulkinnasta ja menettelystä samaa sukupuolta olevien parien vihkimisen suhteen kirjeen piispalta. Kirje on ilmeisesti liittynyt pastorin ilmaisemaan halukkuuteen vihkiä samaa sukupuolta olevia pareja. Tuomiokapituli on myös edelleen korostanut, että oikea menettely asian suhteen on ohjeistettu pastorille kanteluasian käsittelyn yhteydessä ja pitänyt pastorin menettelyä sen vuoksi erityisen moitittavana. Tuomiokapituli on antanut pastorille asiasta

¹²⁶ Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli 18.10.2017 (molemmat päätökset tehty samana päivänä, pöytäkirjanotteissa ei pykälänumerointia).

¹²⁷ Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli 20.12.2017, § 13 ja § 14.

¹²⁸ Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli 20.6.2018 § 21 ja § 22.

varoituksen.¹²⁹ Asiasta on vireillä oikaisuvaatimus, jota ei tutkimuksen tekemiseen aikaan ollut vielä ratkaistu.¹³⁰

Oulun hiippakunnan aineisto muodostui kolmesta kanteluratkaisusta ja kahdesta kurinpitopäätöksestä. Kahdessa kanteluista on kyse samoista kahden eri yksityishenkilön kaikille tuomiokapituleille tekemistä kanteluista, joiden aiheena olivat hiippakunnan papit, jotka olivat julkisesti ilmoittaneet olevansa valmiita vihkimään samaa sukupuolta olevia pareja. Kantelut on ratkaistu vastaavalla tavalla kuin muussa hiippakunnissa eli toteamalla, etteivät ne anna aiheutta toimenpiteisiin.¹³¹ Kolmas kantelu on koskenut aluekeskusrekisterin johtajaa (joka oli myös hiippakunnan pappi), joka oli ilmoittanut toisen pastorin suorittaman samaa sukupuolta olevan parin kirkollisen vihkimisen tuomiokapitulille. Kantelija (joka oli pastori, jonka toiminnasta aluekeskusrekisterin johtaja oli ilmoittanut) katsoi aluekeskusrekisterin johtajan syyllistyneen virka-aseman väärinkäyttämiseen. Tuomiokapituli totesi aluekeskusrekisterin johtajan ja hänen esimiehensä yhteisen kirkkoneuvoston puheenjohtajan toimineen asiassa annettujen ohjeiden mukaan ja katsoi, ettei kantelu antanut aiheutta muihin toimenpiteisiin.¹³²

Kumpikin kurinpitoasioista on tullut vireille Oulun aluekeskusrekisterin johtajan ilmoituksella. Ainakin toisessa tapauksista tieto vihkimisestä oli saatu maistraatista. Tuomiokapitulin enemmistö on kummassakin tapauksessa päätenyt antamaan vihkineelle papille varoituksen. Enemmistö on perustellut varoituksen antamista molemmissa tapauksissa samalla tavoin. Päätöksessä on käsitelty avioliittolain muutoksen ja uskonnonvapauden merkitystä kirkolle sekä kirkon omia säännöksiä asiassa, kirkon avioliittokäsitystä ja siitä hiippakunnan papeille annettua ohjeistusta sekä pappislupauksen merkitystä asiassa. Perustelut vastaavat olennaisilta osiaan muiden tuomiokapitulien kurinpitopäätöksiin antamia perusteluita.

Kumpaankin päätökseen on asian käsittelyssä tehty vastaesitys, jonka mukaan tuomiokapituli toteaisi pastoreiden toiminnan olevan vastoin nykyistä ohjeistusta, mutta että se ei antaisi vallitsevassa tilanteessa aiheutta toimenpiteisiin. Ensimmäisessä asiassa

¹²⁹ Mikkelin hiippakunnan tuomiokapituli 11.12.2018, § 390.

¹³⁰ Lakimiesasessori Jyri Klemolan sähköposti 8.5.2019.

¹³¹ Oulun hiippakunnan tuomiokapituli 9.8.2018, § 19 ja 5.10.2018, § 5.

¹³² Oulun hiippakunnan tuomiokapituli 5.10.2018, § 21.

vastaesityksen tekijät ovat tuoneet esille sen, että kirkolla on jo parisuhdelain säätämisestä alkaen ollut mahdollisuus reagoida kirkon muuttuneeseen avioliittokäsitykseen. Esityksen tekijät ovat nähneet ongelmallisena, että yksittäiset tuomiokapitulit joutuvat ratkaisemaan asioita perustuen tulkintaan, jota ei ole peilattu kunnolla lainsäädännön muutoksiin. Heidän mukaansa tuomiokapitulin olisi syytä odottaa, kunnes kirkolliskokous on nimenomaisesti käsitellyt asian uudessa yhteiskunnallisessa ja lainsäädännöllisessä tilanteessa. Toisessa, vuotta myöhemmin ratkaistussa asiassa vastaesityksen tekijät eivät ole enää esittäneet kirjallisesti edellä kuvattuja perusteluja vaan ainoastaan vastaesityksen siitä, että asia ei aiheuttaisi enempiä toimenpiteitä. Samat perustelut käyvät kuitenkin tuossa tapauksessa ilmi tekijöiden jättämästä eriävästä mielipiteestä.¹³³

Tuomiokapituli ei ole nimenomaisesti todennut, onko sillä tällä hetkellä vireillä vastaavia asioita. Ensimmäisestä kurinpitopäätöksestä on lisäksi sen ilmoituksen perusteella tehty kirkollisvalitus hallinto-oikeuteen. Tämän perusteella on oletettavaa, että tuomiokapituli on lisäksi toimitetun aineiston ulkopuolella antanut tätä edeltäneeseen oikaisuvaatimukseen kielteisen ratkaisun.¹³⁴

Pohjois-Suomen hallinto-oikeus on kumonnut edellä todetun valituksen johdosta tuomiokapitulin ratkaisun. Hallinto-oikeus on todennut, että papin oikeuksia ja velvollisuuksia avioliittoon vihkimisessä säätelevät avioliittolaki ja kirkkolainsäädäntöön perustuvat säännökset, määräykset ja ohjeet. Kirkolla on ratkaisun mukaan sinällään oikeus valita kirkollisen vihkimisen ehdot ja muodot vapaasti. Hallinto-oikeus on kuitenkin kiinnittänyt huomiota siihen, että kirkkolakiin tai -järjestykseen ei ole otettu avioliittolain muutoksen säännöksiä vihittävien sukupuolesta. Kysymyksessä on siten kirkon tosiasiallisesta avioliittokannasta huolimatta sääntelemätön tilanne, johon nähden pastorin ei voitu katsoa menetelleen asiassa kirkkolain 5 luvun 3 §:n tarkoittamalla tavalla vastoin pappisviran velvollisuuksia ja pappislupausta. Vähemmistöön jäänyt hallinto-oikeustuomari hyväksyi asiassa tuomiokapitulin ratkaisun ja perustelut. Tuomari perusteli ratkaisuaan pääsääntöisesti uskonnonvapaudella ja kirkon oikeudella määrittää kirkollisen vihkimisen ehdot. Äänestyslausunnossa ei oteta kantaa enemmistön esittämään argumenttiin tilanteen

¹³³ Oulun hiippakunnan tuomiokapituli 3.10.2017, § 11 ja 5.10.2018, § 40.

¹³⁴ Hiippakuntapastori Outi Uusimäen sähköposti 12.2.2019.

sääntelemättömyydestä.¹³⁵ Tuomiokapituli on hakenut päätöksestä valituslupaa korkeimpaan hallinto-oikeuteen.¹³⁶

Porvoon hiippakunta ilmoitti, että se ei ole käsitellyt tietopyyntöön kuuluvia asioita lainkaan. Tuomiokapitulissa on vireillä yksi kantelu, joka koskee pastoreita, jotka ovat julkisesti ilmoittaneet olevansa valmiita vihkimään samaa sukupuolta olevia pareja.¹³⁷

Tampereen hiippakunta ilmoitti, ettei se ole käsitellyt yhtään tietopyynnössä tarkoitettua asiaa ja että vireillä ei myöskään ole yhtään tietopyynnössä tarkoitettua asiaa.¹³⁸

Turun arkkihiippakunnan aineisto muodostui yhdestä kanteluratkaisusta. Kysymyksessä on saman yksityishenkilön kantelu, jonka kantelua papeista, jotka ovat ilmoittaneet valmiudestaan vihkiä samaa sukupuolta olevia pareja, on käsitelty muissakin hiippakunnissa. Tuomiokapituli on kantelun selvittämisen yhteydessä pyytänyt asiaan liittyen selvityksen siinä nimetyltä arkkihiippakunnan papilta ja tiedustellut, onko kyseinen henkilö vihkinyt samaa sukupuolta olevia henkilöitä avioliittoon. Pastori on vastannut kysymykseen kielteisesti. Tämän jälkeen asia on ratkaistu vastaavalla tavalla kuin muissa hiippakunnissa eli toteamalla, ettei se anna aiheutta toimenpiteisiin. Päätös on perusteltu vastaavasti kuin edellä on selostettu.¹³⁹ Lisäksi arkkihiippakunnassa on vireillä yksi kantelu.

140

4.2. Merkittävät havainnot aineistosta

4.2.1. Asiamäärät ja asioiden vireilletulotapa

Tutkimukseen kuuluvan aineiston perusteella voidaan todeta, että samaa sukupuolta olevien kurinpitoasiat ovat määrällisesti melko pieni tapausryhmä tuomiokapituleissa; kaikkiaan aineistoon kuului 20 päätöstä, joista seitsemän oli varsinaisia kurinpitopäätöksiä ja loput

¹³⁵ Pohjois-Suomen HAO 13.6.2019 (19/0272/2).

¹³⁶ Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin tiedote 18.6.2019: Oulun hiippakunnan tuomiokapituli hakee valituslupaa korkeimmalta hallinto-oikeudelta. <https://www.oulunhiippakunta.fi/ajankohtaista/oulun-hiippakunnan-tuomiokapituli-hakee-valituslupaa-korkeimmalta-hallinto-oikeudelta/>. Viitattu 25.6.2019.

¹³⁷ Notaari Linus Stråhlmanin sähköposti 15.2.2019. Sähköpostissa käytetty suomenkielinen ilmaisu on ”tutkintapyyntö/valitus” ja ilmoitettu ruotsinkielinen termi ”klagan”. Tässä mainittu asia on tulkittu hallintokanteluksi.

¹³⁸ Lakimiesasessori Jorma Juutilaisen sähköposti 6.2.2019.

¹³⁹ Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli 18.4.2018, § 147.

¹⁴⁰ Lakimiesasessori Matti Mäkisen sähköposti 19.2.2019.

oikaisuvaatimus- ja kanteluratkaisuja. Osittain tämän voi olettaa selittyvän itse ilmiön marginaalisuudella. Vuonna 2018 samaa sukupuolta olevat solmivat kaikkiaan 387 avioliittoa, kun eri sukupuolta olevien avioliittoja solmittiin 23 412.¹⁴¹ Toisaalta samaa sukupuolta olevia pareja vihkivien pappien suorittamia vihkimisiä ja siunaamisia tilastoivan Sateenkaaripappien edustajan mukaan 27.2.2019 mennessä oli toimitettu 70 samaa sukupuolta olevan parin kirkollinen vihkiminen ja 38 parin kirkollinen siunaaminen. Yhteensä vihkimisiä ja siunaamisia on siten pappien oman tilaston mukaan toimitettu aineiston keruuaikana noin 108. Mikäli tieto oletetaan edes suurin piirtein paikkansa pitäväksi, voidaan laskea, että tuomiokapitulit ovat toistaiseksi ratkaisseet noin 6,5 % samaa sukupuolta olevien parien kirkollisista vihkimisistä ja siunaamisista.¹⁴²

Yksikään tutkimuksen piiriin kuuluneista asioista ei ole tullut vireille tuomiokapitulin aloitteesta, vaikka laki mahdollistaisikin sen. Valtaosa asioista on tullut vireille kolmannen tahon tekemän kantelun tai ilmoituksen perusteella. Lisäksi Espoon tuomiokapitulissa varoitukseen johtanut kurinpitoasia oli tullut vireille asianosaisen itse tekemän ilmoituksen perusteella. Mainittakoon kuitenkin, että Helsingin hiippakunnassa hallinnolliseen ohjaukseen johtanut kurinpitoasia oli tuomiokapitulin päätöksellä siirretty kantelumenettelystä kirkkolain 5 luvun 3 §:n mukaiseen kurinpitomenettelyyn.

Kanteluasiat vaikuttavat jakautuneen koko maahan tasaisesti (huomioiden kuitenkin edellä vireillä olevista asioista todettu), kirkkolain 5 luvun 3 §:n mukaiset kurinpitoasiat taas keskittyivät aineistossa selkeästi Lapuan ja Oulun hiippakuntiin, joissa on annettu yli puolet tutkimuksen piiriin kuuluneista varoituksista.

4.2.2. Vireillä olevat asiat ja asioiden käsittely

Tätä kirjoitettaessa vireillä olevia ratkaisemattomia asioita tarkasteltaessa voidaan havaita vireillä olevien asioiden keskittyminen Helsingin tuomiokapituliin, joka ilmoitti siellä olevan vireillä 11 asiaa koko maan vireillä olevien asioiden määrän ollessa 15. Vaikka tämä voi osaltaan selittyä väestön keskittymisellä Etelä-Suomeen ja siten tuomiokapitulin virka-

¹⁴¹ Tilastokeskus, Suomen virallinen tilasto, Siviilisäädyn muutokset:

https://www.stat.fi/til/ssaaty/2018/ssaaty_2018_2019-06-18_tie_001_fi.html. Viitattu 25.7.2019.

¹⁴² Kotimaa24 27.2.2019: <https://www.kotimaa24.fi/artikkeli/kaksi-vuotta-uutta-avioliittolakia-ainakin-61-pappia-on-vihkinyt-tai-siunannut-sateenkaaripareja/>. Viitattu 25.5.2019. Prosenttiosuutta laskettaessa ei ole huomioitu kanteluja, jotka ovat koskeneet vihkiviä ja siunaavia pappeja yleensä, ei konkreettisia vihkimisiä tai siunaamisia.

alueen suuremmasta väestömäärästä, ei ilmiö selity kokonaisuudessaan vain tällä. Tuomiokapitulin oman ilmoituksen perusteella vanhin vielä ratkaisematta oleva asia on tullut vireille 29.8.2017 ja asioista seitsemän on tullut vireille jo vuonna 2017.¹⁴³ Asioiden käsittelyaika on siten tuomiokapitulissa ollut huomattavan pitkä. Toisaalta Helsingin tuomiokapitulissa ratkaistu kurinpitoasia oli siirretty kurinpitomenettelyyn 17.5.2017 ja ratkaistu 13.9.2017. Käsittelyaika ei vaikuta siten selittyvän ruuhkautuneella työtilanteella. Yhtenä mahdollisena selityksenä voidaan nähdä, että tuomiokapituli on halunnut odottaa hallinto-oikeuksista tulevia ratkaisuja vastaavasta asiasta.

Vireillä olevia asioita tarkasteltaessa voidaan myös havaita, että Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulissa ei ole ilmoituksen mukaan ratkaistu tai vireillä lainkaan tutkimuksen aihepiiriin kuuluvia asioita. Tätä voidaan pitää erikoisena, kun otetaan huomioon, että edellä todetusti kaksi yksityishenkilöä on tehnyt kantelun kaikkiin tuomiokapituleihin Sateenkaaripapit-sivustolla nimensä ilmoittaneista pastoreista. Esimerkiksi Espoon hiippakunnan tuomiokapitulin toimittaman pöytäkirjanotteen liitteeksi otetusta kanteluasiakirjasta ilmenee, että kyseinen kantelu on toimitettu sähköpostitse Tampereen hiippakunnan tuomiokapitulille 25.10.2017.¹⁴⁴ Ristiriitä voinee selittyä joko inhimillisellä virheellä, tietopyynnön tulkitsemisella siten, että aineisto ei olisi kuulunut siihen tai sillä, että Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli ei ole tulkinnut mainittua sähköpostia lainkaan hallintolaissa tarkoitetuksi hallintokanteluksi.

Myöskään Lapuan, Mikkelin ja Porvoon hiippakuntien tuomiokapituleissa ei ole toistaiseksi annettu yhtään kanteluratkaisua. Porvoossa tosin on aineiston perusteella vireillä muiden tuomiokapitulien yhteiskantelu annettun kuvauksen perusteella muistuttava kantelu. Sen sijaan Lapua ja Mikkeli eivät ole ilmoittaneet myöskään vireillä olevia kanteluja. Kaikille kolmelle tuomiokapitulille edellä todettu yhteiskantelu on kuitenkin aineiston perusteella toimitettu. Selitykset tälle voivat olla vastaavia kuin Tampereen hiippakunnan tapauksessa.

Tarkasteltaessa asioiden käsittelyä tuomiokapituleissa voidaan havaita ajanjaksoja, jolloin tietyn tyyppisiä asioita on ratkaistu kaikissa tuomiokapituleissa. Esimerkiksi yhtä Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin 5.10.2018 antamaa varoitusta lukuun ottamatta kaikki

¹⁴³ Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin lähettämä listaus hallintodiaarista.

¹⁴⁴ Espoon hiippakunnan tuomiokapituli 14.6.2018, § 125.

varoitukseen päättäneet kurinpitoasiat on ratkaistu ajanjaksolla 13.9.–12.12.2017. Vastaavasti kaikki kanteluasiat on ratkaistu ajanjaksolla 18.4.–5.10.2018 (joista Oulun tuomiokapitulin ratkaisua 5.10.2018 lukuun ottamatta muut asiat ajanjaksolla 18.4.–9.8.2018). Näin ollen edellä todettua Oulun hiippakunnan tapausta lukuun ottamatta Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa ei aineiston perusteella ole annettu yhtään kirkkolain 5 luvun 3 §:n tarkoittamaa kurinpitoseuraamusta joulukuun 2017 jälkeen samaa sukupuolta olevan parin vihkimisestä tai siunaamisesta.

4.2.3. Kanteluihin otettu ratkaisukäytäntö

Kanteluihin annettuja ratkaisuja tarkasteltaessa voidaan havaita, että tuomiokapitulit ovat ottaneet asiaan hyvin yhdenmukaisen ratkaisulinjan; pelkästään ilmoitus valmiudesta vihkiä tai siunata samaa sukupuolta olevia pareja ei ole sellainen menettely, jonka perusteella pappiin voitaisiin kohdistaa kurinpitotoimia. Aineiston perusteella on viitteitä myös siitä, että eri tuomiokapitulien ratkaisukäytäntö on vaikuttanut toisiinsa; ratkaisut on perusteltu asiallisesti samoin, minkä lisäksi ratkaisujen perustelut ovat paikoin sanasta sanaan identtisiä toistensa kanssa. Edellä todetusti ratkaisut on myös annettu lyhyen ajan sisällä toisistaan. Ratkaisulinjaa voi luonnehtia pidättyväiseksi.

Pidättyväistä ratkaisulinjaa edustaa myös Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin kanteluratkaisu, jossa pelkkää kantelijan kuulopuheisiin perustunutta kantelua pasturin toimittamasta vihkimisestä ei edes ryhdytty tutkimaan.

4.2.4. Kirkkolain 5 luvun 3 §:n mukaisiin kurinpitoasioihin otettu ratkaisukäytäntö

Myös kurinpitoasioissa ratkaisukäytäntöä voidaan luonnehtia yhtenäiseksi. Lukuun ottamatta Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin antamaa hallinnollista ohjausta on samaa sukupuolta olevan parin vihkiminen tai siunaaminen johtanut kirjallisen varoituksen antamiseen. Ratkaisujen perusteella kaikissa varoitukseen johtaneissa tilanteissa on ollut kyse ensimmäisestä kyseisen papin suorittamasta tuomiokapitulin tietoon tulleesta vihkimisestä tai siunaamisesta. Tiedossa ei siten ole, ankaroituisiko rangaistusseuraamuslinja, jos sama pappi vihkisi tai siunaisi toisen samaa sukupuolta olevan parin.

Kuten kanteluasioissa, myös kurinpitoasioissa on selkeästi havaittavissa, että ratkaisut ovat saaneet vaikutteita toisistaan. Perustelut ovat asiallisesti samanlaisia ja käyvät läpi samoja teemoja. Niistä on myös havaittavissa monin paikoin sanasta sanaan identtisiä jaksoja. Edellä todetusti kurinpitoratkaisut on annettu pääsääntöisesti lyhyen ajan sisällä toisistaan.

4.2.5. Vastaesitysten ja päätökseen tyytymättömien esittämät perustelut

Kantelu- ja kurinpitoratkaisut on annettu pääsääntöisesti yksimielisissä kokoonpanoissa. Oulun ja Helsingin tuomiokapituleissa ratkaisusta on kuitenkin äänestetty. Tarkasteltaessa vastaesityksissä käytettyjä perusteluja voidaan havaita, että kummassakin tuomiokapitulissa on kiinnitetty huomiota oikeustilan epäselvyyteen ja siihen, että muuttunut lainsäädännöllinen tilanne aiheuttaa rajoituksia siihen, miten lainsäädännön alaisena työskenteleviä pappeja voi rangaista. Toisaalta Helsingin tuomiokapitulissa (hävinnyt) vastaesitys on perusteltu selvemmin oikeudellisilla argumenteilla, kun taas Oulun tuomiokapitulin vastaesityksiä voi luonnehtia enemmän kirkkopoliittisiksi. Helsingin tuomiokapitulissa (hävinneen) vastaesityksen perustelut ovat monilta osin yhteneväiset tässä tutkimuksessa esitettyjen lainopillisten argumenttien kanssa.¹⁴⁵

Kurinpitopäätöksiin tyytymättömät pastorit ovat oikaisuvaatimuksissaan vedonneet myös melko yhtenäisesti samoihin argumentteihin. Näihin argumentteihin on lukeutunut teologisia perusteita, mutta myös epäselvä oikeustila esiintyy selkeänä perusteena kaikissa oikaisuvaatimuksissa. Kaikki oikaisuvaatimuksen tekijät ovat myös vedonneet siihen, että tuomiokapituli olisi esteellinen käsittelemään omasta päätöksestään tehtyä oikaisuvaatimusta. Argumentaation yhtenäisyyteen vaikuttanee eniten se, että kaikkien pastoreiden asiamiehenä on toiminut sama helsinkiläinen asianajaja.

4.3. Johtopäätökset

Edellä todettuja aineiston keskeisiä havaintoja arvioitaessa voidaan todeta, että tuomiokapitulit ovat ottaneet samaa sukupuolta olevia pareja vihkineiden tai siunanneiden pappien suhteen muodollisesti tiukan ja yhtenäisen kurinpitokäytännön. Pastorille, jonka saadaan tietää vihkineen tai siunanneen samaa sukupuolta olevan parin, määrätään eri

¹⁴⁵ Tähän vaikuttanee osaltaan allekirjoittaneen osallistuminen sekä tutkimuksen tekemiseen että asian käsittelyyn tuomiokapitulissa.

tuomiokapituleissa seuraamukseksi tästä varoitus. Jonkinasteisen poikkeuksen tästä muodostaa Helsingin hiippakunta, joka on toistaiseksi ratkaissut ainoan kurinpitotasiansa antamalla pastorille hallinnollista ohjausta. Tässäkin tapauksessa on huomattava, että esittelijänä toiminut lakimiesasessori esitti edellä todetun hallintokäytännön mukaisesti varoitusta, mutta seuraamus muuttui äänestyksen jälkeen ”vakavaksi moitteeksi” eli hallinnolliseksi ohjaukseksi.

Edellä todettua hallintokäytäntöä ei ole kuitenkaan mahdollista arvioida ilman niitä muita tosiseikkoja, joita aineistosta ilmenee. Vaikka muodollinen kurinpitolinja on tuomiokapituleissa tiukka, voidaan esitettyjä seikkoja tulkita niin, että tuomiokapitulit pyrkivät välttelemään avioliittokysymyksen käsittelyä ja pitämään sen suhteen matalaa profiilia. Perustelen tätä väitettäni seuraavasti. Ensinnäkin tuomiokapitulit ovat selkeästi valinneet puuttua ainoastaan sellaisiin tapauksiin, joissa näyttö tapauksesta on selvä. Tuomiokapitulit ovat valinneet yhteisen linjan, jossa kantelu samaa sukupuolta olevia pareja vihkimään valmiina olevista pastoreista ei ole johtanut toimenpiteisiin. Kantelut on tutkittu varsin pintapuolisesti ja vain Turun arkkihiippakunnassa kantelussa nimetyltä henkilöltä on pyydetty asiaan selvitystä siitä, onko hän tosiasiallisesti vihkinyt tai siunannut samaa sukupuolta olevia pareja.

Voidaan olettaa, että mikäli tuomiokapitulit olisivat pyytäneet kaikilta kantelussa nimetyiltä papeilta vastaavaa selvitystä, olisi tietoon saatu huomattavasti enemmän tosiasiallisesti tapahtuneita vihkimisiä ja siunaamisia, joihin tuomiokapitulien olisi todennäköisesti pitänyt puuttua. Edellä esitetyn lisäksi tuomiokapitulien passiivisuudesta asian suhteen kertoo se, että niiden käsittelyyn päätyneet tapaukset ovat tulleet käsittelyyn omailmoituksina ja kolmannen osapuolen toimesta.

Toiseksi passiivisuudesta asian suhteen kertoo myös osaltaan se, että tosiasiallisesti valtaosa vihkimisistä ei ole päätynyt tuomiokapitulien käsittelyyn. Edellä esitetysti voidaan varovaisestikin arvioida, että alle kymmenesosa vihkimisistä ja siunaamisista on päätynyt tuomiokapitulien käsittelyyn. Kuten edellä on todettu, kysymys ei ole ainoastaan siitä, että vihkimiset ja siunaamiset olisivat ilmiö, jonka päätyminen tuomiokapitulien tietoon olisi poikkeuksellisen hankalaa. Halutessaan tuomiokapitulien olisi ollut mahdollista selvittää vihkimisten ja siunaamisten tapahtumista huomattavasti nykyistä enemmän.

Kolmanneksi tuomiokapitulien passiivisuudesta asian suhteen kertoo niiden suhtautuminen vireillä oleviin asioihin. Kaikkein selvimmin tämä ilmenee Helsingin tuomiokapitulissa, jossa on ollut aineiston perusteella vireillä aineiston toimittamisaikaan puolitoista vuotta vanhoja kanteluita nimettyjen pappien toimittamista samaa sukupuolta olevien parien vihkimisistä ja siunaamisista. Asia on siten ollut tuomiokapitulissa tätä kirjoitettaessa vireillä lähes yhtä kauan kuin kantelun tekijällä on ollut oikeus tehdä kyseinen kantelu hallintolain 53 b §:n perusteella.

Helsingin tuomiokapituli ei ole kuitenkaan ainoa tuomiokapituli, jossa kanteluita ei ole aktiivisesti käsitelty. Porvoon hiippakunnassa on myös vireillä ilmoituksen perusteella edellä todetun yhteiskantelun tuntomerkit täyttävä kantelu. Mikäli kysymys on edellä todetusta varmuudella tuomiokapitulille toimitetusta yhteiskantelusta, asia on ollut tätä kirjoitettaessa vireillä jo lähes puolitoista vuotta. Tampereen, Lapuan ja Mikkelin hiippakunnat eivät ole aineistossaan edes ilmoittaneet mainittua kantelua, vaikka se on kullekin tuomiokapitulille toimitettu.¹⁴⁶

Neljänneksi passiivisuudesta asian suhteen kertoo se, että tuomiokapitulit eivät ole (Oulun hiippakunnan yksittäistapausta lukuun ottamatta) antaneet yhtään varoitusta tai muuta kurinpidollista seuraamusta sitten joulukuun 2017. Tämä havainto yhdistettynä vireillä oleviin asioihin antaa aiheita päätellä, että tuomiokapitulit eivät ole halukkaita tällä hetkellä antamaan asiaan liittyviä ratkaisuja. Tämän suhteen on tosin todettava, että haluttomuutta voi selittää myös halu odottaa hallinto-oikeuksien ratkaisuja asioista.

Edellä todetun perusteella vastaus tutkimuskysymykseen on se, että tuomiokapitulit noudattavat käsittelemisään kirkkolain 5 luvun 3 §:n mukaisissa kurinpitoasioissa linjaa, jonka mukaan ainakin ensimmäisen kerran samaa sukupuolta olevan parin vihkineelle tai siunanneelle papille annetaan teostaan seuraukseksi varoitus. Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli poikkeaa tästä linjauksesta jossain määrin antamalla samankaltaisessa tilanteessa papille hallinnollista ohjausta. Kurinpitolinjaa voidaan myös pitää hypoteesista poiketen melko samankaltaisena ja yhtenäisenä koko maassa. Kun noudatettu kurinpitolinja kuitenkin asetetaan kaikkien aihepiiriin käsiteltyjen asioiden kontekstiin, voidaan havaita,

¹⁴⁶ Espoon hiippakunnan tuomiokapituli 14.6.2018, § 125.

että tuomiokapitulit noudattavat asiassa varsin pidättyväistä linjaa ja vaikuttavat pikemminkin pyrkivän välttämään aihepiirin käsittelyä suurissa määrin.

5. Lopuksi

5.1. Keskeiset tutkimustulokset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on ollut selvittää, miten avioliittolain muuttuminen siten, että samaa sukupuolta olevien avioliitto on tullut mahdolliseksi, on vaikuttanut Suomen evankelis-luterilaisen kirkon avioliittoa koskevaan sääntely-ympäristöön ja miten kirkon hallinto on tosiasiallisesti toiminut muuttuneessa tilanteessa. Kysymystä on tarkasteltu kolmesta näkökulmasta. Ensinnäkin on tarkasteltu, miten kirkon omia avioliittoa koskevia säädöksiä on tulkittava avioliittolain muutoksen jälkeen. Toiseksi on tarkasteltu tilannetta kirkon virkamiesten (erityisesti pappien) kannalta. Kolmanneksi on tarkasteltu tuomiokapitulien hallintokäytäntöä samaa sukupuolta olevia pareja vihkineiden ja siunanneiden pappien kurinpidossa.

Näiden teemojen ympärille hahmoteltiin kolme tutkimuskysymystä:

1. Miten Suomen evankelis-luterilaisen kirkon lainsäädäntöä avioliittoon vihkimisestä on tulkittava 1.3.2017 muuttuneen avioliittolain jälkeen?
2. Voidaanko Suomen evankelis-luterilaiselta kirkolta edellyttää yhtenäistä rangaistuskäytäntöä liittyen kirkon pappien suorittamiin samaa sukupuolta olevien parien vihkimisiin ja siunaamisiin? Voivatko kirkon viranomaiset ylipääätänsä rangaista pappeja samaa sukupuolta olevien parien vihkimisistä tai siunaamisista?
3. Miten eri tuomiokapitulit ovat tosiasiallisesti ratkaisseet samaa sukupuolta olevien parien vihkineiden ja siunanneiden pappien toimintaa koskevia kurinpidollisia asioita? Voidaanko hallintokäytäntöä pitää yhtenäisenä eri tuomiokapitulien välillä?

Ensimmäistä tutkimuskysymystä tarkasteltaessa voitiin havaita ristiriita kirkon omien säädösten ja virallisen kirkon julkituoman avioliittokäsityksen välillä: kirkon omien säädösten sanamuodot eivät näytä asettavan esteitä samaa sukupuolta olevien parien vihkimisille tai siunaamiselle, mutta kirkon päätöksentekaelimet vaikuttavat pitävän selvänä, että samaa sukupuolta olevia pareja ei voi vihkiä tai siunata kirkollisesti. Ristiriita oli havaittu varhaisessa vaiheessa myös asiaa oikeudellisesti selvittäneessä Kirkkohallituksessa. Kirkkohallitus ilmoitti omana kantanaan, että samaa sukupuolta olevien parien kirkollinen vihkiminen ei ole mahdollista, kun otetaan huomioon kirkon päätöksentekaelinten aikaisemmin ottamat kannat avioliittoon ja toisaalta Kirkkokäsikirjan sanamuodot.

Asian oikeudellisessa tarkastelussa olennaiseksi ei nouse perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvät argumentit, mitä voidaan jossain määrin pitää jopa yllättävänä perus- ja ihmisoikeuksien korostumisen aikakaudella. Uskonnonvapauden ja yhdenvertaisuuden perusoikeuksia yhteen sovitettaessa on selvää, että uskonnollisten yhteisöjen on voitava itse päättää suhtautumisestaan samaa sukupuolta olevien avioliittoihin. Ylipäättänsä samaa sukupuolta olevien oikeutta avioliittoon ei voi johtaa esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksesta. Sen sijaan keskeiseksi tarkastelun kohteeksi nousee Suomen evankelis-luterilaisen kirkon oma lainsäädäntö, sen tulkinta ja tälle lainsäädännölle kohtuudella asetettavat vaatimukset.

Kun taas tarkastellaan kirkon omaa lainsäädäntöä, voidaan nykyistä sääntelyn tilaa pitää vaillinaisena. Kirkon hallintoelinten omaa argumentointia siitä, että avioparien sukupuolista voitaisiin määrätä ainoastaan Kirkkokäsikirjassa, ei voida pitää hyväksyttävänä jo kirkon oman lainsäädännön vuoksi; kirkkolaki ja -järjestys eivät tunne mahdollisuutta määrätä kirkon jäsenen oikeuksista ainoastaan Kirkkokäsikirjassa. Siten kysymys samaa sukupuolta olevien parien oikeudesta kirkolliseen vihkimiseen ja siunaamiseen tulee ratkaista ainoastaan kirkkolain ja -järjestyksen perusteella. Tällöin kielteistä kantaa vihkimisiin ja siunaamisiin voidaan argumentoida esimerkiksi yleisten laintulkintasääntöjen perusteella: pelkästään muun lainsäädännön muuttuminen ei voi automaattisesti johtaa toisen lainsäädännön tulkintaan tavalla, joka ei lainkaan vastaa lainsäätäjän alkuperäistä tahtoa. Näin ollen avioliittolain muuttuminen ei automaattisesti muuttaisi kirkon vihkimiskäytänteitä. Toisaalta taas on huomioitava, että lainsäätäjältä voidaan kohtuudella edellyttää reagoimista toimintaympäristön muutoksiin eikä tätä laintulkintasääntöä voida pitää ehdottomana.

Edelleen asian arvioinnissa on otettava huomioon se, että kirkollisen vihkimisen ja siunaamisen evääminen samaa sukupuolta olevilta pareilta merkitsee näiden parien jäsenoikeuksiin puuttumista. Julkisyhteisölle voidaan asettaa kohtuullisia muodollisia edellytyksiä sille, miten se puuttuu ihmisten laillisiin oikeuksiin. Mikä tahansa puuttumisen muoto ja tapa eivät siten voi olla hyväksyttäviä. Vähimmäisvaatimuksena jäsenoikeuksiin puuttumiselle voidaan pitää, että puuttuminen ilmenee selkeästi kirkon omasta lainsäädännöstä. Näitä seikkoja kokonaisuutena tarkastellen tutkimuksessa päädyttiin siihen, että Suomen evankelis-luterilaisen kirkon lainsäädäntö ei tällä hetkellä estä samaa sukupuolta olevien parien kirkollista vihkimistä tai siunaamista.

Vastausta toiseen tutkimuskysymykseen lähdettiin hahmottamaan virkavastuun rajojen kautta. Koska avioliittoon vihkijänä pappi käyttää julkista valtaa, on hänellä tässä vihkimistoiminnassaan virkavastuu. Selvää onkin, että tästä asetelmasta seuraa, että papilla on vihkimistoiminnassaan itsenäinen harkintavalta ja -vastuu. Papin tulee siten itse kontrolloida sekä avioliittolain mukaiset että kirkollisen vihkimisen edellytykset. Näin ollen papin tulee itse ratkaista kysymys siitä, vihkiikö ja siunaako hän samaa sukupuolta olevia pareja vai ei.

Arvioitaessa sitä, mitkä mahdollisuudet kirkolla ja muilla tahoilla on rangaista samaa sukupuolta olevia pareja vihkiviä ja siunaavia pappeja, tutkimuksessa havaittiin, että mahdollisuudet tähän ovat melko heikot. Virkavastuu muodostuu rikosoikeudellisesta, vahingonkorvausoikeudellisesta ja virkamiesoikeudellisesta virkavastuusta. Tarkasteltaessa kunkin virkavastuun osa-alueen toteutumisen edellytyksiä voidaan havaita, ettei virkavastuun toteutuminen ole mahdollista tilanteissa, joissa virkamies on menetellyt epäselvässä laintulkintatilanteessa sallitun tulkinnan rajojen sisäpuolella. Siten minkään virkavastuuseen kytkeytyvän sanktion toteuttaminen näyttäisi vaikealta, kun otetaan huomioon ettei kysymystä samaa sukupuolta olevien parien oikeudesta kirkolliseen vihkimiseen voida missään olosuhteissa selvänä ja riidattomana.

Kysymystä kurinpitokäytännön yhtenäisyysedellytyksestä tarkasteltaessa havaittiin, että Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tuomiokapitulit ovat asemaltaan melko itsenäisiä suhteessa papiston kurinpitoon eikä oikeudellisesti tehokkaita keinoja kurinpitokäytännön yhtenäistämiseksi kirkon sisällä juurikaan ole. Siten kurinpidon yhtenäisyys jää viime kädessä hallintotuomioistuinten varaan. Oikeudellisesti tehokkaiden keinojen puute ei kuitenkaan tarkoita, ettei kirkolla olisi velvollisuutta pyrkiä kohtelemaan kurinpidossa papistoa tasapuolisesti. Tämä vaatimus voidaan johtaa esimerkiksi oikeudesta yhdenvertaisuuteen lain edessä.

Kolmatta tutkimuskysymystä tosiasiallisesta hallintokäytännöstä käsiteltäessä esitin tutkimuksessa hypoteesin, jonka mukaan kurinpitokäytännöt samaa sukupuolta olevia pareja vihkineiden ja siunanneiden pappien kohdalla eroaisivat eri tuomiokapituleissa voimakkaasti toisistaan. Lopulta kurinpitotarkaisuihin kohdistuneen empiirisen tutkimuksen perusteella eroja havaittiin yllättävän vähän ja kurinpitokäytäntöä voisi pikemminkin Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulia lukuun ottamatta luonnehtia yhtenäiseksi. Sen

sijaan aineiston tarkastelu johti muihin kiinnostaviin havaintoihin samaa sukupuolta olevien avioliittokysymyksen käsittelystä eri tuomiokapituleissa.

Aineiston perusteella on ilmeistä, että suurinta osaa samaa sukupuolta olevien parien vihkimisistä ja siunaamisista ei käsitellä tuomiokapitulissa. Saatavilla olevien tietojen perusteella tuomiokapitulit ovat käsitelleet selvästi alle kymmenen prosenttia samaa sukupuolta olevien parien kirkollisista vihkimisistä ja loput ovat jääneet saapumatta tuomiokapitulin tietoon. Tehdytkin ratkaisut ajoittuvat avioliittolain muutoksen jälkeisen ajan alkuvaiheisiin ja tuomiokapitulit ovat selvästi jääneet odottamaan ensimmäisiä hallintotuomioistuinratkaisuja. Toisaalta aineiston perusteella pystyttiin tekemään päätelmiä, joiden perusteella tuomiokapitulit eivät vaikuta erityisen halukkailta ylipäätään käsittelemään koko asiaa. Jo tuomiokapituleissa tällä hetkellä käsiteltävänä olleiden kanteluiden perusteella tuomiokapitulit olisivat halutessaan voineet selvittää moninkertaisen määrän samaa sukupuolta olevien parien vihkimisiä ja siunaamisia, mutta ne eivät ole näin menetelleet. Kurinpitolinjaa voi luonnehtia muodollisen ankaraksi, mutta tosiasiaassa pidättäytyväiseksi.

5.2. *Quo vadis, ecclesia?*

Legendan mukaan Rooman kaupungista kristittyjen vainoja paennut apostoli Pietari kohtasi tiellään Jeesuksen, jolta hän kysyi: ”*Quo vadis, Domine*” (Minne menet, Herrani). Jeesus vastasi Pietarille: ”*Romam vado iterum crucifigi*” (Roomaan uudelleen ristiinnaulittavaksi). Tänäpä saman kysymyksen voi esittää Suomen evankelis-luterilaiselle kirkolle: quo vadis ecclesia, minne menet, kirkko?

Tämän tutkimuksen perusteella kirkosta välittyy kuva laitoksena, joka jäi väliinputoajaksi avioliittolain muuttuessa. Kirkon oma poliittinen päätöksenteko ei kyennyt ratkaisemaan vuosien 2014 ja 2017 välillä kysymystä siitä, miten kirkko suhtautuu samaa sukupuolta olevien avioliittoihin. Kirkko vaikuttaa ajautuneen siilipuolustukseen: se pyrkii vastustamaan virallisten instituutioidensa kautta sitä, että kirkon pitäisi reagoida muuttuneeseen oikeustilaan. Samanaikaisesti kuitenkin merkittävä joukko kirkon toimijoita ei suostu mukautumaan virallisten instituutioiden ilmoittamaan toimintatapaan, vaan on alkanut toimia asiassa toisin. Kun tähän on pyritty puuttumaan virkamiesoikeudellisella kurinpidolla, seuraukset eivät ole olleet virallisten instituutioiden toiveiden mukaisia.

Pohjois-Suomen hallinto-oikeuden kesäkuussa 2019 antaman varoituksen kumoavan ratkaisun merkitys on tätä tutkimusta tehtäessä vielä hämärän peitossa, sillä korkein hallinto-oikeus ei ole ratkaissut asiaa. On mahdollista, että KHO arvioi asiaa toisin kuin hallinto-oikeus ja pysyttää varoituksen. Täysin mahdollista on myös se, että hallinto-oikeuden ratkaisu pysyy voimassa. Tämän ratkaisun käytännön merkitys olisi tämän tutkimuksen aihepiirin kannalta valtava.

Mikäli KHO toteaa tulevaisuudessa, ettei samaa sukupuolta olevia pareja vihkineitä pappeja voida rangaista, ratkaisee se samalla kirkon puolesta kysymyksen samaa sukupuolta olevien parien vihkimisestä. Kirkkolain 20 luvun 10 §:n mukaan kirkkolain ja kirkkojärjestyksen muuttaminen vaatii kolmen neljäsosan enemmistön kirkolliskokouksessa annetuista äänistä. Kuten tämän tutkimuksen yhteydessä on tullut ilmi, kysymys samaa sukupuolta olevien avioliitosta jakaa kirkkoa syvästi. Nähtävissä ei kuitenkaan ole, että samaa sukupuolta olevien kirkollista vihkimistä ja siunaamista kannattavien joukko pienentyisi kirkolliskokouksessa niin pieneksi, ettei se kykenisi torjumaan sellaisia säädösesityksiä, joilla samaa sukupuolta olevien vihkimiset ja siunaamiset pyritäisiin kieltämään. Viimeksi voimasuhteet asiassa on selvitetty kirkolliskokouksen äänestäessä aloitteesta kirkon avioliittokäsityksen laajentamisesta: tuolloin aloite hylättiin äänin 59–46.¹⁴⁷ Siten kirkon tahtomatta syntynyt oikeustila jäisi todennäköisesti pysyväksi ja samaa sukupuolta olevien parien kirkollinen vihkiminen ja siunaaminen mahdollistuisivat.

Kirkko näyttäisi siten olevan vaarassa menettää päätösvaltansa asiasta maallisille tuomioistuimille. Edes KHO:n mahdollinen Pohjois-Suomen hallinto-oikeuden ratkaisun kumoava ratkaisu ei todennäköisesti tule lopettamaan vihkimisiä. Voidaan myös arvioida, että tuossa tilanteessa oikeusjutut eivät loppuisi tuohon, vaan asia pyritäisiin saamaan uudestaan hallintotuomioistuinten arvioitavaksi toisenlaisilla argumenteilla ja toisen tapauksen tosiasioilla.

Kirkon oma toiminta vaikuttaa kuitenkin myös passiiviselta. Vaikka kirkko edellä todetusti onkin valinnut oikeudellisesti argumentoida sitä vastaan, että kirkon tämänhetkinen lainsäädäntö sallisi samaa sukupuolta olevien vihkimiset, se ei ole kuitenkaan pyrkinyt aktiivisesti tukahduttamaan samaa sukupuolta olevia pareja vihkivien pappien toimintaa.

¹⁴⁷ Kirkolliskokouksen täysistunnon pöytäkirja 18.5.2018 klo 9.34, § 3.

Osittain tämä selittynee sillä, että tuomiokapitulit ovat halunneet odottaa asiassa hallinto-oikeuksien ratkaisuja ensimmäisistä kurinpitotoimista. Monet tässä tutkimuksessa esiin tulleet seikat viittaavat kuitenkin myös siihen, että vihkivien pappien rankaisemiseen on suhtauduttu pidättyväisesti. Syitä tähän voidaan vain arvailla. Yhtenä mahdollisena selityksenä voidaan esittää, ettei kirkko halua saada jäsenistönsä parissa negatiivista kuvaa vanhoillisena ja negatiivisesti seksuaalivähemmistöihin suhtautuvana instituutiona. Toisaalta kirkko ei halua saada konservatiivisemmän jäsenistönsä parissa kuvaa perinteisen avioliittokäsityksen murtajana, minkä vuoksi toimenpiteet samaa sukupuolta olevien parien vihkimisen mahdollistamiseksi eivät ole myöskään agendalla. Kirkko on lyhyesti sanoen kahden tulen välissä.

Kirkolle instituutiona voidaan tämän tutkimuksen perusteella hahmottaa kolme tietä eteenpäin tilanteesta. Kirkko voi valita olla passiivinen ja jättää päätösvallan asiasta maallisille tuomioistuimille ja seurakuntalaisten parissa toimivalle papistolle. Tuolloin on oletettavaa, että jo alkaneet samaa sukupuolta olevien parien vihkimiset ja siunaamiset jatkuvat. Mikäli KHO pysyttää Pohjois-Suomen hallinto-oikeuden ratkaisun, vihkivien pappien toiminta saa myös oikeussuojaa. Jollain aikavälillä kirkollisten viranomaisten passiivisuus asian suhteen johtaisi joka tapauksessa siihen, ettei papistoon voitaisi kohdistaa kurinpitotoimia samaa sukupuolta olevien parien vihkimisestä; työnantajan vähitellen hyväksymän hiljaisen käytännön mukaan toimiminen ei voine enää muodostaa perustetta kurinpitotoimille.

Tämän tien valitseminen muistuttaisi osittain kirkon toimintaa eronneiden vihkimisen suhteen toisen maailmansodan jälkeen. Kirkolliskokous pyrki vuonna 1948 muuttamaan kirkkolakia niin, ettei eronneita vihittäisi siinä tilanteessa, jossa tämän edellinen puoliso olisi edelleen elossa. Presidentti Paasikivi ei kuitenkaan vienyt lakimuutosta eduskunnalle, minkä jälkeen kirkko oli velvollinen vihkimään eronneetkin. Tämä johti papiston kurinpittoon ja toistuviin aloitteisiin siitä, että papeille saataisiin omantunnonvapaus olla vihkimättä eronneita pareja. Aloitteet eivät kuitenkaan saaneet kirkolliskokouksessa määräenemmistöä taakseen ja asia ratkesi lopulta vasta 1978 piispainkokouksen suositukseen omantunnonvapaudesta.¹⁴⁸ Eronneiden vihkimisessä kävi siis samoin kuin nyt näyttäisi käyvän samaa sukupuolta olevien vihkimisessä: muun yhteiskunnan toiminta jätti kirkon

¹⁴⁸ Helander 2017, s. 13–14.

oman lainsäädäntönsä vangiksi siten, että kestävä ratkaisu tilanteeseen saatiin vasta kolme vuosikymmentä myöhemmin.

Toinen tie on poliittisen kompromissin tie. Kirkolla ei ole velvollisuutta seurata kirkollisen vihkimisen ehdoissa suoraan yhteiskunnan avioliittolainsäädäntöä, vaan se voisi valita toimia myös toisin. Tämän tutkimuksen perusteella ongelma ei ole se, että kirkolla ei olisi oikeutta päättää itse avioliittokäsityksestään, vaan se, että se ei ole tehnyt tätä päätöstä. Tämä päätösvalta avaa mahdollisuuden kompromisseihin. Käytännössä lienee realistista, että kompromissi muodostuu kahdesta elementistä: samaa sukupuolta olevien parien luvallisesta vihkimisestä ja siunaamisesta sekä omantunnonvapaudesta papeille, jotka eivät halua näin toimia. Muita mahdollisia kompromisseja, jotka sisältäisivät kummankin kannan edustajien kannalta jotain omista tavoitteista ja jotain myönnytyksiä, on vaikea kuvitella. Kompromissi muistuttaisi siten Ruotsin kirkon ratkaisua Ruotsin avioliittolain muuttamisen jälkeen. Näiden kahden elementin lisäksi kompromissin piirissä on kirkon teologinen avioliittokäsitys: jo esitetyissä kompromissimalleissa on esitetty muun muassa avioliittokäsityksen laajentamista ja toisaalta mallia, jossa kirkon virallinen avioliittokäsitys pysyisi ennallaan, mutta sen sisällä hyväksyttäisiin toinen teologinen toimintatapa suhteessa samaa sukupuolta oleviin pareihin.¹⁴⁹ Tämän tien valitsemalla kirkko voi parhaiten kontrolloida muutoksen seurauksia.

Kolmatta tietä voisi luonnehtia taistelun tieksi. Siinä kirkon viralliset instituutiot aloittavat nykyistä aktiivisemmat toimet samaa sukupuolta olevien parien vihkimisten kitkemiseksi ja kirkon päätöksenteossa pyrittäisiin vahvistamaan sääntelypohjaa siten, että oikeudellinen epävarmuus kirkolliseen avioliittoon vihkimisen edellytyksistä poistuisi. Tällä tiellä lienee oletettavaa, että myös vastareaktiot voimistuvat: pyrkimykset päätöksenteon haastamiseen oikeudellisin keinoin lisääntyisivät ja kirkon sisäinen politiikka muuttuisi nykyistä jakavammaksi. Lopputuloksena saattaisi olla kirkon syvä jakautuminen kahtia. Tämän tien valitsemista voitaneen pitää kohtuullisen epätodennäköisenä ottaen huomioon esimerkiksi nykyisen kirkolliskokouksen pyrkimykset kompromissiratkaisun löytämiseen.¹⁵⁰

¹⁴⁹ Kirkolliskokouksen edustaja-aloite 1/2017; Helander 2017, s. 99.

¹⁵⁰ Kts. esimerkiksi kirkolliskokouksen edustaja-aloite 2/2015.

Selvää siis on, että kirkolla on edessään valinta. Myös valitsematta jättäminen on valinta. Tämän tutkimuksen perusteella kirkolla on oikeus valita tiensä avioliittokysymyksen suhteen itse. Tämä kuitenkin edellyttää, että kirkko myös käyttää tätä oikeuttaan.

Kun Pietari kuuli Jeesuksen vastauksen siihen, minne Jeesus oli menossa, hän legendan mukaan kääntyi Jeesuksen mukana takaisin Roomaan kohtaamaan vainot. Ehkä legenda voisi rohkaista kirkkoa kohtaamaan myös tämän haasteensa?

Liitteet

Liite 1 Aineistotilaus

Hyvä vastaanottaja,

Teen parhaillaan Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa maisterintutkielmaa (ns. pro gradu -työ). Tutkimukseni aiheena on papiston kurinpito Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa liittyen samaa sukupuolta olevien parien vihkimiseen ja avioliittojen siunaamisiin. Tutkimuksessa pyrin selvittämään muun ohella eri tuomiokapitulien noudattamia ratkaisukäytäntöjä asiassa.

Tutkimuksen aineistona tarkoitukseni on käyttää kaikkien hiippakuntien tuomiokapitulien antamia ratkaisuja aihetta koskeviin kanteluihin sekä papiston kurinpitoasioihin. Tästä johtuen esitän tuomiokapitulille tutkimuslupa- tai tietopyynnön seuraaviin aineistoihin ja tietoihin ajanjaksolla 1.3.2017-31.1.2019:

- Tuomiokapitulin istunnon ratkaisemat papeista tehdyt kantelut, jotka ovat ainakin osaksi koskeneet sitä, että pappi on vihkinyt kirkollisesti avioliittoon kaksi samaa sukupuolta olevaa tai siunannut kirkollisesti näiden siviilivihityn avioliiton tai osallistunut muutoin pappisviran edustajana tällaiseen hääjuhlaan
- Tuomiokapitulin istunnon ratkaisemat papiston kurinpitoasiat, joissa menettelyn syynä on ainakin osittain edellä kuvattu papin menettely
- Näihin ratkaisuihin sisältyvät eriävät mielipiteet ja vastaesitykset
- Tieto siitä, onko tuomiokapitulissa vastaavalla ajanjaksolla tullut vireille edellä tarkoitettuja asioita, joita ei ole vielä ratkaistu
- Tieto siitä, onko tuomiokapitulin edellä tarkoitetuista ratkaisuksista valitettu hallinto-oikeuteen

Aineisto on mahdollista vastaanottaa joko viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain mukaisena tietopyyntöön annettuna vastauksena tai vaihtoehtoisesti tuomiokapitulin myöntämän tutkimusluvan perusteella. Tutkimuksen tarkoituksen kannalta olennaisia eivät ole tiedot asianosaisten henkilöllisyyksistä, vaan tapahtumatiedot ja se, miten tuomiokapituli on oikeudellisesti ratkaisuaan perustellut. Aineiston käsittelyssä noudatetaan Helsingin yliopiston ihmistieteiden eettisen ennakkoarvioinnin toimikunnan laatimia eettisiä periaatteita.

[Lisäksi Helsingin hiippakunnan tietopyyntöön: Selvyyden vuoksi totean myös, että esitän tietopyynnön nimenomaan yliopistollisen lopputyön tekijän, en Helsingin hiippakunnan hiippakuntavaltuuston varapuheenjohtajan ominaisuudessa. Tieteellisen luonteensa vuoksi aineiston on oltava myös esimerkiksi työn tarkastajan tarkastettavissa. Tästä johtuen en tämän asian suhteen käytä minulle luottamushenkilönä kuuluvaa kyselyoikeutta. Tietopyyntöni koskee myös tuomiokapitulin 13.9.2017 ratkaisemaa kurinpitoasiaa, jonka käsittelyyn olen osallistunut läsnäolo- ja puheoikeutettuna.]

Työni ohjaajana toimii julkisoikeuden apulaisprofessori Ida Koivisto (ida.koivisto@helsinki.fi). Annan tarvittaessa tarkentavia tietoja tietopyynnöstäni ja tutkimuksestani.

Ystävällisin terveisin,

Wiking Vuori
Oikeusnotaari

Liite 2 Taulukko 1. Tuomiokapituleilta tilatun aineiston jaottelu päätöstyypeittäin

Hiippakunta	Kantelu- ratkaisuja	Kurinpito- ratkaisuja	Oikaisuvaatimus- ratkaisuja	Yht. käsiteltyjä	Valituksia	Vireillä
Espoo	2	1	1	4	0	0
Helsinki	0	1	1	2	1	11
Kuopio	3	0	0	3	0	1
Lapua	0	2	2	4	2	0
Mikkeli	0	1	0	1	0	1
Oulu	3	2	0	5	1	0
Porvoo	0	0	0	0	0	1
Tampere	0	0	0	0	0	0
Turku	1	0	0	1	0	1
Yhteensä	9	7	4	<u>20</u>	<u>4</u>	<u>15</u>

Liite 3 Taulukko 2. Tuomiokapituleilta tilatun aineiston jaottelu ratkaisun lopputuloksen mukaan

Hiippa- kunta	Kante- luita	Ei aihetta toimenpiteisin	Jätetty tutkimatta	Kurinpito- ratkaisuja	Kirjallinen varoitus	Hallinnollinen ohjaus
Espoo	2	2	0	1	1	0
Helsinki	0	0	0	1	0	1
Kuopio	3	2	1	0	0	0
Lapua	0	0	0	2	2	0
Mikkeli	0	0	0	1	1	0
Oulu	3	3	0	2	2	0
Porvoo	0	0	0	0	0	0
Tampere	0	0	0	0	0	0
Turku	1	1	0	0	0	0
yhteensä	9	8	1	7	6	1